

Masteroppgave

Utestengt!

”En kvalitativ studie om opplevelsen av- og bakenforliggende årsaker til utkastelse fra kommunal bolig”

Unni Skretteberg

Master i velferdsforvaltning
Avdeling for helse- og sosialfag
Høgskolen i Lillehammer, Vår 2012

**Høgskolen
i Lillehammer**

Lillehammer University College - hil.no

Sammendrag

Denne oppgaven er en kvalitativ studie om bakomliggende årsaker for utkastelse fra kommunale bolig, og hvordan de som har denne erfaringen opplever dette. Oppgaven skrives som en avslutning på master i velferdsforvaltning ved Høyskolen i Lillehammer.

Undersøkelsen er gjennomført i en større by på Østlandet.

Det er et overordnet politisk mål at alle skal bo trygt og godt, men likevel opplever mange å bli kastet ut av boligen sin hvert år.

Jeg har stilt spørsmålet om hvilke bakomliggende årsaker som fører til utkastelse, og hvordan de opplevde utkastelsen. I disse beretningene kom det frem at de menneskene som har denne erfaringen, har store problemområder i livene sine. Denne opphopningen av problemer har ført til begrenset deltakelse på samfunnsarenaer som blir betegnet som viktige. Jeg har valgt å se på deres livsberetning igjennom en marginaliseringsprosess. Det fremkommer at informantene definerer sin helse som dårlig, de opplever seg fattige, de er ikke delaktige i ordinært arbeidsliv, og de har begrenset sosialt nettverk. Alle som ble intervjuet hadde, eller hadde hatt et forhold til sosialkontoret, og flere av dem hadde rus - eller psykiatriske problemer.

Funnene viser at det er ulike årsaker til utkastelse. I tidligere publiseringer er det påpekt at det ikke alltid er betalingsevnen som er årsaken, men heller betalingsviljen. Det som fremkommer i min undersøkelse, er blant annet at det er i de sårbare overgangene leietakeren står i fare for å miste boligen sin. En slik sårbar overgang er innflytting i ny bolig. Det viser seg blant annet at det er svært vanskelig å flytte inn i et ordinært borettslag når man er kommunal leietaker. Det forventes svært mye av den som flytter inn, og det er liten toleranse for avvik og annerledes oppførsel.

Beboere av kommunal bolig har liten innflytelse på hvordan de skal bo og hvor de skal bo. Dette gjelder spesielt for de med rus - og psykiske problemer. Dette fører ofte til at leietakeren føler seg overkjørt av kommunen. De opplever det som svært vanskelig og komme i kontakt med bolig tjenesten og den kommunale utleievirksomheten. Dette har blant annet ført til at leietaker holder tilbake husleien for å prøve å komme i dialog, med det resultatet at de mister boligen. Funnene viser også at det er organiseringsproblemer som er årsak til utkastelse. Det kan være at leietaker ikke har ryddet og flyttet ut av boligen på ordinær måte etter

kontraktopphør. Da må kommunen bruke namsmannen for å kunne avslutte boforholdet på en juridisk riktig måte.

Undersøkelsen viser at leietaker ikke alltid vet at det skal foretas en utkastelse, og de har heller ikke kunnskap om den direkte årsaken til utkastelsen. I min undersøkelse gjelder dette de som hadde utenlandsk opprinnelse.

Det å miste boligen sin opplevdes svært vanskelig for flere av de som var med i undersøkelsen. Tapet av boligen skapte mye usikkerhet og redsel for fremtiden. Uten bolig oppsto et ras av nye problemer. Blant annet ble det umulig å følge opp i Legemiddelassistert rehabilitering (LAR) når midlertidig bolig ble tildelt utenfor hjemstedskommunen.

Det å bli kastet ut av boligen ble beskrevet som svært skamfullt. Denne skamfølelsen plager flere i lang tid etter utkastelsen, og de har delt lite med andre om opplevelsen og den følelsen de sliter med i ettertid.

Forord

Når jeg nå avslutter denne oppgaven, er det slutten på en prosess som har strekt seg over flere år. Dette har vært en reise som har bestått av mange ulike sinnstilstander. Frustrasjon over å skulle finne tid til prosjektet, har vært en stor utfordring. Likevel, det har vært en lærerik og spennende periode. Nå er det over, og jeg vil takke de som har bidratt til at denne oppgaven nå er klar for innlevering.

Først, en stor takk til informantene som takket ja til å la seg intervju om et tema som var vanskelig. Uten dere hadde jeg ikke kunnet besvare denne oppgaven i den formen jeg ønsket. Mitt håp er at deres deltakelse ikke skal være forgjeves. Tusen takk til Liv Johanne Solheim ved Høyskolen i Lillehammer, som har vært min veileder. Du har tålmodig stått der, og holdt meg i tøylene!

Videre vil jeg takke ansatte ved biblioteket på Høyskolen i Lillehammer og Høyskolen i Buskerud. Tusen takk for god service, og tålmodighet med mitt prosjekt. En stor takk til Merete Nagell Strandos ved Husbankens hovedbibliotek i Drammen. Du har alltid vært imøtekommende og serviceinnstilt når jeg har bedt deg om å bestille eller finne bøker! Tusen takk min arbeidsgiver Drammen kommune, som bidro med stipend! Det varmet godt, når arbeidsgiver viste interesse for prosjektet. Tusen takk til kollegaer som har vist tålmodighet med meg, og gitt nødvendige heiarop!

En stor takk til Irene Reiersen som har redigert oppgaven! Dette har vært til uunnværlig hjelp! Tusen takk til Helge Loland som har hatt siste hånd på verket ved å foreta korrekturlesning og språkvask!

En stor takk til min barn, Ingvild, Hannah og Hågen som har vært tålmodige med mor!
Takk til Espen for støtte og positive tilbakemeldinger underveis!

Unni Skretteberg
Drammen 18.04.12

Innhold

Sammendrag	2
Forord	4
1.0 Innledning	8
Tabell 1.1: Oversikt over antall begjæringer og avholdte utkastelser i utvalgte byer	9
1.2 Boligen som bærebjelke i velferdsstaten	11
1.3 Boligsosialt arbeid	13
1.4 De vanskeligstilte på boligmarkedet.....	16
1.5 Presentasjon av problemstillingen	18
1.6 Oppgavens struktur og videre gang	20
2.0 En juridisk gjennomgang av utkastelsen	21
2.1 Hva er en tvangsfullbyrdelse?	22
2.2 Hva må til for at et krav skal kunne tvangsfullbyrdes?	23
2.3 Hvilke prosedyrer har namsmannen?	23
2.4 Hva med leietagers løssøre?.....	24
2.5 NAVs rolle og forpliktelse	25
3.0 Tidligere forskning	26
3.1 Noen hovedpoeng fra den norske forskningen	27
3.2 Utkastelser og forskningsfeltet	30
4.0 Teoretisk referanseramme	34
4.1 Emosjonssosiologi	35
4.2 Skammen	36
4.3 Emosjonshåndteringsperspektivet	39
4.4 Marginalitet	41
4.5 Hvordan definerer vi marginalitet?.....	41
4.6 Sosial eksklusjon	43

4.7 Hva dekker begrepet sosial eksklusjon?	46
5.0 Metode	48
5.1 Fenomenologi	49
5.2 Hermeneutikk	50
5.3 Samtalen som kvalitativ metode	51
5.4 Rekruttering av informanter	52
5.5 Utvalg	54
5.6 De tause i utvalget	54
5.7 Møte med informantene.....	56
5.8 Min forforståelse i møte med informanten	59
5.9 Bearbeiding av intervjuene	60
5.10 Kvalitetskrav ved forskning.....	60
5.11 Etske betraktninger	61
6.0 Presentasjon av empiri	63
6.1 Presentasjon av utvalget:	64
Tabell 6.1.1: Oversikt over kjennetegn ved informantene.....	65
6.2 Bakomliggende årsaker for utkastelsen, presentert i et marginaliseringsperspektiv	68
6.3 Å leve i fattigdom	68
6.4 Diskusjon	71
6.5 Barrierer for deltaking i arbeidslivet.	72
6.6 Diskusjon	74
6.7 Nettverk og deltakelse	76
6.8 Diskusjon	79
6.9 Oppsummering av marginaliseringsprosessen	82
6.10 Beskrivelse og opplevelse av utkastelsen	82
6.11 Diskusjon	87
6.12 Oppsummering av skammen	91

7.0 Sluttdrøftning - Konsekvenser av å være marginalisert på boligmarkedet.	91
Litteraturliste:	96
Vedlegg 1: Godkjenning fra NSD:	103
Vedlegg 2: Forespørsel om intervju:	105
Vedlegg 3: Purring forespørsel om intervju:	107
Vedlegg 4: Intervjuguide:	109

1.0 Innledning

Denne studien har som mål å få mer kunnskap om bakomliggende årsaker til utkastelse fra kommunal bolig, og hvordan dette oppleves for de leietakerne som gjør denne erfaringen. I innledningskapittelet vil jeg først presentere noen fakta i forhold til omfanget av utkastelser. Videre vil jeg se på boligen som bærebjelke i velferdsstaten og definere begrepene boligsosialt arbeid og de vanskeligstilte på boligmarkedet. Til slutt i kapittelet presenteres problemstillingen.

Begjæringer om utkastelse og gjennomførte utkastelser er en viktig årsak til bostedsløshet. Nesten en fjerdedel av de bostedsløse har opplevd utkastelse fra sin bolig (Ulfrstad, 2011). Til tross for at utkastelser ikke utgjør så stort antall i året, er det likevel interessant at det i et velferdssamfunn med mange gode utbygde velferdsgoder, fortsatt er et antall personer som hvert år blir kastet ut av sin bolig. Dette gjelder også i forhold til kommunalt eide boliger, som nettopp i utgangspunktet var tiltenkt de mest utsatt på boligmarkedet. Hvorfor er det slik og hva skjuler det seg bak disse utkastelsene? For å få et oversiktsbilde over omfanget presenteres en tabell (Holm/Astrup, 2009:63). Det presiseres at dette er begjæringer og utkastelser som gjelder både for kommunale leide boliger og privat utleie.

Tabell 1.1: Oversikt over antall begjæringer og avholdte utkastelser i utvalgte byer

Distrikt	2006		2007		2008	
	Begj	Avh	Begj	Avh	Begj	Avh
Oslo	3437	834	3521	866	3697	821
Bergen	445	116	539	141	540	137
Stavanger	266	20	236	65	215	84
Trondheim	343	58	451	75	492	67
Kristiansand	61	14	65	18	69	23
Fredrikstad	102	32	85	27	100	23
Tromsø	97	40	72	35	93	36
Drammen	165	59	142	68	170	66
Gjøvik	88	23	87	28	119	40
Hamar	43	1	33	3	52	11
Haugesund	39	10	40	8	47	10
Narvik	22	0	33	21	30	5
Alta	46	4	45	3	46	4
Sum	5154	1211	5349	1358	5670	1327

Ser vi på tabellen har det vært en jevn økning i antall begjæringer fra 2006 – 2008. Når vi ser på avholdte utkastelser har ikke økningen vært like markant. Det foreligger ingen eksplisitte årsaksforklaringer hos Holm (2009) på disse tallene, men det viser noen tendenser. Det tabellen viser er at de færreste av begjæringene går så langt som en avholdelse, og det forteller at mange får hjelp eller klarer selv å ordne opp før utkastelsen blir effektivt. Det forteller også hvor effektiv lovhjemmelen er. De fleste følger opp anmodningen om å betale husleien eller har ordnet ny kontrakt, når trusselen om og miste boligen blir sluttresultatet. Oslo er i en særstilling i forhold til de to andre store byene, Bergen og Trondheim. Sistnevnte by har hatt en mer aktiv holdning for å unngå begjæringer og utkastelser. Blant annet ved at namsmannen har hatt en meklerolle mellom utleier og leietaker. Fredrikstad, Drammen og Kristiansand er tre kommuner som gjerne sammenligner seg i kommune – stat - rapportering (KOSTRA). Her

ser vi at Drammen både har høyre tall på begjæringer og utkastelser. Det fremkommer ikke i tallmateriale til Holm (2009) hvorfor det er slik.

”På vei til egen bolig” hadde prosjektperiode fra 2004 – 2006. To av målene i prosjektet var å få ned antall begjæringer og utkastelser, og det ble på flere hold i satset stort, i de utvalgte kommunene som var med i prosjektet, deriblant Oslo. Tabellen viser at det er noe lavere tall både på begjæringer og avholdte utkastelser i 2006 i Oslo. Likevel var ikke denne nedgangen nok til at resultatmålene i strategien ble innfridd. Tabellen viser at utkastelser er et storbyproblem. I de minste og mellomstore byene er det flere begjæringer, men få går så langt at det blir avholdt en utkastelse. Stavanger skiller seg ut i 2006, ved at de har en forholdsvis høyt antall begjæringer, men bare 20 avholdte utkastelser. I 2007 og 2008 synker antall begjæringer, mens avholdte utkastelser øker betydelig. Holm (2009) går ikke spesifikt inn på hver kommune, det blir derfor vanskelig å forstå denne økningen i antall effektuerte utkastelser, mens tabellen sett under ett, viser tendensene.

I et velferdsperspektiv er det interessant å forstå hvorfor noen blir kastet ut av sin bolig. Det er betimelig å spørre hvorfor ikke disse menneskene blir fanget opp av de trygghetstiltakene som finnes innefor vårt velferdssystem. Hva kan vi finne ut av årsakene til utkastelse? Hvem er disse menneskene, er det de mest sosiale utsatte, eller foregår dette også blant dem vi trodde skulle klare å opprettholde et boforhold?

Hva med kommunene i disse sakene? I første omgang blir en leiekontrakt underskrevet, fordi leietaker fyller vilkårene for leie av kommunal bolig, til de ved neste korsvei kastes ut. Namsmannen i Oslo mener Boligbygg gjennom sitt mandat og regelverk, leker med folks liv og helse når de bruker begjæringer mot trygdemottakere og sosialhjelpsmottakere, som endog er tildelt kommunal bolig på grunnlag av dårlig helse, økonomiske eller har andre psykososiale problemer (Øverås mfl, 2005).

I innledningen vil jeg kort ta for meg noen overordna spørsmål som boligens betydning i velferdsstaten, hvordan defineres boligsosialt arbeidet, kommunale boliger som virkemiddel i det bolig sosiale arbeidet, hvem som er de vanskeligstilte på boligmarkedet, og til slutt vil jeg si noe spesifikt om bakgrunn for temaet, som er utkastelsesproblematikken fra kommunal bolig.

1.2 Boligen som bærebjelke i velferdsstaten

Det overordna mål i boligpolitikken er at alle skal ha et godt og trygt sted å bo. Dette er en av de viktigste bærebjelkene innenfor velferdspolitikken (Riksrevisjonen, 2007- 2008). Det første vi kan slå fast er at i Norge bor de fleste trygt og godt, og de fleste av oss eier egen bolig, eller har planer om å kjøpe oss en bolig (Dyb, Solheim og Ytrehus, 2004). Derfor har bolig - politisk arbeid blitt en prioritert oppgave i opprettholdelsen av velferdsstaten. Det å ha et tilfredsstillende sted og bo er grunnleggende behov, og en forutsetning for helse, utdanning, arbeid og samfunnsdeltakelse (NOU 2011:15). Hjemmet ditt har betydning for identitet og sosial tilhørighet. Det slås fast at boligen er viktig i et folkehelseperspektiv (ibid.). I et historisk perspektiv har boligen gått fra å være et spørsmål om boligforsyning til det som er den største utfordringen for flere vanskeligstilte grupper, det å bo. Bolig- sosiale utfordringer er ikke bare et spørsmål om lav inntekt, men også om ulike psykososiale problemer, som rus- og psykiatri. Premissen i boligpolitikken er at alle skal ha mulighet for et stabilt og varig boforhold, uavhengig av oppførsel og mulighetene til å mestre et selvstendig liv (St. meld.nr.23, 2003 – 2004).

Boligen som bærebjelke i velferdsstaten, springer ut i fra det idègrunnlaget som har formet velferdsstaten slik vi kjenner den i dag. Den moderne velferdsstaten er en europeisk oppfinnelse (Kuhnle/Kildal, 2011). Det ble et radikalt brudd med fattiglovgivningen i Europa for vel 100 år siden. Denne ble erstattet med sosialforsikrings - ordninger som var et nytt prinsipp for å møte behovet for sikring av inntekt i forbindelse med alderdom, sykdom, arbeidsulykker, arbeidsledighet, helsetjenester og medisinsk behandling (Ibid.). De nye tankene for inntektssikring kommer fra den tyske industrien, som gjennom kooperative avtaler skapte nye rettigheter for industriarbeiderene. Slik vi kjenner velferdsstaten i dag, har det kontinuerlig skjedd endringer som har gitt folket nye rettigheter, som igjen har ført til en jevn økning i velstand og bedre vilkår for helse og andre viktige faktorer som påvirker folks hverdag. I kjernebegrepet under utviklingen av velferdsstaten, ligger en oppfatning og forventning til det offentlige om et kollektivt ansvar, i form av sosial trygghet og sosial likhet (Kuhnle/Kildal, 2011). En velferdsstat med universelle velferdsordninger fordrer også at de som har mye ser fordelene ved å dele med de som har mindre. Slike felles løsninger fremfor individuelle markedsbaserte løsninger, skal legitimere velferdsstaten ved at det oppstår en kollektiv solidaritetsfølelse (Kuhnle/ Solheim, 1991). Fordelingen i samfunnet er styrt av det

politiske klimaet. Etter krigen var det politisk enighet om hvordan landet skulle bygges opp igjen. Dette resulterte i Fellesprogrammet, hvor økonomien, arbeidslivet og ødelagte distrikter skulle tildeles ressurser til gjenoppbygging. Velferdsstaten, ble bygget ut fra det Gøsta Esping- Andersen (1990) beskriver som den sosialdemokratiske modellen. Hensikten var å jevne ut forskjellene mellom klassene i samfunnet og motvirke en sosio - økonomisk segregasjon (Ibid.).

De ulike politiske partiene har forskjellige verdisyn på ansvarsfordeling og sosial rettferdighet, samtidig er det ulikt syn på den effekten de ulike velferdspolitiske ordningene gir (Kuhnle/Kildal, 2011). Normalisering og integrering er kjerneverdier i norsk velferdspolitik (Thyness, 2004). Folk som trenger tjenester skal kunne få det i sitt nærmiljø. Denne tenkningen skjøt fart på begynnelsen av 1980- tallet og inn i 1990 årene. Da ble mange institusjoner nedlagt og beboerne ble flyttet hjem til sine opprinnelige hjemstedskommuner. Dette gjaldt i første omgang de som hørte til under HVPU reformen. Siden har reformene innen rus- og psykiatri gått i samme retning (Ibid.).

Hvor vi bor og hvordan vi bor, har stor betydning for levevilkårsfaktorene (NOU 2001:15). Når en person skrives ut av spesialisthelsetjenesten, har det betydning for den videre rehabiliteringen og hvilke forhold pasienten bor under. En person med nedsatt funksjonsevne har behov for en bolig som kan være til hjelp for sosial inkludering. Eldre har behov for spesielt tilpasset bolig for å kunne bo hjemme lengst mulig. Flyktninger har behov for et bosted som kan fremme inkludering i det norske samfunnet, og rusavhengige vil profitere på en bolig som kan gi bedre helse og et verdig liv (Ibid.). Hjemmet og rammene rundt boligen vil langt på vei være avgjørende for flere av levevilkårsfaktorene. Særlig gjelder dette for barn. Dårlig boforhold vil kunne påvirke mulighetene for å gjøre det godt på skolen. Å bo dårlig kan dette være starten på en marginaliseringsprosess.

Historisk sett har det vært en bred politisk oppslutning om at alle skal disponere en god bolig i et godt bomiljø. Dette målet har med små forskjeller blitt uttrykt i alle regjeringers meldinger om boligpolitikk. "Et konstruktivt sosialt liv forutsetter at man disponerer en bolig, fordi midlertidige løsninger kan være destabiliserende og nedbrytende. Dermed er også boligen grunnleggende for arbeidslinja i norsk politikk" (Ulfrstad, 2007). Det boligpolitiske målet kan derfor forstås som et mål i seg selv, for deltakelse og som et virkemiddel til utjevning av de sosiale levekårene.

Historisk sett har tradisjonen for romlig standard dominert som en tilnærming når behovsbegrepet skal defineres (Dyb mfl, 2004). I begrepet defineres boligens fysiske beskaffenhet og størrelse. Boligens størrelse og dens funksjonelle utforming ble en sentral premiss når Norge skulle gjenreises etter krigsårene. Arkitektene fikk en sterk posisjon i implementeringen av norsk boligpolitikk og dens planlegging. Den funksjonalistiske tradisjonen fikk et solid feste innenfor arkitektur, design og boligbygging. Denne tenkningen dominerer fortsatt i Norge, og jeg mener det er viktig å nevne dette, ikke bare som en historisk kuriositet, men også for å forstå forholdet mellom de som fastsetter dagens boligpolitikk, de som skal utøve politikken (fagutøver), og de som skal ta i mot boligtilbudet fra kommunen. Dyb m.fl. (2004) formulerer seg noe spisset når de sier at ferdig tilpasset størrelse på boligen, samsvarer med at boligbehovet er tilfredstilt. Skal jeg som forsker sette påstanden ytterligere på spissen, kan jeg si at oppfølging i bolig ikke er nødvendig, fordi behovet er dekket av den gitte utformingen av boligen.

1.3 Boligsosialt arbeid

Det er et nasjonalt mål at alle skal bo trygt og godt. De fleste skaffer seg en bolig igjennom boligmarkedet, men boligmarkedet gir også uønskede effekter som diskriminering, dårlig boforhold og økonomisk uføre. Boligpolitikken er utformet slik at den skal prøve å forhindre utstøting og diskriminering. I politikerutformingen har mye lyktes, men fortsatt er det mange utfordringer for å kunne oppfylle målet om et trygt og godt sted å bo for alle. Derfor er det viktig å ha tydelige retningslinjer når veien skal legges videre.

”Et vellykket boligsosialt arbeid krever enhetlig tilnærming på tvers av organisatoriske grenser og forvaltningsnivåer. Det boligsosiale arbeidet er omfattende og dekker alt fra kommunes innsats for å fremskaffe og tildele boliger, til enkelttiltak som kan øke den enkeltes forutsetninger for og mestere bo – og livssituasjonen” (Rundskriv U – 10/2002: 5).

Det har foregått en boligsosial vending innenfor boligpolitikken. Husbanken ble opprettet i 1945 for å finansiere boligbyggingen. Dette løfte ble finansiert ved generelle subsidier. Etter 1980 har statens rolle i den generelle utbyggingen blitt dempet (Kiøsterud, 2005). I 1996 ble nye prinsipper for rentefastsetning i Husbanken introdusert, samtidig som subsidierprofilen ble mer selektiv. Dette kom som et resultat av at bolig mangelen var i ferd med å bli dekket opp. Husbanken fikk rollen som skulle sikre verdige boforhold for de gruppene som falt

utenfor det ordinære boligmarkedet (Nordvik, 2010). Boligpolitikken har derfor hatt en kraftig dreining mot virkemåte, formål, organisering og virkemiddelbruk (Ulfrstad, 2007). Subsidiene har gått mer i retning av fokus på beboerne, fremfor boligen. I omdreiningen har det oppstått et felt som i dag omtales som boligsosialt arbeid, og hvor fagutøverne innenfor dette feltet har ulik yrkesbakgrunn.

Før var boligarbeid og sosialt arbeid i kommunene delt (Ulfrstad, 2011). Ansvarsfordelingen var tydelig, noen skaffet og forvaltet boligmassene, mens andre igjen hadde ansvar for bistand og tjenester. Bildet i dag ser noe annerledes ut. Det har skjedd viktige endringer i velferdspolitikken ved at folk er flyttet ut av institusjoner og inn i boliger. Personer og grupper fikk tidligere det de trengte av tjenester inne på institusjonene. Nå bygges det boliger som skal tilfredsstillende tjenestebehovene til de ulike grupperinger som psykisk syke, utviklingshemmende, eldre og rusavhengige (listen er ikke utfyllende). Dette har skapt en ny utfordring hos de forskjellige tjenesteyterne. Hvilke bolig passer best til den enkelte gruppe, hvordan skal den enkelte best mulig mestre et boforhold, og hvordan utvikles hensiktsmessige tjenester i de forskjellige boligene? Reformene skapte en viktig dreining i boligpolitikken, fra å ha fokuset på boligfinansiering og bokvalitet, til å ta ansvar for det å bo (Ulfrstad, 2011). Fokuset på det å bo, stiller oss overfor nye utfordringer hvor det kreves samhandling og samarbeid mellom boligfag, sosialfag, helsefag og andre fagområder med ansvar for velferdstjenester.

Parallelt med avinstitusjonaliseringen skjer det en holdningsendring både politisk og administrativt, for hvordan man forsto bostedsløshet. Boligen ble tidligere sett på som en gevinst etter rehabilitering, mens de nye tankene var at boligen fremsto som en forutsetning for å kunne bidra til en god og vellykket rehabilitering.

I boligpolitikken er det fortsatt de generelle ordningene som koster mest, det vil si de ordningene som er rettet mot alle. Hensikten med de generelle ordningene er å forebygge akutte boligproblemer. Grunnlånet, Startlån og bostøtten er noen eksempler på de generelle ordningene. Ordningen som alle selveiere av bolig har, er fratrekk av boligrenter på selvangivelsen. Likevel er det de selektive behovsprøvde ordningene som har fått større og større fokus i boligpolitikken, og de er stadig under utvikling. Men som tidligere nevnt har boligpolitikken fått større fokus på det å bo. Det boligsosiale feltet har med nye reformer og

endret holdning til boligpolitikken, blitt et felt som favner nye faggrupper, og som handler om utvikling av nye metoder i arbeidet med vanskeligstilte. Det finnes ikke en definisjon på hva boligsosialt arbeid er i offentlige dokumenter, men Ulfrstad (2011) bruker denne i sin bok ”. Boligsosialt arbeid er å bistå individene i å erverve nødvendige ressurser og redusere hindringene i bolig- situasjonen, slik at flest mulig kan skaffe og opprettholde en bolig og en god boligsituasjon. (Ulfrstad, 2011:21).

Dyb m fl (2004) drøfter begrepene hjem versus bolig når de skal forklare boligsosialt arbeid. Bostedsløse er de som reelt mangler en bolig, mens hjemløse er de som har en opplevelse av at de mangler et sted de kan kalle et hjem. Dette blir eksemplifisert ved at en student kan ha et reelt problem med å finne bolig på det nye studiestedet, men som samtidig har en klar formening om at de ikke er hjemløse, fordi foreldrehjemmet representerer fortsatt stedet de har tilhørighet til. Det sies videre at denne inndelingen av begrepet kan være et paradoks, da mange kan ha en bolig, uten at dette oppleves som et hjem, fordi boligen som hjem er knyttet opp mot følelsesmessig tilhørighet. Derfor blir begrepet boligsosialt arbeid definert som en prosess som skal bidra til å skape nettopp denne følelsesmessige tilknytningen. ”Boligsosialt arbeid må derfor handle om å finne fram til en god bolig, gi hjelp og støtte for å sikre en stabil boligsituasjon, og skape gode bomiljøer” (Dyb m.fl. 2004:17).

Thyness (2004) sier at det boligsosiale feltet omfatter alle sider ved boligpolitikken og aktørene som jobber med de vanskeligstilte innenfor boligmarkedet. Han deler også inn tiltakene for enkeltpersoner, til de tiltakene som blir iverksatt som miljøskapende og organisering av grupper, innenfor et avgrenset geografisk område. Videre sier han at boligsosialt arbeid er en kontinuerlig prosess, der politiske vedtak gir føringer til det utøvende tjenesteapparatet. Føringerne blir påvirket av flere forhold, som økonomi, faglig skjønn og brukermedvirkning.

Disse tre begrepene for boligsosialt arbeid, viser en overordnet felles forståelse. Det fremheves at sosial boligpolitikk er å legge til rette, og for at alle skal kunne skaffe seg og opprette en god og tilfredsstillende bo - situasjon.

De kommunale utleieboligene er en viktig del av det bolig sosiale virkemiddelapparatet (NOU 2011:15). De siste tiårene har disse boligene blitt mer og mer forbeholdt vanskeligstilte på boligmarkedet. Tilbudet gis til de som har helsemessige, økonomiske eller sosiale problemer,

hvor problemene forhindrer deltakelse på det private leiemarkedet. Nedbyggingen av institusjonene skapte et stort behov for nye kommunale boliger, som var tilpasset de nye grupperingene som kommunene skulle ivareta. Kommunene disponerer om lag 100 000 boliger. Antallet har økt fra ca 82000 boliger i 2000 til 75000 boliger i 1993. I forhold til folketallet vil det si 18 boliger pr 1000 innbyggere i 1993, 19 boliger pr 1000 innbyggere i 2000 til 21 boliger pr 1000 innbyggere i 2009 (NOU 2011:15). Kommunale boliger omfatter kommunalt eide boliger, samt boliger som kommunen leier av private og som videre blir leid ut på fremleie. Kommunene skal medvirke til å skaffe bolig til de som selv ikke klarer å ivareta dette (Lov om sosiale tjenester i arbeids – og velferdsforvaltningen § 15, og Lov om sosiale tjenester m. v § 3 – 4). Kommunene har retningslinjer for hvem det er som kvalifiserer til kommunal bolig. Tildeling av kommunal bolig er enkeltvedtak i forvaltningslovens forstand.

En kommunal bolig kan være hensiktsmessig i de tilfellene det er vanskelig å finne bolig på det private markedet, som skal tilfredsstillere de krav som leietaker trenger. Dette kan være boliger tilpasset for funksjonshemmede, eller skjermede boliger for personer med rusavhengighet. Etter kommunehelsetjenesteloven og sosialtjenesteloven, har kommunen plikt til å yte nødvendige tjenester til de som trenger det, uavhengig av hvilke bolig de bor i, fordi tjenestene er knyttet opp til den enkelte (NOU 2011:15).

1.4 De vanskeligstilte på boligmarkedet

I NOU (2002:2) står det ” De vanskeligstilte på boligmarkedet er de som av en eller annen grunn er uten bolig, lever med ustabile boforhold eller har vanskeligheter med å bli boende i bolig” Begrepet kan imidlertid oppleves som noe diffust. Generelt kan det sies at det er personer, som av forskjellige årsaker trenger hjelp til å ivareta ulike behov, for å kunne beholde boligen eller skaffe bolig (Dyb, Solheim og Ytrehus, 2004). Det er likevel trukket frem noen grupper i forskjellige offentlige dokumenter, som kvalifiserer til å bli betegnet som vanskeligstilt: Personer med etnisk minoritetsbakgrunn, bostedsløse, psykiatriske pasienter, psykisk utviklingshemmede og fysisk funksjonshemmede, enslig med og uten barn, personer med rusavhengighet, familier med store økonomiske problemer, løslatte fra fengsel, samt unge som er i startfasen av sin boligkarriere (NOU 2002: 2, St.meld. nr. 49 1997 – 1998, St.meld. nr. 23, 2003 – 2004).

Husbanken har satt opp tre indikatorer for at husstanden skal kunne betegnes som vanskeligstilt: At husstanden er uten egen eller leid bolig, at husstanden står i fare for å miste nåværende bolig, eller at de innehar en uegnet bolig.

Ulfrstad (2011) sier at en vanskeligstilt bo - situasjon ikke bare dreier seg om økonomiske ressurser. Det dreier seg også om hvordan en person klarer mestring av fysiske forutsetninger, og de formelle og sosiale forpliktelser som et boforhold krever. Det kan dreie seg om flere forhold, som manglende kunnskap om hvordan man forholder seg til sine naboer, og til skrevne og uskrevne regler som vil prege bomiljøet. Dette kan være en psykisk syk pasient som i utgangspunktet har en stabil økonomi, men som ikke klarer å følge opp når husleien skal betales, fordi vedkommende kan i perioder være innlagt i institusjon. Det påpekes likevel at manglende ressurser ikke nødvendigvis må føre til dårlige levekår. Eksempelet ovenfor kan vise dette. Personer med psykiske problemer kan ha en stabil inntekt via uføretrygd og bostøtte, og kan med riktige boligsosiale tiltak klare å bo stabilt. I boligpolitikken er dette en forholdsvis ny måte å definere vanskeligstilte på, og det bekrefter at det går an å oppnå en stabil bo - situasjon ved å bistå individene med nødvendige ressurser (Ulfrstad, 2011).

Utløsende årsaker til en vanskeligstilt bo - situasjon er flere. Dette kan deles inn i strukturelle, institusjonelle, relasjonelle og personlige årsaker (Dyb m.fl. 2004:12).

Strukturelle grunner kan være at en person blir arbeidsledig, og dermed får problemer med å betale husleie eller huslånet, som igjen kan føre til utkastelse fra boligen. Institusjonelle årsaker kan oppstå når en person blir innlagt i institusjon og mister oversikten over daglige forpliktelser, som å betale regninger under innleggelse. Relasjonelle problemer kan oppstå ved samlivsbrudd, utflytting fra foreldrehjemmet, eller det kan være voldsproblematikk i familien. Personlige problemer kan være sykdom eller rusavhengighet. Dette mangfoldet av problemstillinger viser at det ikke finnes enkle forklaringer på hva som forårsaker sosiale problemer. Derfor finnes det heller ingen enkel oppskrift på hvordan disse problemene skal løses. De som berøres, vil ha ulikt utgangspunkt for hvordan de vil klare å takle og løse problemene, avhengig av deres erfaring og resurser (Kvinge/Medby, 2011). Hvem som defineres under begrepet vanskeligstilt på boligmarkedet, kan variere med hvem som omfattes av de ulike tiltakene eller programmene. Dette vil svinge i perioder. Enkelte ganger er det sterkt fokus på enkelt- personer. Andre ganger er satsingsområdet større grupper. Noen vil avgrense vanskeligstilte til å omfatte de som ikke får offentlig hjelp og støtte, på tross av deres problemer med å etablere seg i boligmarkedet, mens de som får hjelp og oppfølging,

ikke nødvendigvis lenger blir oppfattet som vanskeligstilte (Kvinge/Medby, 2011). Hellevik og Nordvik (2004) understreker at utviklingen av boligmarkedet, må forstås som en dynamisk prosess. Dette forklares med at det hele tiden kommer nye grupper, som defineres som vanskeligstilte på boligmarkedet. En gruppe som har fått stor oppmerksomhet og midler til tiltak innenfor boligsosialt arbeid, er de bostedsløse. I følge en kartlegging fra 1996 er det omkring 6200 bostedsløse i Norge (Ulfrstad, 1997). ”Som bostedsløse regnes personer som ikke disponerer egen eller leid bolig, og dermed blir henvist til midlertidige løsninger, samt personer som ikke vet hvor de skal sove neste natt. Når en innsatt eller en innlagt pasient har mindre enn to måneder igjen til løslatelse/utskrivning, og da ikke har noe sted å bo, blir også de registrert som bostedsløse ”(Hansen, 2006:17). Gruppen var et stort satsningsområde på begynnelsen av 2000 – tallet. Det ble igangsatt et prosjekt som fikk navnet ”Prosjekt bostedsløse”. Dette var et 4- årlig nasjonalt prosjekt, som ble gjennomført i 7 kommuner og 4 organisasjoner (Dyb, 2005). I evalueringen av prosjektet fremkommer nettopp det Kvinge og Medby (2011) påpeker, det har vært for lite rom i prosjektet som helhet, enn for den primære målgruppen, de som strevde mest for å komme seg inn på boligmarkedet.

1.5 Presentasjon av problemstillingen

Holm (2001) skriver at ”utfordringen for å skjønne eller finne frem til de underliggende eller betingende årsakene til grunn for utkastelser, er å identifisere faktorer som påvirker sannsynligheten for å bli kaster ut” (Holm, 2001:42). Videre påpekes at det ikke er tilstrekkelig å finne faktorer som beskriver den som blir kastet ut. Derimot pekes det på at enkeltindividets egne ressurser, økonomisk og sosialt, påvirker prosessen.

Ut i fra disse tankene er problemstillingen blitt følgende:

- 1) Hvilke bakomliggende årsaker kan sees i sammenheng med utkastelsen?
- 2) Beskrive hvordan de som ble kastet ut, opplevde det som skjedde.

I del èn av problemstillingen vil jeg prøve å kartlegge de mer bakomliggende årsakene til utkastelsen. Holm (2001) slår fast at det er vanskelig å fange opp noen mønster ved den gruppen som blir kastet ut. Likevel er det noen fellestrekk som går igjen, som at mange er enslige, det er en del rus - og psykiatri problemer og en god del barnefamilier. I fordelingen av kjønn, er det 58 prosent menn som ble begjært utkastet i Oslo i 1999. Sammenlignet med

andre utlegg- og gjeldssaker hos namsmannen, hvor andelen er totredjedeler for menn. Kvinner er altså høyere representert i utkastelsessaker hos namsmannen enn andre saker. I forholdet etnisk norske og innvandrere, mener namsmannen at det ikke er så stor forskjell. Innvandrere var mer overrepresentert før, er inntrykket som formidles i Holms undersøkelse (2001). Et annet fellestrekk er at de har lave inntekter eller er arbeidsledige. Til tross for dette, namsmannen og sosialkontorenes inntrykk er at mange har inntekter nok til å betjene husleien sin. De mener derfor at mange av dem som blir kastet ut har disponeringsproblemer, eller mangler vilje til å betale. Dette mener de kommer av at personene det gjelder ikke har lært seg noe så elementært, som å styre en enkel husholdningsøkonomi. Dette nevnes som et delproblem i en større sammenheng, der de mener bo - oppfølging kunne avlastet noen av problemene.

Østfjeldske Inkassobyrå som administrerer utkastelser for OBOS i Oslo, peker på to grupper som skiller seg ut, innvandrere og enslige mødre. OBOS sier videre at utkastelser kommer som et resultat av at folk lever over evne (Holm, 2001).

Disse uttalelsene kommer fra de som jobber med utkastelser. Også her mangler stemmene til dem som blir kastet ut. Når jeg i min undersøkelse spør direkte de som har blitt kastet ut, er målet å få mer kunnskap om hva de selv mener er bakomliggende årsaker til utkastelsen, og om disse årsakene samsvarer med de svarene fagpersonene har gitt som forklaring.

I del to av problemstillingen vil jeg få frem hvordan de opplever selve utkastelsen. Det er et menneske bak hvert tall. Det er viktig å huske på at i statistikken er det enkeltskjebner som erfarer denne opplevelsen. Holm (2001) og Holm og Astrup (2009) har skrevet og forsket på dette med utkastelser, mens tidligere namsmann i Oslo har redegjort for noen av sine erfaringer fra embetet som namsmann (Bang, 2004). I disse undersøkelsene har det i hovedsak vært fokus på rutiner og tekniske situasjoner som oppstår rundt selve utkastelsen. Hva vet vi egentlig om hvordan menneskene som rammes, opplever selve utkastelsen? I utkastelser er namsmann, sosialkontoret og utleieryktige aktører. De har sine bestemte oppgaver i prosessen som ender med utkastelse. Namsmannen jobber etter de juridiske rammene, utleier har fokuset på å få leietager ut, mens sosialkontoret som regel får kontakt med leietager etter at utkastelsen er effektivert (Holm, 2001). Det jeg etterspør i min andre del av problemstillingen er hvordan de som blir kastet ut opplever selve utkastelsen. Dette spørsmålet finner jeg ingen svar på i tidligere forskning. Bang (2004) har noen refleksjoner om hvordan han tror de som blir kastet ut opplever denne situasjonen. Det finnes altså ingen

reell forskning på dette spørsmålet innenfor velferdsforskningen. Har det noen hensikt å få vite hva det gjør med dem som har erfart utkastelse? De fleste av oss ville antageligvis prøvd alle utveier for å unngå en slik situasjon. Derfor mener jeg det er relevant å stille spørsmålet om hvilken opplevelse de sitter igjen med. Er situasjonen så komplisert, at de ikke har mulighet for å ordne opp før utkastelsen effekteres, eller er det slik at de ikke opplever situasjonen så belastende som vi andre tror? Er dette egenskaper den enkelte beboer besitter, foreksempel betalingsevne kontra betalingsmoral? Forskningen har gitt gode bidrag til kartlegging, modelltenkning og problemformulering på feltet, men for å få en dypere forståelse i utkastelsesproblematikken, bør også stemmene til de som reelt opplever utkastelsen, bli hørt.

1.6 Oppgavens struktur og videre gang

I kapittel to vil jeg ta for meg det juridiske grunnlaget for en utkastelse, og se på de rutinene namsmannen og NAV har i disse sakene. Tvangsfullbyrdelsesloven er den loven namsmannen handler etter i en utkastelsessak, og jeg vil gå nærmere inn på hvilke prosedyrer som ligger i dette hjemmelsgrunnlaget. Gjennomgåelse av tvangskravet er en del av dette. Til slutt i dette kapitlet ser jeg på NAVs rolle i en utkastelsessak.

Kapittel tre tar for seg tidligere forskning. Her vil jeg presentere noen hovedlinjer fra norsk forskning innen boligsosialt arbeid, og mer spesifikt gå inn på det som finnes av forskning på utkastelsesfeltet.

I kapittel 4 presenteres undersøkelsens teoretiske referanseramme. Først ser jeg på emosjonssosiologien med litteratur fra Starring og Hochschild, som redegjør for de ulike følelser som ligger under hovedbegrepet emosjonssosiologi, med hovedvekt på skammen. I del to av kapitlet redegjør jeg for marginaliseringsprosessen, med fokus på en artikkel fra Halvorsen, som ser på begrepet sosial eksklusjon. Videre forklarer jeg Svedbergs modell om marginaliseringsprosessen.

Kapittel 5 handler om den metoden jeg benyttet til undersøkelsen, og en redegjørelse for mitt vitenskapelige ståsted. Videre kommer en redegjørelse for rekruttering, utvalg og gjennomføringen av intervjuene. Til slutt i dette kapitlet vil jeg se på de etiske hensynene

som må ivaretas, når det gjennomføres sensitive samtaler med mennesker i en vanskelig livssituasjon.

I kapittel 6 presenteres empiri og diskusjon. Jeg har delt dette kapitlet i to deler. Del èn skal gi svar på de bakomliggende årsakene til utkastelsen, presentert i et marginaliseringsperspektiv. Det skilte seg ut noen kategorier som informantene var opptatt av, og disse er kategorisert med følgende inndelinger: Hvordan det er å leve som fattig? Barrierer for deltakelse i arbeidslivet, og nettverk og deltakelse. Etter hver kategori følger en diskusjon. Til slutt i dette delkapitlet oppsummeres marginaliseringsprosessen.

Del to av dette kapitlet er en beskrivelse av hvordan selve utkastelsen foregikk, samt hva slags følelser de impliserte satt igjen med etter denne erfaringen. Opplevelse av skam får en sentral plass i diskusjonen. Kapitlet avsluttes med en oppsummering av skammen.

I kapittel syv ser jeg på boligens betydning, og hvilke konsekvenser det har gitt informantene å miste denne. Jeg ser da spesielt på hva det generer av andre problemer, og om tap av bolig forsterker deres marginaliseringsprosess i forhold til andre viktige samfunnsarenaer.

2.0 En juridisk gjennomgang av utkastelsen

I dette kapitlet vil jeg se på det juridiske grunnlaget for gjennomføringen av utkastelsen, med hovedvekt på tvangskravets gang. Videre vil jeg se på de rutinene namsmannen og NAV har i disse sakene.

I Norge er det kun namsmannen som har hjemmel for å foreta en utkastelse. Det er utleier som fremmer saken for namsmannen. Denne må sjekke om utleier har påberopt seg et juridisk riktig tvangsgrunnlag. Med dette menes at utleier ikke kan kaste ut leietager av hvilken som helst årsak. Det holder ikke at utleier misliker oppsynet til sin leierboer. Eksempler på et gyldig tvangsgrunnlag kan være at leietager ikke har betalt husleien i tide, leieavtalen har utgått, eller det kan være husbråk. Det er kun utleier som kan fremme en begjæring om utkastelse, og begjæringen må være rettet mot den som er forpliktet, i dette tilfelle leietager.

Før leietager mottar en begjæring om utkastelse, skal han eller hun ha mottatt en oppsigelse. Blir ikke denne etterkommet skal leietager sende et § 4 - 18 varsel etter Tvangsfullbyrdelsesloven (Lov om tvangsfullbyrdelse 1992, nr 13).

Varsel etter § 4 – 18 er et tvungent varsel. Dette skal alltid sendes før man kan begjære en tvangsfullbyrdelse. Varslet skal sendes uavhengig av hvilket tvangstiltak man ønsker å iverksette. Hensikten med varslet er at den saksøkte skal forstå hva som er i ferd med å skje. Når det igangsettes tvangskraft betyr dette at kravet er kommet så langt i innfordringsprosessen at det er ”modent” for en rettslig innkrevning. Ved bruk av tvangskraft, vil saksøker få ett rettslig grunnlag for å ta pant i saksøkers eiendeler. Dette kan være i form av faste gjenstander, som hus og bil, men like vanlig er det å ta realisasjon i lønn. Det kan ikke kreves gebyr ved et § 4 - 18 varsel, dette påløper først når man begjærer tvangsfullbyrdelse. Blir tvangsgrunnlaget effektivt, påløper standard rettsgebyr som er 2.1 ganger 860 kroner.

1. juli 2007 ble det innført en varslingsregel i Husleieloven. Her oppfordres utleier til å ta kontakt med Helse og velferdsavdelingen, når misligholdet kvalifiserer til begjæring og utkastelse. ”Når det er grunnlag for å begjære fravikelse av husrommet kan utleier, dersom det er grunn til det, sendes skriftlig varsel til Helse og Velferd i kommunen om mislighold. En eventuell begjæring om tvangsfravikelse bør tidligst framsettes for namsmyndighetene to uker etter at skriftlig varsel er sendt Helse og Velferd. Utleier kan gi andre fullmakt til å sende slikt varsel. Leier kan i skriftlig melding til utleier reservere seg mot at slikt varsel blir sendt til Helse og Velferd” (Husleielovens § 9-11).

2.1 Hva er en tvangsfullbyrdelse?

For å kunne gi mulighet til å få igjen det noen skylder deg, er det namsmannen som skal inndrive kravet. Privatpersoner har ikke lov til å drive pengeinnkrevning, eller bruke annen tvangskraft. Dette er lovregulert igjennom Tvangsfullbyrdelsesloven. Namsmannen prøver først å drive inn kravet ved å sende ut en faktura, blir ikke denne betalt, kan namsmannen ta beslag i verdigjenstander som hus, bil og lønn (listen er ikke utfyllende) Namsmannen kan ved motstand fra den saksøkte bruke nødvendig makt for å inndrive kravet. Dette eksemplifiseres igjennom en utkastelse, der namsmannen fysisk har hjemmel for å bytte lås og stenge den saksøkte ute (Politiet 12.04.12).

2.2 Hva må til for at et krav skal kunne tvangsfullbyrdes?

For at et tvangskrav skal kunne gjennomføres må det foreligge en rettslig dom. Dette er grunnlaget til namsmannen for å gjennomføre inndrivning, på vegne av saksøker. En rettslig dom i tvangsinndrivning må fornyes etter 3 år, hvis ikke foreldes kravet. Unntaket er gjeldsbrev, her gjelder en 10 - års foreldelsesfrist. Hvis saksøker fører dialog med den saksøkte, og der det betales med jevne eller ujevne mellomrom, bør ikke saksøker ha et nytt tvangsgrunnlag. Ved at den saksøkte betaler er dette en innrømmelse av gjelden. Men som nevnt, er det ikke vært kontakt mellom partene på 3 år, blir saken foreldet. De mest rutinerte innkreverne vil derfor være fornøyd med et mindre beløp, for da vil de slippe å begjære nytt tvangsgrunnlag etter 3 år.” Et tvangsgrunnlag kan for eksempel være en dom eller kjennelse, en bestemmelse i lov, et uimotsagt pengekrav eller en avtale hvor det fremgår at kravet kan inndrives uten søksmål, såkalt eksigibel avtale, for eksempel et gjeldsbrev eller en husleieavtale” (Politi, 12.04.12).

2.3 Hvilke prosedyrer har namsmannen?

Når tvangsgrunnlaget er klarlagt sender namsmannen ut et brev til den personen som er begjært utkastet. Brevet kalles en foreleggelse og sendes i vanlig post. Kopi av dette brevet blir oftest sendt til NAV. De fleste store byer har denne praksisen. I Oslo sendes kun de sakene som omhandler ubetalt husleie (Holm, 2001). Grunnen til dette er at namsmannen mener at det er i disse sakene NAV har en reel påvirkningsmulighet. I den kommunen jeg undersøkte sendes kopi av alle begjæringer til NAV, uavhengig av tvangsgrunnlaget. I brevet som varsler utkastelse, oppfordres den saksøkte til å ta kontakt med NAV. Ved å oppfordre til kontakt med NAV, tar namsmannen et grep som går utover namsmannens formelle myndighet. Namsmannen tar et sosialt samfunnsansvar som han i utgangspunktet ikke er pliktig til. Holm (2001) påpeker dette i sin rapport og skriver følgende: ” Hvordan denne praksisen stiller seg i forhold til taushetsplikten skal ikke tas videre her. Mer interessant er det at det tydeligvis er et ansvarstomrom mellom rettsinstanser og det sosiale hjelpeapparatet, i forhold til personer som i et boforhold har vist at de ikke klarer å innfri sine forpliktelser” (Holm, 2001:17).

Når en begjæring om utkastelse sendes fra namsmannen, har leietager 14 dager på seg til å gjøre opp, eventuelt komme med innsigelser mot tvangsgrunnlaget. Er saken uforandret etter

denne fristen, sender namsmannen et nytt brev, denne gangen med en berømmelse av selve utkastelsen, altså hvilke dato og klokkeslett utkastelsen vil bli effektivert. Det er viktig å merke seg der utleier ber om opphevelse av leiekontrakten på grunn av husbråk, skal alltid saken sendes til Tingsretten.¹ Ender kjennelsen med utkastelse, er det namsmannen som også avholder denne. I de tilfellene tvangsgrunnlaget er ubetalt husleie, har leietager mulighet til å gjøre opp helt frem til namsmannen står på døren. Betaler leietager der og da, faller tvangsgrunnlaget bort. Noen utleiere kan bli overrasket over denne muligheten, og kan da påberope seg at leietager også bråker, og ønsker dermed fortsatt å få leietager ut av huset. Men dette går ikke. Namsmannen kan bare effektivere utkastelsen på det tvangsgrunnlaget som ble fremmet i første instans. Rutinerte utleiere som kjenner til dette, og som ikke ønsker videre leieforhold til vedkommende, vil fremme saken med ytterligere et tvangsgrunnlag, hvis slikt foreligger.

Dagen utkastelsen skal effektiveres reiser namsmannen ut med en låsesmed og en representant fra den kommunale utleievirksomheten. I de tilfellene de er usikre på hva som vil møte dem, har de bistand fra politiet. Dersom leietager er hjemme, vil vedkommende få litt tid til å pakke det nødvendige av personlige eiendeler. Låsen skiftes og døren blir plombert. Innbo blir som regel lagret inntil videre i leieligheten. Hvis ikke den saksøkte har en videre plan, vil namsmannen oppfordre vedkommende til å ta kontakt med NAVs sosiale - avdeling. Under gjennomføringen blir saksøkte oppfordret til å betale den skyldige husleien, hvis det er tvangsgrunnlaget. Det skjer et viktig skillepunkt i det namsmannen låser døren, da har ikke saksøkte lenger noen automatisk rett til å gjøre opp for seg. Etter dette er det saksøker som bestemmer videre premisser. Det er viktig at NAV har denne kunnskapen, da det kan være vanskelig å få leietager inn igjen i samme bolig, hvis det er ønskelig.

2.4 Hva med leietagers løsøre?

Det oppstår som regel en del spørsmål om hva som skal skje videre med leietagers løsøre. I flere saker er ikke leietager til stede, og gir heller ingen livstegn i tidsrommet namsmannen har avsatt til å hente ut løsøre. Det varierer fra kommune til kommune, hvilken tidsfrist som blir gitt for å hente ut løsøre. I den kommunen jeg undersøkte, henger namsmannen opp beskjed på døren, om at løsøre kan hentes etter nærmere avtale med namsmannen. Det gis ofte en 14 dagers frist til å hente ut løsøre. Er det ikke innboet hentet ut etter 14 dager, krever

---

¹ Etter opplysning fra namsmann i Drammen 09.06.10

Tvangsfullbyrdelsesloven at det gjentatte ganger skal sendes brev om at dette bør hentes ut. Her vil det også være variasjoner. Min undersøkelseskommune sender ut to varsler i brevs form. Er løsøre uavhentet etter dette, vil det bli vurdert solgt. Er det verdifulle saker, vil dette bli solgt. Pengene vil da først og fremst dekke saksomkostninger. Er det fortsatt penger igjen, går pengene tilbake til den saksøkte. Saksøker vil i følge namsmannen ikke kunne få dekket inn husleierestansen med disse pengene.²

Jeg vet fra tidligere at namsmannen har prøvd å få kontakt med familiemedlemmer, hvis boligen inneholdt mye av de tingene som har affeksjonsverdi for oss, som personlige foto, album og lignende.

2.5 NAVs rolle og forpliktelse

Når en person ikke har muligheten til å benytte seg av andre muligheter til sitt livsopphold og en nøktern bolig, er NAV forpliktet til å bidra med hjelp (Lov om sosiale tjenester i nye arbeids og velferdsforvaltningen § 18)”. Videre sies det i rundskriv 1-1/93 ”at en formålstjenlig bolig er viktig for å oppnå eller opprettholde en akseptabel levestandard og for en mest mulig selvstendig tilværelse”.

NAV har ingen formell rolle i en utkastelsessak. Det vil variere sterkt fra kommune til kommune hvor deltagende de er i prosessen. I min undersøkelseskommune sender namsmannen en kopi av førstegangsbejring og berammelsen av tidspunktet for utkastelsen. Kommunens utleier sender også lister til NAV, som viser hvem det er som har mottatt et § 4 – 18 varsel. Opplysninger jeg har fått via andre NAV- kontorer, viser forskjellig praksis for hvordan NAV kontorene følger opp sakene. Noen kontorer har som fast rutine at de tar kontakt med leietaker, når de mottar kopi av bejringen, mens andre avventer til saksøkte eventuelt selv tar kontakt med NAV. Graden av kontakt vil være avhengig av hvorvidt dette er en kjent bruker. Er det helt ukjente navn, kan NAV være forsiktig med å ta kontakt. Dette skjer med hensyn til personvernet, men også fordi tankegangen er at bruker i utgangspunktet har ansvar for denne situasjonen selv. Det som kan være en utfordring for NAV, er når bruker tar kontakt i slutten av prosessen, eller når fravikelsen er avholdt. Da kan det ofte være for sent å gjøre en aktiv henvendelse til utleier.

---

² Etter opplysning fra namsmann i Drammen 09.06.10

3.0 Tidligere forskning

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for hva som finnes av kunnskap på feltet. I min leting etter kunnskapsstatus, fant jeg mange inndelinger. Jeg har derfor prøvd å finne forskning som kan gjenspeile det mine informanter står for. Jeg fant publikasjoner om de vanskeligstilte på boligmarkedet, bostedsløshet som fenomen, bostedsløse med rus- og psykiske problemer, og de utfordringene som blir grunnlagt i forhold til å få sosialklienter inn på leiemarkedet. Siste delen av kapitlet er viet mer spesifikt forskning, som sier noe om utkastelsesfeltet.

Torgersen (1987) har omtalt boligpolitikken som velferdsstatens ”Wobbly pillar”. Det antydes at boligpolitikken ser ut til å inneha en bemerkelsesverdig perifer posisjon, både innenfor velferdsforskningen og den sosialpolitiske forskningen. Grunnen til dette, skal være boligens motsetningsfylte karakter. Den er et velferdsgode på linje med utdanning, helse og ernæring, samtidig som den har en sterk posisjon i markedet. I st.meld.nr.49 (1997-98), om boligetablering for unge og vanskeligstilte, slås det fast at de fleste i Norge bor godt. Kommunene er de som har ansvar for at folk har tak over hodet. Sosialtjenestelovens § 3-4 slår fast at kommunen skal skaffe bolig hvis personen ikke klarer dette selv (Lov om sosiale tjenester m.v. 13. desember 1999 nr. 81). Videre har kommunene fått ansvar for å gjennomføre de boligsosiale tiltakene som blir initiert igjennom Husbanken. Fra -90 tallet har Husbanken gått fra å være en ”folkebank” til å bli en institusjon, som i større grad har selektert sine virkemidler til å hjelpe de som blir betegnet som vanskeligstilte på boligmarkedet. Det foreligger flere studier av hvordan de ulike virkemidlene blir anvendt og hvordan de treffer.

Vanskeligheter med økonomi er en av årsakene til at noen ekskluderes fra det ordinære boligmarkedet. En sterk prisvekst på de mindre boligene, har ført til at samlede boliggifter har økt, og dermed går vesentlig større del av husholdningsinntekten til å dekke boliggifter (NOU 2002:2). Til tross for lav rente fra begynnelsen av 2000 tallet frem til 2007, har det vært synkende eierandeler for de som kan kalles førstegangsetablerere. Likevel har ikke denne gruppen valgt å flytte senere hjemmefra. Dette betyr at det har blitt større pågang på leiesegmentet, og dermed en prisøkning for husleien (Øistensen, 1998).

3.1 Noen hovedpoeng fra den norske forskningen

Boligpolitikken har et dynamisk perspektiv (Hellevik/Nordvik, 2004). Dette betyr at de boligsosiale tiltakene ikke kan sees som et gitt resultat, som skal virke på alle grupperinger som operer i boligmarkedet. Det kommer stadig nye grupper av vanskeligstilte inn og det går grupper ut. I dette bildet vil jeg prøve å trekke ut noe av den forskningen som gjenspeiler mine informanter.

De vanskeligstilte på boligmarkedet er de personene/husholdene, som ikke klarer å skaffe seg bolig selv. Hansen og Knudtzon (1997) poengterer at begrepet vanskeligstilt på boligmarkedet ikke er lett å operasjonalisere. I deres undersøkelse, valgte forskerne å bruke økonomi som utgangspunkt. Undersøkelsen ble gjennomført av SSB på vegne av Byggforsk. Det ble sendt ut 4000 spørreskjemaer til lavinntektsgrupper. Respondentene hadde tre alternative - økonomiske kategorier de skulle plassere seg selv under. Kategori tre hadde den utformingen som kan sammenlignes med vilkårene informantene hadde i denne undersøkelsen: Samlet inntekt i 1994 under bostøttegrensen, ikke i jobb eller som student/og eller har arbeidsledighetstrygd eller sosialhjelp (Ibid.). På spørsmål om hvordan de bodde konkluderer forskerne med at gruppen bor merkbart dårligere enn normalbefolkningen. Der hele befolkningen har en leieandel på 24 prosent, hadde kategori tre 67 prosent leieandel. De fleste av disse hadde korte og utrygge leiekontraktsforhold. De opplyste også at de bodde trangt. I hele befolkningen rammes trangboddhet med 8 prosent, mens hele 30 prosent oppgir å bo trangt i kategori tre. Trangboddhet blir her definert som færre beboelsesrom enn antall personer i husholdningen, eller mindre enn to rom og kjøkken. I hele befolkningen oppgis det at 6 prosent bor i umoderne boliger. Dette er boliger uten bad/wc og/eller boliger med kalde og fuktige rom. 42 prosent i gruppe tre oppgav at de hadde en eller flere av denne kategoriseringer i sin bolig. Gruppen som kommer dårligst ut i boligmarkedet er trygdede og sosialhjelpsmottakere. Alder så ikke ut til være ha betydning på denne oppfattelsen, så lenge andre vanskelige forhold holdt seg konstante.

I en annen studie (Holm/Dyb, 2001) slås det fast for å anslå behovet for bolig til de vanskeligstilte, er det viktig å kartlegge årsakene som fører til kategoriseringer som vanskeligstilt. Dette gjelder både for enkeltindivider og grupperinger som inngår under denne betegnelsen. Dette mener forskerne vil gjøre tiltak og omfanget mer treffsikkert.

Flere av mine informanter opplevde å bli bostedsløse i perioden etter utkastelsen. Jeg velger derfor også å se litt av den forskningen som foreligger innenfor denne gruppen. Solheim (2000) foretok en undersøkelse av bostedsløse i syv kommuner i to fylker på Østlandet, to småbyer, tre tettstedskommuner og to bygdekommuner. Fokuset var ikke omfanget, men fenomenet bostedsløshet. Hovedfokuset var å finne årsaker til hvorfor noen ble bostedsløse. Rapporten forteller at de bostedsløse i de mindre kommunene var stadig på vandring mellom ulike midlertidige løsninger. De hadde en sammensatt problematikk, hvor manglende bolig bare var et av mange problemer. De rusavhengige var overrepresentert som bostedsløse. Etter samtaler både med sosialkontoret og informantene selv, ble blant annet dette oppsummert: De bostedsløse er vanskelig å plassere, ikke nødvendigvis i mangel av bolig, men grunnet deres problematikk. Bostedsløse har dårlig boevne, og denne egenskapen blir knyttet til den bostedsløse selv. Det viser seg at bostedsløshet er et vanlig problem for den enkelte, som kommunene finner vanskelig å finne varige løsninger på.

Sosialkontoret oppgir at de har dårlige tilbud til denne gruppen, og at det manglet egnede midlertidige boliger. Når de fikk midlertidig bolig, ble oppfølgingen av den bostedsløse for dårlig og mangelfull.

Brodtkorbs (2001) har sett på gruppen bostedsløse som har definerte psykiske problemer. Undersøkelsen som ble gjort i Oslo består av intervjuer med syv bostedsløse og tjue ulike representanter fra hjelpeapparatet. Hovedkonklusjonen i hennes undersøkelse viser at de bostedsløse med psykiske lidelser har liten mulighet for å skaffe seg bolig selv. Informantenes sykdom kom til uttrykk ved isolerende atferd, angst og depresjon. Dette gjør det vanskelig å bo stabilt over lengre perioder. Mange av de som er definerte psykisk syke uten bolig, har ofte også et rusproblem. Hjelpeapparatet blir betegnet som sammensatt og lite integrert. Dette kommer til uttrykk ved at sosialtjenesten skal bistå med økonomi og veiledning, hjemmetjenesten skal hjelpe brukerne med å håndtere de praktiske utfordringene i hverdagen, mens psykiatrien skal behandle den psykiske lidelsen og ruskonsulentene skal ta seg av rusavhengigheten. Brodtkorb (2001) konkluderer med at denne tjenesten ikke er kordinert godt nok, og at dette virker marginaliserende på de bostedsløse med psykiske problemer.

Det slås videre fast at hjelpeapparatet har en lite spekter å spille på når det gjelder å yte hjelp til denne gruppen. Flere i gruppen er brukere i perioder av hospitser, og da hjelpen som gruppen trenger er tett oppfølging, byr det på problemer når hovedbasen er et hospits. For å nyttegjøre seg av de tilbud som finnes, kreves dette stor innsats av brukeren selv. Dette igjen

krever forutsigbarhet, trygghet og orden i hverdagen, noe de bostedsløse ikke har. Da det kreves strukturelle trygge rammer for å motta hjelpetiltak, som for eksempel det å ha egen bolig, forsterkes marginaliseringen i samspillet mellom bruker og hjelpeapparatet. Når det finnes lite egnede boliger for denne gruppen, vil de stadig mislykkes i deres forsøk på å bo. Og da det er hjelpeapparatet som tildeler gruppens boliger, ser vi hvordan hjelpeapparatet opprettholder brukerens marginaliseringsprosess. Mangel på bolig, og mangel på riktig bolig forsterker også marginaliseringen på andre områder, som økonomi, trygghet og sosial støtte (ibid.).

Dyb (2002) har også hatt fokus på hvordan boligmangel kan føre til ytterligere marginalisering på andre arenaer. Strukturelle årsaker har blitt brukt som forklaringsmodell når dagens bostedsløshet skal forklares. Dette kommer til syne ved at bostedsløshet bunner i arbeidsledighet, endringer i økonomien, et boligmarked som har blitt mer og mer styrt av markedskreftene, og endring i familiestrukturer. Artikkelen hennes sier at dette neppe er en forklaring som holder i Norge, og hun stiller spørsmål om blant annet hjelpeapparatet er med på å opprettholde den marginale posisjonen til den bostedsløse. Artikkelen drøfter hvorvidt det har vært mangel på spissede tiltak i det boligsosiale arbeidet, og om denne mangelen har ført til ytterligere marginalisering for gruppen. Hun påpeker at mangel på særegne tiltak har vært fraværende i alle ledd innenfor forvaltningen. Det samme gjelder innenfor forskningen.

Forskningen viser at er det vanskelig for kommunen å skaffe egnede boliger for de som sliter på boligmarkedet. Derfor blir også de private utleieaktørene viktig når boligbehovet skal dekkes. Stamsø (2002) har gjort undersøkelser på dette, hvor profesjonelle utleiere og sosialkontoret er intervjuet. Undersøkelsen ble foretatt i Oslo. Der viser det seg at profesjonelle utleiere ikke ønsker å ha sosialhjelpsmottakere som leietakere. Dette begrunnes med at de er redde for å leie ut til folk med rus - og psykiske problemer. Blant utleierne som skriver kontrakt med en sosialklient, er det viktig at samarbeidet med sosialkontoret er tett, og det ansees som helt nødvendig. Uvilje mot utleie fra de profesjonelle utleierne, vanskeliggjør hverdagen både for bruker og sosialkontor. Brukerne må ofte flytte til andre bydeler, som igjen betyr medarbeid for forvaltningen. I undersøkelsen ble det registeret at noen av de mindre utleiefirmaene krevde høyere husleie når de skrev kontrakt med en sosialklient. Undersøkelsen gikk ikke videre inn på årsaken til dette, og det er derfor vanskelig å si om dette er bruk av markedsmakt, eller om det blir stipulert egen risikovurdering når leietakeren

har kontakt med sosialkontoret. Undersøkelsen viser at utleiefirmaene følger husleieloven, men på ett punkt var det store avvik i forhold til hva husleieloven sier, og det gjelder kontraktens lengde.

Til slutt i dette avsnittet vil jeg kommentere betydningen av bolig og helse. Hvordan du bor gjenspeiler ofte helsebildet. I rapporten Bolignormer, helse og velferd, (Hansen, 2007) gjengis Verdens helseorganisasjons oppsummering av det som til nå er anerkjent i det vitenskapelige miljøet, om forhold mellom helse og boforhold. Blant annet sies det at ”Dårlig boforhold øker andelen med astma, allergier og andre lungesykdommer. Det er koblet til ulykker og skader, til sosiale og mentale effekter, inkludert depresjoner, isolasjon, nervøsitet eller aggresjon” (Hansen 2007:47).

Sosial- og helsedirektoratet (2005) har gjennom det de kaller Gradientutfordringen laget en handlingsplan mot sosiale ulikheter innenfor helse. Gradient betyr i denne sammenheng at helse og inntekt henger sammen. Desto mer man tjener, jo bedre helse har man. Westin (2000) diskuterer sosiale gradienter for helse i en artikkel i tidsskriftet for Den Norske Lægeforening. Her fremkommer det at sosiale ulikheter i helse er større enn tidligere antatt, og det dreier seg om langt mer enn det forfatteren kaller for ”restfattigdom”. Dette bekrefter at forskningen må sees på i et større samfunnsmessig perspektiv. Når det utføres forskning på boligpolitikken, berører dette også andre forskningsfelt som sosialpolitikken, velferdsforskning, levekårsforskning og fattigdomsforskning. Hellevik og Nordvik (2004) anbefaler at det anvendes mer kvantitative forskningsresultater fra andre områder når årsaker til boligproblemer skal løses.

3.2 Utkastelser og forskningsfeltet

Holm (2001) kom med en rapport om utkastelser hvor han ser på prosessene rundt utkastelser i de større byene. Her blir omfang og mulige årsaker kartlagt. Studien bygger på samtaler med namsmenn, saksbehandlere og ledere i sosialtjenesten, samt personer som drev med utleie. Her ble både private og offentlige utleierye intervjuet. Undersøkelsen viser at Oslo har et høyt antall begjæringer om utkastelse. Antallet er dobbelt så høyt som de andre store byene som deltok i undersøkelsen. Statistikkene fra namsmannene viser at utkastelser er et gjengangerproblem. Rapporten tegner et bilde som viser at de som blir kastet ut, i utgangspunktet har økonomiske midler til å betjene boustgifter, men de har store problemer

med å disponere disse. Dette kan blant annet være at de bruker husleiepenger til å finansiere et daglig rusmisbruk. Dette blir betegnet som individbaserte forklaringer til utkastelse.

Studien til Holm og Astrup (2009) tar for seg de prosessuelle sidene ved en utkastelse. Blant annet viser det seg at Trondheim har langt færre gjennomførte utkastelser enn Oslo. En av årsakene til dette, er at det gjøres en større innsats fra namsmann og sosialkontor, for å forhindre at det går så langt som til utkastelse. Et av tiltakene de gjennomførte var å få utleier og leietager til å finne tiltak sammen. Holm (2009) spør om praksisutøvelse og interesse fra boligutleierne, kan ha betydning for utfallet, når saken går så langt som til begjæring og utkastelse. Det kommer også frem at noen av de store private utleierne anser gebyrene i utkastelsessaker som en viktig inntektskilde. Både namsmenn, sosialkontoret og utleiere mener at det er riktig å ha hjemmel for utkastelse, som en reel trussel til de som ikke betaler husleien, eller av andre årsaker ikke forholder seg til husleiekontraktens innhold. De mener at mangel på pliktfølelse ikke skal belønnes. Videre blir det påpekt at en utkastelse kan gi det offentlige en påminnelse om dårlige boforhold, for de personene som blir kastet ut. Undersøkelsen viser i de tilfellene utkastelsen ikke ansees som hensiktsmessig, blir det satt inn tiltak som skal forhindre dette. Et tiltak kan være forvaltning av økonomi.

I den siste kartleggingen av bostedsløse ser Dyb og Johannessen (2009) nærmere på andelen av de som har mistet boligen de siste 6 måneder. Det viser at tre av fire har mistet boligen grunnet manglende husleieinnbetaling. Parallelt med dette blir 70 prosent av utkastelsene også forklart med uro, skade og bråk i boligen. Trakassering og diskriminering blir også årsaksforklart i en tredjedel av tilfellene. Her viser det seg at personer med asiatisk bakgrunn har større tilbøyelighet for å miste boligen, enn personer født i afrikanske land. Samlivsbrudd er også en bakgrunnsvariabel for tap av boligen de siste seks måneder. Særlig gjelder dette for unge kvinner.

En studie av utkastelser og tvangssalg ble avsluttet i 2009. Her konkluderes det med at det har vært en nedgang i antall avholdte fravikelser fra 2007 – 2008, etter en meget sterk vekst fra 2006 – 2007 (Holm og Astrup, 2009). Samtidig registreres det en økning av både begjæringer og avholdte fravikelser i de større byene. I likhet med undersøkelsen til Holm (2001) kommer de samme funnene igjen i denne studien. Det er de med disponeringsproblemer som blir kastet ut. Uro og støy, samt ikke fornyet husleiekontrakt blir også trukket frem som en

årsaksforklaring. Det påpekes derfor i studien at det ikke er flere direkte økonomiske virkemidler som skal til for å beholde boligen, men heller ulik oppfølging ved ambulerende boteam, differensiert botilbud med booppfølging, samt forvaltning av inntekt.

Holm og Astrup (2009) påpeker at utkastelser som forskningsfelt byr på problemer. Problemet ligger i hvordan det er blitt registrert inn data og datainnsamlingens reliabilitet. Ulike aktører som har vært involvert i forskningen har fulgt ulik praksis. Dette vanskeliggjør sammenligning av datamaterialet.

”Strategien på vei til egen bolig” hadde i motsetning til ”Prosjekt Bostedsløse” eksplisitte resultatmål. Et av resultatmålene var å få ned antall begjæringer med 50 prosent og antall utkastelser med 30 prosent. Evalueringen (Dyb, Helgesen og Johannessen, 2008) fastslår at disse målene er på langt nær nådd. Fra 2004-2007 er andel begjæringer om utkastelse redusert med 22 prosent og andel gjennomført utkastelser er redusert med 15 prosent på landsbasis. Både begjæringer og utkastelser skjer i alle typer kommuner, men det slås fast at dette først og fremst er et storbyproblem. Som Riksrevisjonens rapport (2007-2008), viser også denne evalueringen at kommunen sliter med de personene som har rus – og psykiske problemer. Det blir også presisert at disse gruppene har høy prioritet hos kommunene. Av de tiltak som har hatt høyest prioritet i strategien, kommer økonomisk veiledning helt på topp. Fire av fem kommuner har iverksatt råd og veiledning knyttet til boforhold og oppfølgingstjenester for bostedsløse og rusmisbrukere, og nesten like mange har gitt økonomisk veiledning til brukere. 67 prosent av kommunene har økt kompetansen i boligsosialt arbeid, og 63 prosent har etablert oppfølgingstjenester til personer med psykiske lidelser.

Samarbeidsprosjektet var et prosjekt som pågikk i Oslo, med midler fra strategien ”På vei til egen bolig”. På folkemunne ble det kalt ”Namsmannsprosjektet”. Prosjektet impliserte tre sosialkontor i Oslo Øst. Fysisk var prosjektet plassert i samme bygg som Namsmann i Oslo. Prosjektets hovedoppgave var å få ned antall begjæringer og utkastelser. I Fafo’s rapport (Øverås m.fl., 2005) fremkommer det vanskeligheter med å forankre prosjektet ut til de tre sosialkontorene. Det var ulike grunner til at dette forankringsarbeidet ikke ble godt nok gjennomført før prosjektstart. Det er blant annet pekt på at ledelsen ved de ulike kontorene var redd for et økt fokus på husleierestanser, og at dette ville bli for belastende på budsjettene. Det ble i samarbeidsprosjektet tydeliggjort hvilken rutine kommunale utleierytelse bruker overfor

sine leietagere i en utkastelsessak. Disse blir kritisert både av namsmann og av sosialkontorene. Kritikken går ut på at de mener det brukes lite humane metoder for å drive inn husleien. Namsmann på sin side er lite komfortabel med å bli brukt som en brekkstang for kommunen, når de skal inndrive sine husleier. Erfaringen fra prosjektet, er at det er viktig å danne en felles forståelse for problematikken. Det overordnede målet i både samarbeidsprosjektet og strategien for øvrig, var å redusere antall utkastelser og antall begjæringer. Delmålene var metodeutvikling, etablering av samarbeidsrutiner og overføring av kompetanse (Øverås mfl 2005).

Moss kommune hadde i flere år et høyt antall begjæringer og utkastelser. For å sette fokus på problemet, ble det i 2007 opprettet et prosjekt kalt "Kontra utkastelser". Hovedoppgaven var å redusere antall begjæringer og utkastelser (Kontra utkastelser, 2008). Prosjektet kan ikke betegnes som forskning, men jeg velger likevel å ta med noen tendenser.

Moss kommune hadde innsett at bak de høye tallene skjulte det seg store menneskelige og økonomiske kostnader. I sluttrapporten påpekes det at prosjektleder og prosjektet ikke kan gjøre en endring alene. Prosjektet har hele veien fungert som initiativtaker og pådriver, og har bevisst og systematisk fått andre aktører på banen. Dialogen er styrket ved å dra inn namsmann, leietaker, utleier og sosialtjenesten. I begynnelsen av 2008 innførte Moss kommune nye rutiner for sosialtjenesten. Dette innebærer en tettere oppfølging av personer som står i fare for å bli kastet ut. Det påpekes at en tidlig intervensjon ikke nødvendigvis betyr at det ytes økonomisk støtte, men at en samtale som har fokus på råd og veiledning kan noen ganger være nok til at det ikke opparbeides restanser eller husbråk. Til tross for at det i Moss ble en reduksjon i antall begjæringer og utkastelser, skriver prosjektleder at det kan være vanskelig å påpeke hva som konkret påvirker resultatene.

Moss kommune hadde også stilt spørsmålet hvem det er som ble kastet ut. De konkluderer med at det er flest enslig menn som blir begjært utkastet. Gjengangerne er også godt representert i tallmateriale. Nesten halvparten av de som har blitt kastet ut, har to eller tre begjæringssaker fra tidligere. Definisjonen på en gjenganger er at det er vært registrert en begjæringssak tidligere de siste tre år. Moss kommune tror gjenganger - problematikken kan forklares med at kommunene har hatt et svært lite differensiert botilbud til de mest vanskeligstilte.

4.0 Teoretisk referanseramme

Dette kapitlet presenterer studiens referanseramme. Det skal fungere som en inspirasjon, og skal være grunnlaget for de refleksjoner og drøftninger som jeg vil finne fruktbare (Malterud, 2003). Innenfor kvalitativ forskning fremheves betydningen av å ha et teoretisk perspektiv, som rammer inn det empiriske feltet man skal studere. Den teoretiske rammen blir et verktøy når jeg skal analysere det mine informanter har delt med meg. For at vi skal kunne klare å analysere andre menneskers opplevelse eller deres perspektiv på virkeligheten, må vi selv ha et perspektiv på den (Ibid.).

I prosessen med å finne relevant teori brukte jeg søkerbasen til Bibsys Ask, samt en del søk generelt på nettet. I søket har jeg benyttet ulike begrep, som skulle innsnevre mitt søk. Marginalisering, emosjonssosiologi og skam er blant de søkerordene jeg anvendte. Begrepene som er mest brukt i dette kapitlet, vil bli definert under de avsnitt de hører hjemme.

Jeg har delt teorikapitlet i to deler. I del én av problemstillingen vil jeg presentere emosjonssosiologien, med hovedvekt på Bengt Starrin m. fl. (2004, 2007, 2009) og Hochschild (1975, 1983, 2003). Jeg mener denne tilnærmingen er fruktbar, da problemstillingen spør informantene hva de har opplevd i forbindelse med utkastelsen. Det var særlig opplevelsen av skam de trakk frem som en sterk emosjon. Det har derfor vært naturlig å lete etter litteratur som kan besvare skammens handlingsmønstre. Foruten de nevnte fant jeg dette i Trygve Wyller's bok (2001) om skam. "Tapte ansikter" og "Det tragiske mennesket" er navnet på to artikler Finn Skårderud (2001 a-b) har bidratt med i denne samlingen. Videre fant jeg temaet omtalt hos Scheff (1990).

I den delen av problemstillingen der jeg ber informantene å reflektere over bakgrunnen for utkastelsen, har jeg brukt modeller av Svedberg og Halvorsen, som beskriver begrepet marginalisering. Lars Svedberg (1995) forklarer marginalitet som en prosess, der han anvender begrepene sosial inkludering, marginalitet og sosial ekskludering. Halvorsen problematiserer rundt begrepet sosial eksklusjon i sin artikkel i tidskriftet Velferdsforskning (2000, nr 3).

4.1 Emosjonssosiologi

Hva er emosjoner? Det råder det ingen enighet om. Uenigheten gjelder ikke bare innenfor sosiologien, men også andre fag (Starrin, 2009). Det sies at alle vet hva emosjoner er, helt til de med ord skal forklare betydningen. Dette viser tvetydigheten av begrepet. Den amerikanske sosiologen Thomas Scheff mener mennesket er avhengig av å oppleve følelser for å skape sterke relasjoner, og at visse emosjoner som skam og stolthet, er spesielt førende for den styrken som opprettes mellom de ulike sosiale båndene. Emosjoner referer ikke bare til følelser, men også til tanker og våre kroppslige reaksjoner. Når vi opplever sinne og redsel, gir ikke dette bare seg uttrykk i en følelse, det kan også gi en sterk kroppslig reaksjon, som sjelvinger, høy puls og rødme. Ved sterk redsel vil kroppen produsere mye adrenalin, noe som blant annet setter oss i stand til å agere. Følelsen av lykke er også en tilstand som påvirker kroppslige reaksjoner. En forelskelse vil gi oss økt aktivitet i hjernen, som igjen medfører at vi kan utestenge negative følelser (Starrin, 2009).

I den moderne emosjonssosiologien finner vi den franske sosiologen Emilie Durkheim. Han interesserte seg for den rollen emosjoner spiller, og hvordan de påvirker menneskets samhandling. Durkheim studerte mennesker når de var samlet i store grupper, blant annet i religiøse sammenhenger. Han observerte at mennesker som ble tilført en felles patos, kom i en slags sinnstilstand som de ikke klarte å frembringe på egenhånd. De ble oppsilte, henførte og opprømte. Den kollektive følelsen som oppstår i dette fellesskapet, forandrer individets sinnstilstand, fra å være selvopptatte til å føle en samhørighet og solidaritet med andre (Starrin, 2009).

Sosiologien har som oppgave å forstå samfunnet, hvor det er fokus på prosesser som utstøtningsmekanismer – og innlemmelsesmekanismer, samt sosial kontroll. Et stykke inn på 1900 - tallet begynner emosjonenes stilling i sosiologien å svekkes. Rundt 1930- tallet begynner en epoke innenfor sosiologien som kalles den kognitive fase, og denne epoken får dominere til midten av 1970 – tallet (Dahlgren/Starrin, 2004). I det kognitive perspektivet skulle fornuft og rasjonell planlegging dominere. Anvendelse av emosjoner som forståelse, ble sett på som irrelevante i samfunnsbygging og i arbeidslivet. I de viktige institusjonene kunne samfunnsorden undergraves hvis man skulle fatte avgjørelser ut i fra følelser. Det ble oppfattet som lite profesjonelt hvis en yrkesutøver ikke ledsaget sine uttalelser på nøytralitet

4.2 Skammen

I utviklingen av egen identitet og selvfølelse, utledes blant annet emosjoner som skam og skyld. Den tyske sosiologen Georg Skimmel skrev om skammens psykologi (Dahlgren/Starrin, 2004, Starrin, 2009). Han oppfatter skammen som et begrep, som omfatter flere dimensjoner på skammens akse. Hva den enkelte føler av skam, vil være avgjørende for hvem det er som føler forlegenhet/skam, i hvilken kulturell kontekst den oppstår, og i hvilken tidsepoke vi befinner oss i. Elias (1989) kalte dette for sivilisasjonsprosessen. Hans forskning viser oss hvordan vaner og skikker forandres over tid. Analyser av utviklingen fra middelalderen og frem til moderne tid, forteller om hvordan mennesket stadig la nye bånd på sine følelser. Det viktigste bidraget i hans forskning, er hvordan betydningen av skam i en historisk kontekst, forklarer forandringen i menneskets opptreden (Ibid.).

Emosjonell energi er et sentralt begrep i den amerikanske sosiologen Randall Collins teori om interaksjonsritualer (Dahlgren/Starrin, 2004). I ulike møter med andre mennesker skaper interaksjonen følelser som entusiasme, solidaritet, selvtillitt og handlekraft. Men i møtene, kan vi også få følelsen av at vi ikke strekker til. Da kan vi fylles med motløshet, mismot, og kraftløshet. Vi får dårlig selvfølelse og har vansker med å regulere følelsene våre (Askheim/Starrin, 2007). De som har mye emosjonell energi føler seg som gode mennesker, mens personer som har mindre eller lite emosjonell energi, føler seg mislykket og er i tvil om det de gjør er riktig. Collins begrep om emosjonell energi har et tydelig berøringspunkt til sosiologen Scheff's definisjon av skam og stolthet (1990). Skam gir lav grad av emosjonell energi, mens stolthet gir høy grad av emosjonell energi. For han er emosjonene selvreflekterende følelser, som fyller en viktig funksjon når det gjelder å vise tilstanden til de sosiale båndene mellom mennesker. Skam er et tegn på at det sosiale båndet er truet, mens stolthet viser solide og sikre sosiale bånd. Skammen er en klart dominerende følelse hos mennesker, fordi begrepet inneholder flere komponenter. For det første er den nøkkelkomponenten til bevisstheten og den moralske følelsen. Den informerer oss, når vi går over den personlige moralske grensen. For det andre oppstår en sosial trussel når vi føler skam. For det tredje spiller skam en stor rolle, når vi skal regulere andre emosjoner som sinne, redsel, skyld og kjærlighet. Det å holde skammen tilbaketrengt, hindrer muligheten for å vise hvordan man egentlig har det. Scheff (1990) forbinder ikke bare skam til kriser, vanære eller tapt ære. Han mener at storparten av skammen innbefatter et større spekter av følelser, hvor det oppstår det han kaller for flauhet. Ut fra dette, mener Scheff at skam bør betraktes som et

fellesnavn på en større gruppe følelser, som oppfattes negativt. Ved å differensiere begrepet vil også skamfølelsen bli lettere å regulere, alt etter hvor stor den moralske overskridelsen betraktes. Skammen beskrives som en kompleks følelse, den representerer en dobbelhet i seg. Den er nødvendig som et signal ettersom de sosiale båndene er truet, hvis man ikke tilpasser seg de normene og reglene som er fastsatt. Samtidig er skambegrepet underrykende, nedbrytende og ekskluderende. Dette kan føre med seg psykisk ustabilitet og vold. Og det er når skamfølelsen blir undertrykt, vi ser de største konsekvensene. Når personer blir utsatt for ydmykelse og krenkelse, kan skammen bli giftig og destruktiv.

I boken om skam har redaktør Trygve Wyller, (2001) professor i teologi, en refleksjon på det han mener kjennetegner skammen. I skammen føler man seg avkledd, vi viser frem sider av oss selv, som vi egentlig ønsker å holde skjult for andre. Når vi viser skammen passerer vi en grense, hvor det ligger en stor redsel for å miste respekten hos andre. I skammens kjerne, er det redselen for andres reaksjoner som er det styrende element. I møte med andre mennesker vil vi alltid stille med en viss reservasjon. Dette gjør vi fordi vi som individer er sårbare i møte med andre (Skårderud 2001 a). Reservasjonen gir oss en viss form for beskyttelse, fordi vi som mennesker har en grense på hva vi kan tåle av krenkelser fra andre.

Skårderud (2001 a) mener at skammen er en slik beskyttelse. Ved å bruke skammen som en regulator, vil en tilbaketrekning beskytte oss mot andres reaksjoner. Dette viser at skammen i seg selv, ikke alltid bør fremstå som noe negativt. Derimot blir de som blir oppfattet som skamløse omtalt som dårlige mennesker. Det å være skamløs forteller at du som menneske ikke har grenser. Skammen blir mer taus når den flyttes fra det kollektive til det individuelle. Vi mister språket når vi skal forklare den individuelle skammen, den blir taus og ensom. Når vi skammer oss, trekker vi oss tilbake. En slik tilbaketrekning gir beskyttelse til Selvet. Selvet er den oppfatningen vi har av oss selv, skapt igjennom erfaringer og samhandling. Selvet forteller oss hvem vi er som mennesker, og det styrer hvilke syn vi har på oss selv. Blir tilbaketrekning langvarig og isolerende, vil dette ha stor betydning for hvordan en person utvikler seg videre. Beskyttelsen som skammen gir, kan gå over til å bli en negativ prosess for den som ikke klarer å komme seg ut av isolasjonen. I isolasjonen tar individet vekk den muligheten det er for regulering av selvfølelsen. Det er i relasjonen til andre mennesker vi helbreder det vi opplever som vanskelig og ødelagt Videre sies det at skammen er et brudd.

Skammen handler om tilbakerekning og ensomhet, men det er alltid en annen part som styrer graden av tilbaketrekning, ensomhet og isolering (Skårderud, 2001 a: 43).

Vi har alle erfaringer med det å skamme seg. Likevel kan vi ikke si at ordet inneholder det samme for alle. Vi vil alle ha våre egne personlige preferanser, som styrer skamfølelsens inntreden. Skårderud (2001 a:39) ønsker å finne et språk som ivaretar skammen som noe vi ønsker, og noe som vi absolutt ikke ønsker. Han har foretatt en treinndeling av begrepet:

- 1) **Skamfølelsen** – dette er den følelsen som holder oss i sjakk mot å gjøre handlinger som vi vet omverden reagerer på. Det er respekten for oss selv og andre, som gjør at vi ikke handler utover det som opparbeider skamfølelse. Det er denne følelsen som bygger grenser for det normative, det som er akseptabelt.
- 2) **Skamangsten** – I denne følelsesmessige tilstanden er vi redd for å bli avslørt, og dermed få et dårlig rykte.
- 3) **Skamreaksjonen** – I denne situasjonen er vi avslørt, situasjonen eller handlingen har kommet opp i dagen. I denne fasen ønsker vi ikke å være synlige for omverden, og vi trekker oss tilbake. En langvarig opprettholdelse av denne følelsen, er skadelig for Selvet og dets muligheter for relasjonsbygging til andre mennesker.

Det er ikke bare samspillet mellom personer som regulerer skamfølelsen. Det kan også oppstå rasjonelle følelser, som en følge av mangelfull kjærlighet og omsorg i tidlig barndom. I barneårene utvikler vi gode relasjoner til våre foreldre. Vi søker bekreftelse og kontakt med omsorgspersoner. Uteblir responsen, kan det føre til at barnet utvikler et dårlig selvbilde. ”God selvfølelse vil ikke si det samme som at man hele tiden føler seg god og verdifull, det er snarere evnen til å tåle å takle følelser som utilstrekkelighet, svakhet og inkompetanse”. (Skårderud, 2001b: 59). Mangler det balanse mellom det negative og det positive, vil ikke mennesket kunne klare å handle og tenke, slik man burde i gitte situasjoner. ”Skammen er en sentral affekt i slike selvforstyrrelser, et uttrykk for en brist i evnen til selvkjærlighet, i den narsissistiske regulering” (Skårderud, 2001 b:59). Her diskuteres evnen til å ta i mot selvkjærlighet. Ved store mangler på reguleringer av Selvet i barneårene, vil det kunne oppstå en eller flere følelsesmessige reaksjoner, som fremstår som umodne. Dette kan i føre til manglende selvtillitt, liten evne til selvtrøst, sårbarhet, fortvilet raseri og svingninger mellom det grandiose og depresjoner, og angsten for fragmentering, og dermed vil alt gå i oppløsning.

Oppsummert kan vi slå fast at skammen er relasjonell, fordi den krever en til å påføre skammen, og det trengs en til å motta den. Opplevelsen av skam er ikke universell. Det vil variere hva du skammer deg over, avhengig av hvilket kulturelt miljø man tilhører. Hva vi skammer oss over, styres også av tidsepoker. For 50 år siden, ville det å få barn utenom ekteskap være en skam. I dag reiser enslige mødre til utlandet for å få kunstig befrukting, og de står gjerne frem i pressen for å fortelle sin historie etterpå. Skammen har en dobbelthet i seg, ved at den er nødvendig som en regulator for å skille mellom rett og galt, samtidig som den kan bli hemmende for menneskets utvikling, hvis den tar for stor plass.

4.3 Emosjonshåndteringsperspektivet

Hochschild (2003,1983, 1975) har hatt betydning for utviklingen av emosjonsbegrepet. I sitt arbeid med å utvikle sanser og følelser som oppstår i møte mellom mennesker, har hun definert innholdet i det hun kaller emosjonshåndteringsbegrepet. Emosjonelt arbeid, følelsesregler og sosialt utbytte av følelsene, er viktige komponenter i hennes teoretiske begrepsapparat. Primært utviklet hun dette perspektivet med tanke på relasjonen arbeidstaker/arbeidsgiver. Hun definerer emosjoner og følelser på følgende måte:”

By”Emotion” I should say, I mean the awareness of bodily cooperation with the idea, thought, or attitude and the label attached to awareness. By “feeling”, I mean a milder emotion.”

(Hochschild, 2003:75). Her sier hun at mennesket bevisst føler. Hun er opptatt av, at vi som aktører setter forskjellige merkelapper på egne følelser og opplevelser. Dette er også noe Næss (1999) er opptatt av. Han sier følgende: ” Det er ikke slik at vi bare *har* følelser, like lite som vi *har* relasjoner, men vi *er* følelser og relasjoner. Vi kan ikke stille oss utenfor oss selv. De tanker, følelser og relasjoner vi identifiserer oss med, *er* en del av oss selv i vid forstand. For eksempel, følelsene vi har for en buss- sjåfør, avhenger av om vi omfatter ham eller henne som subjekt – et medmenneske, eller som objekt – en del av bussen som får oss dit vi vil (Næss 1999:24).

Poenget som fremheves her, er at vi *er* følelser og relasjoner. Når mine informanter står ansikt til ansikt med de som skal foreta utkastelsen, videre med de som representerer hjelpeapparatet, blir håndteringen av følelser et viktig arbeidsredskap for å kunne forstå opplevelsen av utkastelsen. I følge Hochschild (1983) får følelsene bare mening i relasjonen, når man kjenner til den konteksten det oppstår følelser i. Videre definerer hun ulike dimensjoner som oppstår i

den bestemte konteksten. I den *normative* dimensjonen handler det om det som oppstår mellom følelser og følelsesregler. I denne dimensjonen legges det føringer på hva vi bør føle i den bestemte konteksten. Dette kan være seg gråt, sinne eller andre uttrykk. I den *ekspressive* dimensjonen, kommer det til uttrykk av hva som oppfattes av følelser mellom de som er involverte i situasjonen. Her mener hun hvordan følelsene blir tolket av aktørene. Klarer aktørene med observasjon, å forstå hva den andre føler? I den siste dimensjonen blir det satt fokus på hva som er hensikten med den følelsen som aktørene bruker som ”språk”, for å bli sett og forstått. Hochschild (1983) kaller dette den *politiske dimensjonen*.

I emosjonshåndteringsperspektivet er emosjonelt arbeid, følelsesregler og sosialt utbytte av følelsene, viktige begreper. Emosjonelt arbeid utføres ansikt til ansikt, med de personene vi samhandler med. Dette er ikke en pålagt oppgave, men oppstår som et naturlig uttrykk på de forskjellige arenaene, som vi møter andre mennesker. Eksempel på dette kan være namsmannen som i møte med den utkastede viser en profesjonell rolle. Den som blir kastet ut, kan vise en aggressiv atferd, som igjen rammer namsmannen. Innvendig kan namsmannen være fylt av motstridene følelser som: ”Dette har du skyld i selv!” Du har fått mange varsler og tilbud om hjelp, via rådgivning og samtaler med sosialkontoret”. Namsmannens rolle utspilles ved at han eller hun ivaretar situasjonen på en profesjonell måte. Dette gjøres saklig, med informasjon om retningslinjer og prosedyrer som gjelder i utkastelsessaker. Med denne tilnærmingen opptrer namsmannen i den rollen som forventes av han eller henne. Hvis namsmannen uttrykker noe annet enn profesjonalitet, vil vedkommende kunne få irettesettelse av arbeidsgiver, eller at vedkommende blir betegnet som uegnet i jobben. Denne formen for tilbakeholdelse av følelser, beskriver Hochschild (1983) som emosjonell dissonans. Dette er den opplevde differansen, som er følelser som kommer til uttrykk, og de følelsene som oppstår innvendig. I forsøket på å redusere emosjonell dissonans, kommer begrepet følelsesregler til uttrykk. Ved å opptre som forventet i en bestemt situasjon, regulerer vi den emosjonelle dissonansen, til det vi mener er en passende reaksjon. En slik regulering av følelser kan påføre oss stress. ”Opprettholdelsen av forskjellen mellom indre følelsene og det man viser utad, kan i det lange løp føre til stress. Vi forsøker å redusere dette stresset ved å minske forskjellen, mellom de indre følelsene og det vi viser utad. Dette gjør vi enten ved å forandre hva vi føler, eller ved å forandre det vi viser fram, vårt ansikt utad. Når jobben krever – ansikt utad – da er det vanligvis følelser som må forandres, og når situasjonen fremmedgjør oss for vårt ansikt, kan også følelsene fremmedgjøres” (Hochschild, 1983:90).

Det sosiale utbyttet av følelser, kan knyttes opp til begrepet som beskrives som den politiske dimensjonen. Det er i denne situasjon vi vurderer hvordan vi skal reagere, for å kunne oppnå et formålstjenlig utbytte av situasjonen. I analysen av mitt materiale mener jeg emosjonshåndterings- perspektivet vil være et nyttig redskap for å forstå mine informanternes reaksjoner, i møte med hjelpeapparat og namsmannen.

4.4 Marginalitet

Opp igjennom årene har nye problemområder dukket opp, og som har blitt definert som sosiale problemer (Dyb, Solheim og Ytrehus, 2004). Hvordan en definisjon på et sosialt problem oppstår, er avhengig av følgende faktorer: Hvordan en definerer problemet, hvordan man forstår årsaken til problemet, og hvordan det skal løses det (ibid.). Sosiale problemer blir skapt fordi noen har posisjon og makt til å definere. Dette betyr at når noen definerer, er definisjonen skapt på bakgrunn av verdier og holdninger. Graden av gjennomslagskraft for å kunne definere et problem, er avhengig av makt og innflytelse. Det har stor betydning hvem det er som definerer. Kommer definisjonen fra en samlet gruppe, som innehar stor påvirkningskraft, vil de i større grad bli hørt, enn hvis en enkel person påpeker det samme. Når det defineres et sosialt problem oppstår nye ulike grupperinger. Dyb med flere (2004) nevner blant annet fattigfolk og de boligløse. Felles for disse er at de ofte blir marginalisert som gruppe og enkeltindivider. Marginalisering betegnes som en prosess, som oppleves som en tilstand, der man verken er integrert eller ekskludert (Halvorsen, 2000). Med full integrasjon mener vi at individet har full tilgang til informasjon, kommunikasjon og relasjoner. De som er marginale vil ha en begrenset tilgang til dette, de befinner seg i periferien (Geijerstam, 2001). Graden av marginalisering vil være avhengig av hvor mange arenaer man operer i, og hvor stor viktighet disse arenaene har for å kunne fungere optimalt. Når vi snakker om marginalisering fra ulike arenaer, er det på de arenaene det forventes deltakelse fra storsamfunnet. Dette er særlig arbeidsmarkedet, levekår, bolig og deltakelse. Når vi skal forklare marginalisering av enkelte grupper, sier Halvorsen (2000) at dette i hovedsak er avhengig av samfunnsstrukturer. Det kan være endringer i markedet eller familieforhold som endres. Graden av tilpassing vil da være avhengig av den enkeltes ressurser.

4.5 Hvordan definerer vi marginalitet?

Lars Svedberg (1995) har blant annet brukt en definisjon fra The Oxford English Dictionary som definerer marginalitet slik:

- Noen som befinner seg i utkanten eller grensen
- Noe som er skrevet eller trykt i marginen på en side, som en note eller referat
- Noe som er mindre eller er av liten betydning (Svedberg, 1995:10, min oversettelse)

Ordet marginalitet blir brukt innenfor ulike fagretninger, som botanikken, zoologien, økonomien, psykologien og sosiologien. Uttrykket "the marginal man" var et uttrykk sosiologien hentet fra faget økonomi. Innenfor sosiologien defineres marginalitet hvor en gruppe eller et individ tilhører to ulike grupperinger eller kulturer, hvor de er dårlig integrert i begge gruppene. Det skisseres to hovedretninger når marginalitet beskrives. Den ene er at det ser ut til å være en utsatt posisjon i forhold til et sentrum. Det andre er at man operer i sonen mellom to poler. Når begrepet omtales, gjelder det både på grupper og individer. Denne inndelingen kan skje uten tydelige distinksjoner, eller ved at det gjøres avgrensninger. Begrepet benyttes også uten henvisning til andre anvendingsområder. Begrepet blir brukt både i prosesser og i det som beskrives som mer statiske tilstander. Svedberg (1995) påpeker at der situasjonen beskrives som statisk, blir ofte beskrivelsen negativ.

Marginalisering er et begrep som dekker flere områder. Halvorsen (1996) deler det inn i følgende kategorier:

- Arbeidsmarginalisering
- Levekårsmarginalisering (økonomisk)
- Kulturell marginalisering
- Politisk marginalisering
- Sosial marginalisering

Videre gjøres det inndelinger som latent marginal posisjon, som gir en karakteristikk av en person som er i en vanskelig økonomisk situasjon, men at situasjonen er forbigående og er ikke synlig og uttalt for andre. Mens de som har et mer langvarig økonomisk problem, får en karakteristikk som manifest marginal (Halvorsen, 1996).

Svedberg (1995) mener det må være noen vilkår tilsted for å bli betegnet som marginal. Situasjonen må avgrenses til en bestemt situasjon, og man må forstå marginalitet som en prosess, ikke som en statisk situasjon. Dessuten mener han at de dualistiske aspektene ved

situasjonen bør betones. Slik jeg forstår det siste, er det at han oppfatter forholdet mellom individet og samfunn som viktig, når den marginale situasjonen skal forstås.

Han påpeker videre at en marginal situasjon fordrer en tilhørighet. Denne tilhørigheten sier hvilken plass man innehar i en sosial struktur.

Svedberg (1995) beskriver et kontinuum når han skal forklare marginalitetsbegrepet. På dette kontinuumet operer han med begrepene sosial integrasjon, marginal posisjon og sosial eksklusjon. Slik jeg forstår dette kan man som marginalisert bevege seg både mot sosial integrasjon og sosial eksklusjon. Den marginaliserte er stadig i en prosess. I noen situasjoner kan situasjon være vanskelig å se for omgivelsene, og veien tilbake til sosial inklusjon kan være kort. I andre situasjoner kan det motsatte oppstå, at man er på vei ut i en sosial eksklusjon. Svedberg (1995) tar utgangspunkt i et integrasjonsperspektiv. Han påpeker at veien til sosial inkludering finner sted på arenaer som arbeidsmarkedet, utdanningsinstitusjonene, lag, foreninger, og ulike sosiale felleskap. Hjemmet er også en arena hvor man blir sosial integrert.

Velferdsstatens hovedprosjekt er å få flest mulig sosialt integrert (Halvorsen, 2005). For å realisere dette, er det via ulike offentlige institusjoner tilrettelagt forskjellige ordninger som skal sikre borgerne. Likevel er det ikke alltid en systemintegrasjon vil sikre en sosial integrasjon. I Norge som i mange andre land, er systemintegrasjonen prøvd ivaretatt igjennom lønnsarbeid. Halvorsen påpeker (2005) at selv med høy deltagelse i arbeidslivet, har det aldri vært så mange som har tatt selvmord, føler ensomhet og kjedsomhet, er kriminelle eller lever med et fattigdomsproblem. Det stilles spørsmål om velferdssamfunnet har gått for langt i sin systemintegrasjon, og dermed svekket sivilsamfunnets rolle, som arena for sosial integrasjon.

4.6 Sosial eksklusjon

Når et individ har en utsatt posisjon i samfunnet, vil det ofte bli karakterisert som marginalisert. Å være marginalisert bør ikke bety at man er diskvalifisert fra flere arenaer, men for noen vil en marginalisert posisjon bety gradvis sosial eksklusjon fra samfunnsdeltagelse. Å inneha en marginal posisjon, vil bety at man tilhører en gruppe i samfunnet som blir beregnet som normavvikende. Grupper som dette vil være homofile, sosialhjelpsmottakere, minoritetsbefolkning eller funksjonshemmede (listen er ikke uttømmende). Til tross for marginaliseringsstemplet er disse individene fortsatt aktive aktører

innenfor samfunnsarenaene. Halvorsen (1996) påpeker at økonomisk marginalitet ikke bør ha en kvalitativ innvirkning på livet, men at den skiller kvantitativt på akkurat det feltet som omhandler økonomi.

Halvorsen (2000) stiller i sin artikkel spørsmål om begrepet sosial eksklusjon er et fruktbart begrep. Hva skiller begrep fra andre beslektede begreper som fattigdom, deprivasjon, sosial isolasjon, utstøtning, marginalisering, segregasjon eller sosial ulikhet?

Marginalisering og sosial eksklusjon er tilstander som karakteriserer grupper eller individer som faller utenfor fellesskapet. Begrepene skisserer ulike former for problemer, som favner mer enn det tradisjonelle fattigdomsbegrepet. Både prosesser og en mer varig tilstand, brukes i beskrivelsen av begrepene. I den tradisjonelle fattigdomsforskningen har det vært fokus på virkningsmekanismer, og i denne forskningen vil vi finne igjen begrepene marginal og sosial eksklusjon (Fløtten, 2003). Marginalisering og sosial eksklusjon er motsatsen til integrasjon og inklusjon. De to sistnevnte begrepene er de som knytter individet økonomisk og sosialt til samfunnet, og som skaper tilhørighet og identifikasjon (Brochmann og Rognstad, 1996). I sosialiseringsprosessen skapes sosialt samhold, samfunnsmessig stabilitet og integrering. En vellykket sosialiseringsprosess innebærer læring og tilpassing, til det som defineres som verdigrunnlaget innenfor de forskjellige samfunnene. Er man derimot marginalisert og sosialt ekskludert, oppstår en undergravning av de sosiale mekanismer mellom individ og samfunn. En slik undergravning er ikke bare en trussel mot enkeltmennesket, men også mot storsamfunnet, da kollektive verdier utfordres (Østenberg og Engelstad 1995, Brochmann og Rognstad, 1996).

Marginal og sosial eksklusjon er begreper, som har blitt anvendte og populære i Norge. De benyttes både i medier, blant politikere og akademikere. Spesielt benyttes marginaliseringsbegrepet om likt og ulikt. Dette har ført til en noe utvanning. Innenfor fagmiljøene har derimot begrepet klart å beholde sin akademiske betydning (Geijerstam, 2001). Ekskludering kan karakteriseres som et multidimensjonalt fenomen, og kan vise til en tilstand som innbefatter flere arenaer. Hvordan individet eller gruppen forholder seg til denne tilstanden, vil være avhengig av ressurser og rettigheter. Geijerstam (2001) sier at sosial ekskludering er en serie med brudd med nettverk, som kan føre til et sted som oppleves som et ingenmannsland. Å bli definert som ekskludert blir av noen i den sosiologiske tradisjon tolket som feil, da det er en sosiologisk erkjennelse at det ikke finnes noe "utenfor

samfunnet”. Begrepet marginalisering blir derfor et mer forståelig, fordi det beskriver en situasjon som man går noe ut og inn av.

Begrepet sosial eksklusjon oppsto i Frankrike på midten av 1970 tallet, som en betegnelse på personer som falt ut av samfunnets arenaer. Men det var med den økonomiske og globale krisen på 1980 – tallet, begrepet befestet seg til å gjelde de som ble omtalt som sårbare (Halvorsen, 2000). De sårbare var de som falt ut av skolen, og dermed mistet muligheten for å komme seg i jobb. Begrepet ble også anvendt på de som hadde ustabile sosiale bånd, familieproblemer, depriverte i drabantbyer og immigranter. Utviklingen og opphopingen av sosiale problemer, ble sett på som en trussel overfor velferdssamfunnet, da ulike underprivilegerte grupper skaper uorden i et ordnet samfunn. EU- landene løftet også opp begrepet på 1990 tallet, ved å befestet en resolusjon, som skulle bekjempe sosial eksklusjon og fremme europeisk solidaritet. De ulike medlemslandene innenfor EU, syntes å ha en ulik omgang med begrepet sosial eksklusjon. Da land som Tyskland og England syntes det var pinelig å bruke begrepet fattigdom innenfor et velferdsregime, ble sosial eksklusjon et mer beleilig ord å bruke (Halvorsen, 2000). USA og Storbritannia hellet snarere mot begrepet underklasse. Begrepet underklasse, forklares med et moralsk forfall som resulterte i en fattigdomskultur. Svedberg (1995) gjør også rede for dette synet i det han kaller marginalitet, forstått som sosiokulturell isolering.

Det vitenskapelige bidraget som fikk mest gjennomslag i dette perspektivet, var Oscar Lewis sosialantropologiske studier av meksikanske og puertorikanske familier på 1960 - tallet. Her beskrives fattigdomskulturen, som en ideologisk og sosialpolitisk start. Begrepet fikk en spredning i USA fra de liberale, som opprørers over de fattiges kår. Begrepet blir brukt for å tydeliggjøre og vise frem de fattiges utsatthet. Det mest kontroversielle som oppsto med begrepet fattigkulturen, var at den var selvgenererende. Dette forklares med at fattigdommen gikk fra generasjon til generasjon. Lewis kaller de fattige for ”marginalfigurer” (Svedberg, 1995).

Karakteristikk for fattigdomskulturen er arbeidsløshet, lave inntekter og at man ikke har noen form for startkapital. De sosiale og psykologiske kjennetegnene kan være vold og misbruk. Et begrep som ble dannet i denne forståelsen, og som også brukes i dag, er ”den sosiale arven”. Begrepet kan sees i sammenheng med det som beskrives som selvgenererende. Man arver altså sine foreldres sosiale problemer.

Kritikken som kom i kjølevannet av dette perspektivet, påpeker at marginalitet som sosiokulturell isolering, tilhører en gammel tradisjon. I denne tradisjonen klandres de fattige for sin fattigdom. Det vektlegges skille på hvordan den fattige og middelklassen lever. Kritikerne hevder at det blir lagt for stor vekt på symptomene, enn det som kan være årsaken til fattigdommen. Likevel fikk dette perspektivet stor gjennomslagskraft, både innenfor forskningsmiljøer og hos allmennheten. I dagens Storbritannia har begrepet underklasse blitt mer og mer erstattet med sosial eksklusjon. Underklassebegrepet er blitt kritisert fordi det stempler de som omtales. I de nordiske velferdsregimene har begrepet sosial eksklusjon blitt brukt om utstøting fra arbeidslivet, nyfattigdom og marginalitet, for å identifisere nyoppståtte sosiale problemer (Halvorsen, 2000:159).

Halvorsen (2000) påpeker at begrepet sosial eksklusjon i større grad diskvalifiserer til deltagelse i samfunnet, enn hva de som er berørt av fattigdom opplever. Det sies videre at sosial isolasjon ikke kan forstås på samme måte som sosial eksklusjon, da sosial eksklusjon er et resultat av ytre forhold, som ikke enkeltindividet kan styre selv. Sosial eksklusjon beskrives som en prosess som kan inndeles i tre faser. Dette kan starte med arbeidsløshet, som igjen fører til gradvis tap av økonomiske velferdsgoder, som kan tenkes å generere brudd i de sosiale relasjonene. Utestegning fra arbeidslivet og dermed tap av egeninntekt, sees som den viktigste årsaken til eksklusjonsprosessen. Utdanningssystemet blir også pekt på som en viktig rekrutteringsarena for sosial eksklusjon (Halvorsen, 2000).

4.7 Hva dekker begrepet sosial eksklusjon?

Halvorsen (2000) spør om begrepet er operasjonelt. Begrepet skisseres som flerdimensjonalt, dynamisk og at det kan anvendes på flere nivåer. Blant teoretikerne er det enighet om at begrepet dekker en prosess, men også en varig kronisk tilstand, som et sluttresultat av en prosess.

Hvor omfattende et individ blir rammet av sosial eksklusjon, avhenger av flere faktorer. Det pekes på integrasjon av sosiale relasjoner, og det gjøres et skille mellom de personene som er mest lik oss selv, som familie, venner og naboer, til personer som har andre posisjoner, som eksempel personer i hjelpeapparatet (Halvorsen, 2000). Det blir påpekt at det har en betydning om nettverket er segregert eller ikke. Et segregert nettverk betyr at man mest omgås de som er i samme situasjon.

Ekksklusjons- og marginaliseringstenkning er blitt kritisert, fordi den har en ensidig fokusering på de negative og problematiske sidene. Det er lite kjent at dette kan dreie seg om mennesker eller grupper som også inkluderes og verdsettes i andre sammenhenger, eller av enkelte grupperinger i samfunnet. Selv om et individ eller en gruppe blir betegnet som marginalisert, vil de fleste av oss inneha mange roller, og kan dermed både være ”inne” et sted, samtidig som vi er ”ute” på en annen arena. Dette viser hvor vanskelig det er å sette en definisjon på marginalisering og fullstendig utelukkelse (Brochmann/Rogstad, 1996). Hvilket og hvor mange kriterier skal anvendes for å si at et individ eller en gruppe er fullstendig ekskludert? Man kan være ekskludert i forhold til arbeidsmarked, levekår, kulturelt, politiske og sosialt. Dette er kvantitativt ekskluderende, men ikke kvalitativt ekskluderende. Først når en person er ekskludert på svært mange områder, kan vi si at et individ eller en gruppe er sosialt ekskludert (Hammer, 2004). I Halvorsens forskning på sosialklienter, fant han ut at det var kun en liten del som kunne karakteriseres som sosialt ekskluderte. Disse var hardt belastet stoffmisbrukere, alkoholmisbrukere, de med tunge psykiske diagnoser og bostedsløse. I Norge har enda ikke begrepet sosial eksklusjon fått et godt fotfeste innenfor språket. Her har vi snakket blant annet om ny- fattigdommen og 2/3 delssamfunnet. Halvorsen (2000) peker på at vi skal være forsiktige i vår omgang av begrepet. Særlig gjelder dette for dem som er utstøtt fra arbeidslivet over en periode. I vårt land hvor arbeidslinja står sterkt, kan de som rammes av arbeidsløshet, raskt oppleve å bli stemplet som marginal eller sosialt ekskludert. Å være arbeidsløs over tid, betyr ikke at vedkommende er ekskludert fra flere arenaer. I faglige diskusjoner blir de som blant annet er regnet som sosialt ekskludert, satt i båser, som psykisk syke, rusmisbrukere, kriminelle og bostedsløse (ibid.).

Det har skjedd store samfunnsendringer i det norske samfunnet, og Halvorsen (2000) spør om disse endringsprosessene kan ha bidratt til eksklusjonsprosesser? Norge har hatt en urbaniseringsprosess, der ikke alle har klart å tilpasse seg. Avfolkning av bygdene skaper ubalanse mellom kjønn og personer. Det normale livsløpet blir forringet av nye demografiske strukturer. Bygdene representerer mange av de sosialt ekskluderte. De karakteriserer randsonen av det sivile samfunn. Avinstitusjonaliseringen blir også nevnt som en årsak til at flere syntes å falle utenfor. Nedleggelse av institusjoner har ført til at mange har mistet et fellesskap, og kanskje også det eneste fellesskapet de hadde. Mange av dem som ble overflyttet til opprinnelseskommunen, hadde hatt institusjonen som bosted i flere tiår. De gamle vernehjemmene for bostedsløse og alkoholikere var for mange et trygt og godt sted å bo. De ble med alle sine tilleggsproblemer flyttet tilbake til kommunale boliger. For mange ble dette en vanskelig overgang (Dyb, Solheim og Ytrehus, 2004).

Begrepet har oppstått i en sosial politisk tradisjon, og det kritiseres for at det er utgått fra en tradisjon der det teoretiske bakteppet er utydelig (Halvorsen, 2000). Sosial integrasjon syntes best ivaretatt igjennom lønnsarbeid. Når det blir kun en arena som har legitimitet og aksept for denne oppgaven, vil betydningen av sivilsamfunnet forsvinne, og dermed vil også mange føle seg lite akseptert og inkludert.

5.0 Metode

I dette kapittelet presenteres innledningsvis valg av forskningsdesign og - metode. Deretter presenteres prosessen med å rekruttere informantene og de ulike utfordringene jeg sto overfor i møte med dem. Videre sier jeg noe om de kvalitetskravene som gjelder for kvalitativ metode. Til slutt opplyser jeg om transkriberingen av mine intervjuer, og etiske problemstillinger.

Oppgavens vitenskapsteoretiske forankring er basert på en fenomenologisk forståelse. Dette innebærer å undersøke fenomenets eksistens gjennom dets fundamentale og særegne betingelser (Nortvedt og Grimen, 2004). Den aktuelle problemstillingen som det søkes svar på, er avgjørende for hvilke metodisk tilnærming man velger. Metoden må sees som et verktøy, som anvendes for å besvare problemstillingen (Malterud, 2003). Kvalitativ metode har ulike tilnærminger, hvor intervju, observasjon og dokumentanalyse er sentrale begrep, for å få en dypere forståelse av de erfaringene eller den teksten som ønskes belyst. Kvalitativ metode fordrer nærhet til kilden som ønskes studert. I tilnærmingen oppstår et subjekt - subjekt forhold mellom informant og forsker, og begge parter vil ha innvirkning på prosessen og dataene som fremkommer (Holme/Solvang, 1996). Kvalitativ metode som tilnærming søker svar på hva, hvordan og hvilket, som skal frembringe kunnskap om informantens egne subjektive opplevelser og erfaringer.

”All forskningsmetode må tilfredsstillende de grunnleggende krav som vi stiller til verktøy som skal bidra til å levere vitenskapelig kunnskap” (Malterud, 2003:39). Dette krever en systematisk og ærlig fremstilling av kunnskapen, som igjen skal gjøre rede for metodisk fremgangsmåte under datainnsamling, og analyse og tolkning av de resultater som foreligger. Malterud (2003) skriver at kvalitativ metode er velegnet for å forstå menneskers erfaring, opplevelser, verdier, tanker, motiver og samhandling.

Formålet med denne studien er å få frem bakomliggende årsaker og erfaringsnære opplevelser av en utkastelse. Et kvalitativt forskningsintervju ble valgt ut i fra det ønske om å få frem fyldig beskrivelse av tematikken, og det ga muligheter for å få frem nyanser i de implisertes historier. Ved at jeg møtte personene selv, ville jeg få et mer nyansert bilde, enn det som til nå foreligger av empiri fra denne gruppen. Fenomenologien og hermeneutikk er viktige verktøy i min forståelsesramme, når jeg skal begynne på analysen av studien.

5.1 Fenomenologi

Fenomenologien er en tilnærming til kvalitativ metode, hvor hensikten er å avdekke menneskers livsverden, ved å få tak i den enkeltes egne perspektiver og beskrivelser av verden. I dette perspektivet handler det om å møte mennesket med en fordomsfri og åpen holdning, ut i fra den historien som blir fortalt (Kvale/Brinkmann, 2009). Perspektivet krever en refleksiv holdning i møte med de andre, hvor egen forståelse blir utfordret (Malterud, 2003).

De siste tiårene har den positivistiske retningen i vitenskapsfilosofien vært i tilbakegang. I dette perspektivet betraktes samfunnsvitenskapen som naturvitenskap. Bakgrunn er objektive betraktninger, med kvantifiserbare data. Dette perspektivet gir større kontroll og forutsigelse av andres utsagn (Kvale, 1997). Det vi ser i dag er at det foregår en forskyvning mot en tenkning, som heller ligger nærmere den humanistiske tradisjonen. I stedet for å søke et sikkert svar, vil analysen bli påvirket av sosial virkelighetskonstruksjon, hermeneutiske tolkninger av tekstens mening, fenomenologiske beskrivelser av bevissthet og en dialektisk plassering av menneskelig aktivitet i sosiale og historiske sammenhenger (Kvale, 1997:26).

Fenomenologien undersøker fenomenene, ved for eksempel å studere fysiske gjenstander eller fenomenets samhandling, slik de åpenbarer seg selv. Dette er den eneste virkelige verden, og den har en betydelig filosofisk verdi, ved at verden undersøkes slik den virkelig er. Begrepet "livsverden" er et sentralt i fenomenologien (Gilje/Grimen, 1993). Dette er en konkret erfaringsbar virkelighet, som vi lever våre liv i og tar med oss i våre hverdagslige aktiviteter. En utforskning av dette begrepet, handler om å erkjenne det subjektive som presenteres for oss.

Haugsgjerd m. fl. skriver (1998) at dette perspektivet åpner for tolkning og forståelse, der menneskets egen subjektive følelser blir akseptert. Dette innebærer at forskeren må ha

forståelse for informantens tanker og følelser. Denne erkjennelsen vil ha betydning for hvordan sannhet og virkelighet blir oppfattet. Dette er en viktig forståelse i bruk av det kvalitative intervjuet, da forskerens fokus og forståelse av situasjonen vil påvirke resultatene i analysen (Ibid.). I anerkjennelsen av at informanten har sin egen subjektive oppfatning av sannhet og virkelighet, vil dette også gjelde forskeren, som med egne subjektive tanker vil foreta tolkningene av svarene som gis av informanten. Som et resultat av disse to subjektive verdener, vil aldri forskeren kunne stille spørsmål eller foreta en analyse på et objektivt grunnlag. Forskeren vil ha med seg sine egne erfaringer og holdninger. Det kvalitative forskningsintervjuet søker å forstå verden sett fra intervjupersonens side. Poenget er å få frem erfaringene og avdekke deres forståelse av disse erfaringene (Kvale/Brinkmann, 2009).

5.2 Hermeneutikk

I hermeneutikken fokuseres det på forståelse og fortolkning (Gilje og Grimen, 1993). Vi sier om en rekke fenomener at de er meningsfulle. Med dette uttrykker vi en mening eller en betydning. Vi sier også at tekster, språklig uttrykk og menneskelige handlinger har mening (Gilje/Grimen, 1993: 142). For å kunne forstå fenomenene må de fortolkes. Mennesker driver fortolkning hele tiden, dette gjør vi for å kunne samhandle med våre medmennesker. Stort sett byr ikke dette på problemer, da vi ofte deler felles kultur og sosiale forutsetninger. Likevel kan det oppstå problemer når vi skal fortolke og forstå andres budskap. Dette bunner ofte i fundamentale forhold, ved at vi ikke har nok forutsetning for å forstå den andre. Kompliserte tekster kan være et eksempel på dette. Tekster som er skrevet i en annen historisk tidsepoke, vil også kreve at vi kan nok om den tiden dette ble skrevet i. I hermeneutikken er forståelsen et mål og ikke forklaringen. I den klassiske hermeneutikken studeres tekster. Begrepet "tekst" er også utvidet til å gjelde samtalen, og handlinger.

De moderne representantene for hermeneutikken er Gadamer og Heidegger, og de påpeker at selve den menneskelige eksistens er hermeneutikk (Gilje/Grimen, 1993). Dette forklares med at vi er i verden som forstående og fortolkende historiske vesener. Sentrale begreper i hermeneutikken er forståelseshorisont, fordom og den hermeneutiske sirkel (Ibid.). Fordom blir forklart med noe som går foran alt annet. Dette er den bakgrunnsforståelsen vi møter et annet individ med. I møte med den andre går vi aldri inn med et helt "åpent sinn". Den hermeneutiske sirkel er et viktig fortolkende prinsipp, som anvendes metodisk for å kunne lage en forståelse. Denne metoden hjelper oss å forstå "delene ut i fra helheten, og helheten ut

i fra delene”. Deler av historien blir løftet ut av en helhet ved for eksempel at de prøves opp mot forskerens forforståelse eller teoretiske bakteppe, for så å bli flyttet tilbake igjen til det bilde informantene risser opp. I dette tolkningsbildet fordrer det å kunne se helheten, samt tolke det man ser og hører innenfor riktig kontekst. Gilje og Grimen (1993) sier det er viktig å påpeke at den hermeneutiske sirkel henviser til begrunnelsessammenhenger. Dette utsagnet forstås ved det som er nevnt ovenfor, vi må hele tiden se helheten i sammenheng med delene av det fenomenet som skal fortolkes.

En spesiell utfordring med samfunnsvitenskapen er at det skal tolkes noe som allerede er fortolket av andre (Gilje/Grimen, 1993). Forskerens oppgave blir da å fortolke disse fortolkningene. Sosiologen Anthony Giddens sier at samfunnsvitenskapen bygger på en dobbel hermeneutikk. Fortolkningen som allerede er gjort kan ikke overses, på den andre siden skal samfunnsvitere drive forskning, og de må rekonstruere aktørenes fortolkninger innenfor et samfunnsvitenskapelig språk, med de teoretiske begreper som kjennetegner samfunnsvitenskapelig forskning (Grimen/Gilje, 1993). Ved hjelp av teoretiske begreper anvendes ny kunnskap. Det blir for tynt å hvile seg på de selvoppfatninger som allerede foreligger.

5.3 Samtalen som kvalitativ metode

Det sentrale ved det kvalitative forskningsintervjuet er at det tar utgangspunkt i fenomenets naturlige omgivelser (Kvale/Brinkmann, 2009). Dette betyr at forskeren går ut og møter aktørene i deres naturlige omgivelser. En fordel med et kvalitativt forskningsintervju er at det oppnås en større variasjon i dataene, da flere meningsdimensjoner kommer til syne, enn det som gjelder ved et standardisert spørreskjema. Kvale definerer forskningsintervju som ”et intervju hvis mål er å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene” (Kvale 2006:21).). Intervju som metode gir bred innsikt i personers erfaringer, forståelse og følelser (Thagaard 2004:83).

Det finnes mange former for samtaler i dageliv. Vi anvender samtalen ulikt, det avhenger av i hvilken kontekst vi befinner oss i. Det veksler mellom småprat med familie og venner, til uformelle og formelle samtaler i jobbsammenheng. Det kvalitative intervjuet går under begrepet faglig konversasjon (Kvale og Brinkmann, 2009). Under dette begrepet finner vi også journalistiske intervjuer, som har til mål å rapportere om viktige hendelser som skjer i

samfunnet. Terapeutiske samtaler har som mål å forbedre menneskers livssituasjon, mens det kvalitative forskningsintervjuet har som mål å produsere kunnskap. Det kan være vanskelig å skille mellom disse ulike formene, da journalistintervjuet kan bevege seg over i retning forskningsintervjuet og omvendt. Forskere som anvender det kvalitative intervjuet beskriver at de også beveger seg over til den terapeutiske samtalen, da samtalen kan bety en endring for den som blir intervjuet (Ibid.). Forskningsintervjuet er en profesjonell samtale, der erfaringene til de som intervjues bygger rammen rundt intervjuet. Kvale og Brinkmann (2009) sier det er utveksling av synspunkter mellom to parter, om et tema som begge to er opptatt av.

Repstad (1998) hevder at kvalitative metoder er kjennetegnet ved at man går i dybden på et tema, og at man har et mest mulig nært og direkte forhold til det som studeres. Kvalitativ metode er preget av fleksibilitet, slik at man underveis kan foreta endringer ut fra ny innsikt, spørsmål og observasjoner, og de ulike fasene kan gå over i hverandre (Ibid.).

I det kvalitative intervjuet møtes personer der den ene besitter erfaring om et bestemt tema, og den som intervjuer skal produsere ny kunnskap om dette tema, og/ eller bekrefte den allerede eksisterende kunnskapen. I dette møte dannes det en relasjon mellom den som blir intervjuet og den som er intervjuer. Den kunnskapsproduksjonen/tolkningen som kommer ut av dette møte, er et resultat av den relasjonen som å oppstå under intervjuet mellom disse menneskene (Kvale/Brinkmann, 2009).

I motsetning til hverdagssamtalen er forskningsintervjuet til en viss grad strukturert etter en bestemt hensikt. Ved at det er en hensikt med samtalen, vil den prøve å gå dypere ned i de ulike temaene som blir diskutert. Samtalen bærer heller ikke preg av dette er en symmetrisk relasjon. Det er intervjueren som er premissleverandøren, da spørsmålene er stilet av han eller henne. Likevel har den som blir intervjuet muligheten til å påvirke dette maktforholdet, ved for eksempel unnlate å svare, eller velge å svare slik at spørsmålet i realiteten ikke blir besvart (Kvale/Brinkmann, 2009).

5.4 Rekruttering av informanter

Informantene i denne undersøkelsen er rekruttert fra en større by på Østlandet. I jobben med å rekruttere informanter har jeg hatt hjelp av den kommunale utleievirksomheten.

De står ikke for tildelingen av bolig, men forvalter kommunale eiendommer. Dette betyr blant annet at de står for inndrivelse av husleien og har ansvar for alt vedlikehold. På min forespørsel sa de seg villige til å trekke et utvalg ut i fra aktuelle kandidater, for så å sende informantene forespørselen jeg hadde utformet. I denne fasen ble det foretatt en avgrensning, ved at de som var blitt kastet ut i løpet av det siste året, fikk forespørselen. En av årsakene til denne avgrensningen var at hendelsen ble ganske nær i tid, og at dette forhåpentligvis gjorde at informanten fortsatt hadde et forhold til utkastelsen, både av emosjonell art og at den ble gjenfortalt riktig. En annen årsak til avgrensningen var at den kommunale utleievirksomheten hadde en viss oversikt over adresser og telefonnummer til disse personene.

Det ble i desember 2009 sendt ut 35 forespørsler, med tanke på å gjennomføre intervjuene i uke 1 og 2., 2010. Da responsen var laber ved første henvendelse, ble det sendt ut en purring i uke 9. Selv etter denne siste henvendelsen vurderte jeg utvalget som lite, og fikk derfor den kommunale utleievirksomheten til å ta en purrerunde pr telefon i uke 16. Etter disse rundene sitter jeg igjen med seks intervjuer. Utgangspunktet mitt var å få gjennomført 8-10 intervjuer. Hvorfor jeg vurderte utvalget som lite i startfasen, bunnet nok mest i liten forskningserfaring. I dag vil jeg si at seks intervjuer vurderes som godt nok i forhold til et metningspunkt. Med dette mener jeg at antageligvis ville jeg fått flere informanter med samme preferansene, som de seks allerede hadde. En retningslinje for et kvalitativt intervju, er at antall informanter ikke bør være større enn at det er mulig å gjennomføre dyptpløyende analyser (Thagaard, 2004:57).

Før forespørslene ble sendt ut, var det gjort et forarbeid for å få tilgang til forskningsfeltet. Den formelle tillatelsen ble gitt av Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD). Denne godkjenningen skal sikre at juridiske, etiske og metodiske forhold ved behandling av personopplysninger i studien ivaretas. NSD har liggende en mal på sin hjemmeside vedrørende forespørsel til informanter. Denne malen ble omskrevet og tilpasset mitt prosjekt. Dette ble kvalitetssikret av veileder, før den kommunale utleievirksomheten sendte den ut. De trakk mitt utvalg og sendte forespørselen, som ivaretok informantens personvern. Jeg fikk ikke kontakt med informanten før han eller hun hadde bekreftet sin deltagelse.

5.5 Utvalg

Spørsmålet om hvem som skal være informanter, innebærer å definere det utvalget undersøkelsen baserer seg på (Thagaard, 2003). Kvalitative studier baserer seg på et strategisk utvalg. Det vil si at man velger de personene som har den egenskapen eller erfaringen, som forskeren ønsker å finne mer ut av. Når jeg valgte tema og problemstilling tok jeg samtidig et valg. Jeg innskrenket mulighetene til å innhente informasjon fra andre enn de som faktisk var utkastet fra kommunal bolig i løpet av det siste året. Kvalitative studier er ofte preget av spørsmål som berører den enkeltes personlige sfære. Dette vanskeliggjør prosessen med å få de som er i utvalget, til å stille til intervju. Da det i prosessen viste seg å bli vanskelige å få informanter fra utvalget, endte jeg opp med det som beskrives som et tilgjengelighetsutvalg. Utvalget er fortsatt strategisk. De representerer den kvalifikasjonen jeg ønsker å finne mer ut om, men utvalget er tilgjengelighetsvalgt, da jeg innenfor det strategiske utvalget måtte finne de tilgjengelige (Thagaard, 2003).

Thagaard (2003) påpeker at de som er tilgjengelige for forskeren er fortrolig med forskning. De har ikke noe mot en grundig belysning av deres livssituasjon. Dette bekreftes i min oppgave. Ett par av informantene var veldig tydelige på at de ikke syntes det gjorde noe om de ble gjenkjent i studien. Tvert om, kunne det virke som de ønsket at de skulle bli gjenkjent. Slik de la saken frem, fikk jeg inntrykk av de mente at det ville være større mulighet for endring ved at de ble en person med navn, og ikke bare en anonymisert historie.

5.6 De tause i utvalget

De fleste som ble trukket ut i mitt utvalg, valgte og ikke stille til intervju. Konkret hvorfor disse har valgt og ikke å besvare min henvendelse, vet jeg ikke. Det er trolig flere årsaker som ligger til grunn for valget. Et av svarene er at informanten ikke har mottatt forespørselen i posten. Dette vet jeg, da det har kommet rundt ti returbrev til meg. Den kommunale utleievirksomheten har ikke mottatt disse i retur, så da er det Posten som har åpnet brevet og sett returkonvolutten med mitt navn og adresse. Det var tre stykker som ringte meg direkte etter at de hadde mottatt forespørselen. De tre andre kom jeg i kontakt med på andre måter. En av informantene fikk forespørsel igjennom bo - oppfølgeren i det kommunale boligkomplekset. En annen tok jeg kontakt med på et av de frivillige brukerstedene, og den siste informanten tok kontakt jeg kontakt med når jeg traff henne i byen. Oppsummert var fire

stykker av de som stilte til intervju med i utvalget som ble trukket først, to kom med, da den kommunale boligvirksomheten tok kontakt via telefon.

I boken "Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt" beskrives problemer med å få adgang til forskningsfeltet. Thagaard (2003) sier at forskeren representerer en nøytral utenforstående, og som regel får en god kontakt med informantene når de først får muligheten. Alternative veier for meg i denne forbindelsen, var å intervju myndighetspersoner som jobber med denne problematikken daglig, som Namsmannen og sosialarbeideren. Men jeg ønsket å få høre erfaringen fra de som hadde opplevd utkastelse som beboere. Informantene mine var allerede blitt kastet ut, og de så kanskje ikke noen gevinst ved å stille opp i en slik undersøkelse. Kvale og Brinkmann (2009) påpeker at det for informanten kan være viktig å få noe igjen.

Jeg vet av erfaring at flere som blir kastet ut av kommunal bolig, kommer inn i samme bolig relativt kort tid etter utkastelsen. Hvis noen av de forespurte i utvalget hadde denne erfaringen, reduseres kanskje motivasjonen til å stille. Jeg vet også at noen i utvalget ikke helt klarte å skjønne hva dette egentlig gikk ut på. Blant annet fikk jeg telefon fra en i utvalget som sa han ville stille opp, samtidig som han var usikker på om han hadde den "riktig" historien å fortelle meg. Han hadde riktig nok blitt kastet ut, men han mente at han ikke passet inn i kategorien, da han frivillig hadde latt det gå så langt som til utkastelse. Jeg forklarte at hans historie var interessant for meg, det ville fortelle at det ligger ulike årsaker bak en utkastelse. Vi ble enig om sted og tid for intervju, men dette ble avlyst av hans mor dagen etterpå. Hun mente at utkastelsen var en misforståelse mellom den kommunale utleievirksomheten og hennes sønn. I telefonsamtalen med sønnen bekreftet han min antagelse om at ikke alle skjønnte hva undersøkelsen gikk ut på, og hva en masteroppgave var. Hvis det er flere i mitt utvalg som ikke har skjønnet hva undersøkelsen gikk ut på, og hvorfor den skulle gjennomføres, har de valgt det som kanskje er tryggest, og ikke involvere seg. En årsak kan være skamfølelsen. Skam er alltid relasjonell og kan føre til en form for tilbaketrekning (Skårderud, 2001). Skammen påføres av andre, den er ikke noe man påfører seg selv. Derfor kan min henvendelse ha reaktivert den eventuelle skamfølelsen vedkommende følte, når hun eller han ble kastet ut.

Det var flere jeg fikk avtaler med, men som avlyste disse i siste øyeblikk. To av disse gjorde jeg blant annet tre avtaler med. Den ene tok ikke kontakt med meg for å avlyse. Hun unnlot å møte. Hun var på et kjøpesenter og ønsket å komme umiddelbart opp til meg på kontoret, slik at vi kunne gjøre intervjuet. Jeg sa at det var helt ok, men i løpet av halvtimen det var mellom tidspunktene ombestemt hun seg. Det blir vanskelig å si konkret hva det er som gjør at hun sier en ting, og gjør det motsatte. En faktor som kan være sannsynlig er at hun syntes det er vanskelig å si nei, da hun har oppfattet mitt engasjement for prosjektet.

5.7 Møte med informantene

Jeg har møtt og intervjuet seks stykker. Disse møtene har foregått på forskjellige steder, på biblioteket, møtestedet til en frivillig organisasjon, basen ved et kommunalt boligkompleks, samt at jeg lånte kontor i nabobygget til min arbeidsplass. Erfaringen jeg har gjort er at intervjuene ga ulike opplevelser. Kvale og Brinkmann (2009) sier at de første minuttene av et intervju er avgjørende. Intervjupersonen vil gjerne ha et tydelig bilde av intervjueren, før vedkommende begynner å snakke fritt om sine opplevelser og følelser overfor en fremmed (ibid.). Det skapes en god atmosfære hvis det snakkes litt løst og fast i begynnelsen, før man begynner å presentere det formelle ved undersøkelsen. I de fleste tilfellene fulgte jeg Kvale og Brinkmanns (2009) anbefalinger om å begynne med en brifing, der jeg definerte situasjonen for informanten. I denne informasjonspakken sa jeg noen ord om undersøkelsens mål, hvorfor jeg var interessert i dette temaet, noen ord om anonymisering, og til slutt var jeg alltid tydelig på at vi intervjuet skulle vare mellom 40- 60 minutter, en tidsplan det viste seg å være vanskelig å holde i flere av intervjuene.

Min første informant var en kvinne jeg møtte ved et kommunalt leilighetskompleks. Dette var det første intervjuet, og skulle være et prøveintervju. Jeg opplevde situasjonen som en milepæl i jobben mot et ferdig produkt. Endelig hadde jeg kommet til det som var virkelig og erfart, og hvor jeg skulle være forsker! I ettertid er det nok dette intervjuet som har festet seg mest hos meg, og som jeg husker flest detaljer fra. Litt overraskende måtte jeg kjenne på følelser av spenning og nervøsitet før møtet med kvinnen. Samtalen er det viktigste verktøyet jeg har i min daglige jobb ved NAV, så dette skulle være kjent landskap for meg. Mye av min nervøsitet gikk på om jeg ville klare å etablere en god relasjon til henne, slik at hun var villig til å dele sin historie med meg.

Andre ting jeg var spent på, var om mine formulerte spørsmål ville være forståelige og relevante ut fra problemstillingen. Thagaard (2003) sier det er en utfordring for forskeren å oppnå innsikt i, og forståelse for informantens situasjon. Videre påpekes det at forskerens innvirkning på situasjonen som studeres, er knyttet til den posisjonen hun eller han har til informanten. Ytre tegn som alder og kjønn vil ha betydning for hvordan forskeren oppfatter informanten (Ibid.). Erfaringer som jeg har gjort etter seks gjennomførte intervjuer, bekrefter det Thagaard (2003) sier blant annet om kjønn. Når jeg møtte mine kvinnelige informanter (tre stykker) følte jeg at jeg var mer avslappet. I samtalen med disse var jeg ikke bare sosialarbeideren eller forskeren. Jeg var også mor og kvinne, to egenskaper mine informanter og jeg har felles preferanser til. Som mor til tre barn vil jeg kunne bekrefte min informant når hun problematiserer ulike utfordringer med å ha barn i kommunal bolig.

I møte med informantene opplevde jeg at de assosierte lett til mange andre temaer. I et kvalitativt intervju er det vanskelig å avgjøre hva som er riktig og god informasjon til det som undersøkes (Kvale og Brinkmann, 2009). Det er definert noen kvalifikasjonskriterier for intervjueren, blant annet betydningen av struktur under intervjuet, og at man viser imøtekommenhet. Min tanke var at de skulle få snakke fritt innenfor et visst spillerom. Skal man være for strukturert og stringente, kan viktig informasjon gå tapt. Informanten ville kanskje føle seg lite interessant, hvis jeg skulle avbryte og si at opplysninger som dette ikke har noen relevans. Ved å vise følsomhet overfor det informanten forteller om, vil jeg kunne observere svarenes mange betydningsnyanser (ibid.). Det faktum at det oppsto småprat, kan også tilskrives mine bidrag til samtalen. Det er en årsak til at jeg valgte kvalitativ metode, og det er at jeg liker det å være i møte med mennesker. Jeg kunne blant annet ta meg i å være litt privat. I et møte fortalte informanten at han hadde bodd i en kommune i et av trøndelagsfylkene. Vi hadde da en felles preferanse, fordi jeg også har en tilknytning til dette stedet. Dette gjorde at jeg gikk ut av rollen som forsker, og delte noen opplevelser med denne informanten. Når jeg evaluerer dette i ettertid, velger jeg heller å se på denne biten som relasjonsbygging, enn en negativ ting som gjorde at jeg fikk mer å jobbe med, når intervjuet skulle gå fra samtale til tekst.

To av intervjuene foregikk på et nabokontor til det daværende Sosialkontoret. Dette kontoret huset en del av tiltaksgruppen for sosialavdelingen, samt at pleie og omsorgsvirksomheten har kontorer der. Det var merkbart at dette ikke var det rette stedet for småprat og digresjoner. Nå

vet jeg jo ikke om disse informantene hadde delt mer i andre strukturelle omgivelser. Men det jeg vet, er at jeg blir mer formell og styrende i intervjusituasjonen. Dette er et kjent landskap for meg, men for informantene kan dette ha gitt dårlige assosiasjoner. De hadde mange tidligere møter med offentlige kontorer, som ikke bare var positive. Den ene av informantene som lot seg intervju her, hadde også med seg kjæresten sin. Han var med inn de 10 første minuttene av intervjuet. Jeg opplevde at kjærestens nærvær preget den første delen av samtalen. I denne situasjonen ble det litt spesielt. Dette paret hadde jeg fra tidligere god kjennskap til, da de begge har vært innlagt ved en institusjon hvor jeg har en bijobb. Utgangspunktet mitt skulle være bra for en god relasjon i dette intervjuet. Thagaard (2003) skriver at ulike feltroller gir grunnlag for den relasjon som utvikles. I utgangspunktet hadde jeg en god relasjon til denne jenta, fordi vi hadde fått god kontakt under hennes innleggelse ved institusjonen. Vi hadde også snakket om masteroppgaven, og når det viste seg at hun var en del av utvalget, stilte hun seg positiv til å delta. Kjærestens tilstedeværelse og de strukturelle omgivelsene bidro til at hun ønsket å bli fort ferdig. Etter ti minutter velger kjæresten å gå ut. Dette gjør han uten at verken hun eller jeg verbalt har sagt at han burde gå. Det som skjer når han forlater rommet, er at hun blir mer avslappet og engasjert, mens jeg blir mer stresset. Jeg vet ikke hvor kjæresten går. På min arbeidsplass er det en uskreven regel at vi ikke har brukere gående rundt i korridorene alene. Jeg visste at det sto flere ulåste kontordører i bygget og jeg ble i sterk tvil hvordan jeg skulle håndtere dette. Jeg valgte å fullføre intervjuet, men merket at jeg ble uoppmerksom, og hadde fokuset et annet sted. Blant annet lyttet jeg til om jeg hørte ham i korridoren.

Ved et annet intervju som foregikk på et bibliotek, stilte informanten med tolk. Dette var en noe eldre mann fra Balkanområdet, som snakket svært dårlig norsk, til tross for lang botid i Norge. Samspillet mellom mennesker er ulikt i de forskjellige kulturer, både med hensyn til initiativ, direktehet, spørreformer og liknende (Kvale/Brinkmann, 2009).

Videre skriver Kvale og Brinkmann (2009) at man må ta seg tid til å sette seg inn i fremmedes måte å være på. Dette kriteriet mener jeg at jeg oppfylte da jeg til daglig via nabolag og barnas skole har mange bekjente fra dette området av Europa. På forhånd visste jeg ikke alder på informanten, og da jeg så at dette var en eldre mann, merket jeg at jeg ble ekstra oppmerksom på dette med kulturforskjeller, som å henvise til tabubelagte temaer, være

oppmerksom på at han var den eldste med sin livserfaring, samt det at jeg som kvinne var premissleverandøren for intervjuet.

Informanten stilte med en venn som tolk. Vedkommende hadde tidligere jobbet som tolk ved et introduksjonssenter. ”Man skal være nøye på å velge en tolk som er både kulturelt akseptabel og språklig dyktig. Tolkens rolle er å assistere og ikke å overta intervjuerens eller intervjupersonens rolle” (Kvale og Brinkmann, 2009:156). Når jeg i ettertid skulle evaluere intervjuet er det overordnede inntrykket at dette gikk bra, men likevel kan jeg ikke med sikkerhet vite at det jeg spurte om faktisk ble svart på. Og ikke minst hva tolken valgte å legge vekt på når han oversatte. Kvale og Brinkmann (2009) sier at tolken på forhånd kan ha sin egen dagsorden, og at dette er mer fremtredende når tolken kjenner den han eller hun tolker for. Videre blir det påpekt at det kan være vanskelig å erkjenne ulike måter og bruke å forstå språklige begreper på.

5.8 Min forforståelse i møte med informanten

Når vi går inn i nye situasjoner, møter vi aldri verden forutsetningsløst (Gilje og Grimen, 1993). De forutsetninger vi har bestemmer hva som er forståelig og uforståelig. Det er nødvendig med en forforståelse av ulike fenomener. Har vi ikke denne forforståelsen vil vi heller ikke vite hva vi skal se etter. Min undersøkelse ville ikke få noen retning, hvis jeg ikke hadde en forforståelse av det fenomenet jeg skulle studere. Gilje og Grimen (1993) deler en aktørs forforståelse inn i tre komponenter, språk og begreper, trosoppfatninger og forestillinger, og individuelle, personlige erfaringer.

I mitt møte med informantene hadde jeg erfaringer med denne gruppen fra mitt arbeid som boligoppfølger i strategien ”På vei til egen bolig”, samt at jeg til daglig støter på denne problemstillingen ved NAV kontoret. Dette betydde at jeg hadde mange oppfatninger av gruppen når jeg gikk inn i intervjusituasjonen. Jeg syntes dette kunne være en utfordring, da jeg stadig tok meg i og lydløst utforme andre svar, enn det informanten faktisk svarte. Eksempel på dette, kunne være forståelsen av hvorfor informanten hadde blitt kastet ut. Når informanten forklarte årsaken til utkastelse, og jeg mente at dette ikke kunne være riktig, kunne jeg stille motspørsmål, hvor hensikten var å få informanten til å forstå de juridiske vilkårene for en utkastelse. Jeg var i tvil om det var riktig av meg å komme med slik informasjon. Jeg merket at jeg blandet rollen som forsker og sosialarbeider, men samtidig tror

jeg at ny informasjon gir ny innsikt. Kvale og Brinkmann (2009) påpeker at informanten kan oppleve et kvalitativt intervju som positivt, fordi de tilegner seg ny innsikt og kunnskap. Refleksivitet betyr at forskeren klargjør sin forforståelse og sine personlige antagelser, og synliggjør dette for de som skal nyttegjøre seg av den nye kunnskapen som oppstår (Malterud, 2003).

5.9 Bearbeiding av intervjuene

Under intervjuene brukte jeg lydopptaker, og jeg utførte selv transkriberingen i etterkant av intervjuperioden. Ved nedskrivningen ble alle opplysninger som kunne være gjenkjennelige anonymisert, slik at informantene ikke skal kunne gjenkjennes. I henhold til godkjenningen fra NSD, ble alt slettet etter at materialet var nedskrevet.

Hensikten med analyse er å se forbindelsen mellom datamaterialet og resultatene gjennom fortolkning og sammenfatning (Malterud, 2003). Transkriberingen ble gjennomført en god tid etter at intervjuene var ferdige. Prosessen var tidkrevende da jeg skrev ned det meste ord for ord. Jeg unnlot å skrive ned det som ikke omhandlet selve spørsmålsstillingene. Jeg kunne valgt å slå av den digitale opptakeren de gangene informantene beveget seg over i andre temaer, men jeg ønsket ikke å få unødvendige avbrytelser under selve intervjuet, så alt ble tatt opp. Transkripsjon er en oversettelse fra samtale i et sosialt samspill til skriftspråk (Kvale/Brinkmann, 2009). En av svakhetene ved metoden er at nonverbalt språk blir borte. For å huske noen av sinnsstemningene noterte jeg ulike variasjoner av slike uttrykk i parentes. Dette kunne være latter, gråt eller heving av stemmen. Jeg lyttet til opptakene etter transkriberingen var ferdig. Jeg gjorde dette for å ivareta prosjektets reliabilitet. På denne måten kunne jeg kvalitetssikre det som var sagt, opp mot det jeg hadde nedskrevet.

Jeg har brukt lang tid på mitt prosjekt, som igjen betyr at det har gått lang tid siden dataene ble transkribert. Dette er et forhold jeg må ha et klart fokus på, når selve analysen skal påbegynnes. Jeg antar at fortolkningen kan være annerledes når man har fått en distanse til informantenes historier.

5.10 Kvalitetskrav ved forskning

Verifisering av kvantitativ forskning blir vanligvis diskutert ut i fra begrepene *reliabilitet*, *validitet* og *generaliserbarhet* (Kvale, 1997). Thagaard (2003) anvender heller begrepene

troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet, som hun mener bedre tydeliggjør verifiseringen av kvalitativ forskning.

Begrepet troverdighet skal fortelle om det vi har forsket på, er gjort på en tillitsvekkende måte. Ved at jeg har redegjort for mitt metodiske valg, som ligger til grunn for prosjektets fremgangsmåte, håper jeg troverdigheten er ivaretatt på en helhetlig måte.

Bekreftbarhet betyr at forskeren har forholdt seg kritisk til egne tolkninger, og at prosjektet kan bekreftes av tilsvarende forskning (Thagaard, 2003). Et godt signal på at bekreftbarhet er ivaretatt, er når informantene gjenkjenner seg selv i empiri og analyse. I analysen har jeg vært opptatt av å si at tolkninger er gjort ut i fra mitt ståsted, min forforståelse og mitt valg av teoretisk ramme. En annen måte å få verifisert bekreftbarhet på, er å sammenligne denne oppgavens funn, opp mot tilsvarende forskning. Ved å få bekreftet studien gjennom annen forskning, styrkes de funn som det er redegjort for i denne studien.

Jeg har prøvd å ivareta gyldigheten med min dybdeforståelse for det feltet jeg skal undersøke. Dette har forhåpentligvis bidratt til at jeg har klart å stille viktige og nyanserte spørsmål. I møte med informantene var jeg nøye med å gjenta og bekrefte utsagn, slik at informanten hadde mulighet for å korrigere hvis det ble oppfattet feil av meg, samt at jeg foretok en oppsummering ved intervjuets slutt. Malterud (2003) bruker begrepet refleksivitet om den prosessen som bidrar til at funnene ikke i for stor grad blir påvirket av forskerens ståsted og fordommer.

5.11 Ethiske betraktninger

En intervjuundersøkelse er en moralsk undersøkelse (Kvale og Brinkmann, 2009). Moralske spørsmål knyttes til intervjuundersøkelsens midler og dens mål, og kunnskapen som produseres i intervjuene, påvirker vårt syn på mennesket. Ethiske problemstillinger oppstår da vi skal snakke med mennesker om komplekse forhold.

I forkant av intervjuet kreves det innhentning av informert samtykke fra informanten, for å sikre konfidensialitet (ibid.), samt en vurdering av hvilken konsekvens studien kunne ha for informanten. Informert samtykke ble i min studie sendt sammen med forespørselen til informanten. Ved informert samtykke får informanten blant annet opplysninger om studiens overordnede mål, og man forsikrer seg at de forespurte deltar frivillig, samt informerer om at

de på hvilket som helst tidspunkt kan trekke seg fra studien. Det jeg opplevde som vanskelig i prosessen med å få nok informanter, var hvor mye kontakt jeg skulle ta, for å få vedkommende til å stille til intervju. Dette gjaldt spesielt de som jeg gjorde avtale med, men som ikke kom. I ettertid har jeg vurdert om det ved noen anledninger ble for mange henvendelser fra meg. Mitt utgangspunkt er at disse menneskene skal ha rett til å si nei, og de skal heller ikke føle et press for å delta.

Kravet om konfidensialitet innebærer at informasjonen som gis, ikke skal kunne identifisere informanten. Jeg har tidligere nevnt at informantene hadde ulike holdninger til anonymisering. To stykker mente det ville være bedre å få frem navn og person, mens andre presiserte at de "ikke ønsket å komme på noen forside".

Kvale og Brinkmann (2009) sier det er viktig å vurdere hvilke konsekvenser det vil ha for informanten å stille til intervju. Dette vil jo avhenge av hvilket fenomen som skal studeres. Jeg vil mene at det kan medføre større konsekvenser å være deltaker i en studie som krever svært private svar, enn hva som foreksempel gjelder for en markedsundersøkelse. Under flere av intervjuene opplevde jeg at informanten ble emosjonelt berørt, enten ved å gråte eller vise sinne. Flere ga også uttrykk for at "de ble deppa" av å tenke tilbake på denne prosessen. Jeg vurderte etter hvert intervju hvordan jeg best mulig kunne avslutte, slik at vedkommende ikke bare satt igjen med sorg, skam og håpløshet. Jeg merket at dette var en utfordring, da jeg selv også i noen tilfeller var mentalt sliten og hadde mest lyst til å avslutte.

Jeg tenker også på hvordan jeg skal fremstille mine intervjupersoner i den skriftlige analysen. Særlig hvordan jeg skal omskrive deres erfaringer til tekst. Flere av mine informanter har et muntlig språk, som bærer preg av tilknytning til rusmiljøer. Det kan både være sårende og stigmatiserende, å bli fremstilt med gatespråk i en slik studie. Jeg må også vurdere om det for studiens formål er nødvendig med et muntlig språk.

Et annet etiske dilemma er betaling til informantene. Jeg valgte å betale 200 kroner for et intervju, og dette ble opplyst i forespørselen til informantene. På bakgrunn av Jon Rogstads artikkel i Sosiolognytt 4/07, ble det i begynnelsen av 2009 invitert til seminar arrangert av NSD og NESH, med tittelen "Premiering av informanter". Seminarets hovedformål var å stimulere til åpenhet og diskusjon om mulige konsekvenser av en praksis der økonomiske

insentiver blir brukt. ([nsd.nytt](#), 01.07.09). Hensikten var å få innsyn i hvor vanlig det er med bruk av insentiver, og om det kreves egne retningslinjer. Seminaret oppsummeres med at det er en tendens til økt bruk av insentiver, og verdien av disse øker, men hovedinntrykket er at det ikke betales eller premieres i deltagende forskning. NSD sier videre at det er en økt akseptering for bruk av insentiver fra de som utfører, finansierer og vurderer forskningen. Innfor de fagfeltene det er mest vanlig å bruke økonomiske insentiver, finner vi medisin og helsefag, barneforskning og spesielt sårbare grupper (ibid.). Det ble på seminaret uttrykt bekymring for at bruk av insentiver ikke blir godt nok synlig. Jon Rogstad omtaler det som ”de norske metodebøkens blanke felt” (ibid.). Dette kan jeg bekrefte, da jeg ikke har funnet saken omtalt i de bøkene jeg har benyttet i arbeidet med dette kapittelet. Det påpekes at en innføring av betaling kan true forskningen, særlig de prosjektene som har lavbudsjett, og som ikke har råd til å betale. Konsekvensen kan være at det blir vanskelig å rekruttere, når det ikke gis betaling til informanten. Metodisk kan det også bli et problem, da noen grupper i samfunnet vil oppfatte forskningen som useriøst eller illegitimt, når det skal premieres for å stille opp.

Min erfaring med betaling av informantene, var at flere ble overrasket når jeg skulle betale de. Dette hadde de ikke lagt merke til i forespørselen, eller de hadde glemt det. Andre sa de var klar over betalingen, men dette var ingen avgjørende årsak til at de stilte. Spesielt én ble glad og utbrøt, ”i går kjøpte jeg et kjøttstykke som jeg skal koke grønnsakssuppe på, i dag får jeg også råd til grønnsakene”!

6.0 Presentasjon av empiri

I dette kapittelet vil jeg gjennomgå den empirien jeg satt igjen med etter intervjuene. Jeg vil presentere ulike kategorier, og i disse kategoriene vil informantenes beretninger få plass. I hvert avsnitt vil jeg avslutte med en drøfting. Kapittelet vil bestå av to hoveddeler. Den første er hvordan jeg forstår bakomliggende årsaker til utkastelsen, belyst igjennom en marginaliseringsprosess. I del to går jeg mer spesifikt inn på utkastelsen, da ser jeg på hvordan utkastelsen faktisk foregikk, og hvordan informantene opplevde dette. Drøftningen i del to vil være i lys av emosjonssosiologien, med hovedvekt på skammen.

I arbeidet vil jeg anvende det som kalles beretningsanalyse (Thagaard, 2003). I dette perspektivet skaper informanten mening av tekstens innhold ved å plassere hendelser i livet

inn i en tidssammenheng. Beretningsanalyse kan derfor kunne kaste lys over hvordan informanten og forsker forstår sammenhenger mellom viktige hendelser som har ført til utkastelse fra egen bolig. Dette gjør de ved å legge vekt på en bestemt rekkefølge av begivenheter. Tidssammenheng er vesentlig, fordi beretningene organiseres i forhold til en begynnelse, etterfølgende hendelser og en avslutning. Thagaard (2003) sier det er mønstret i beretningen som gir mening til det informanten beskriver. Informanten vil presentere mening til hendelser i forhold til den oppfatningen hun eller han har av hvordan ting henger sammen. I bearbeidningen av empirien blir det viktig å skille mellom informantens orienteringer, beskrivelser av viktige hendelser, informantens vurdering av disse hendelsene og informantens konklusjoner. Thagaard (2003) trekker frem et begrep som hun kaller *plottet* i en beretning. Dette forstås her som en grunnidé, om hvordan ting henger sammen. Forskerens forestilling om hva som er *plottet* kan være ulik den forståelsen som informanten selv sitter med. Forskeren vil fortolke beretningen fra et annet ståsted. Jeg mener dette er en fruktbar måte å presentere empirien på, da denne skal forstås igjennom en marginaliseringsprosess. For å kunne avdekke bakomliggende årsaker til utkastelsen vil det være fornuftig og nødvendig å kunne se dette i et lengre tidsforløp.

Jeg vil først identifisere gruppen av informanter ved å finne mønster og likhetstrekk. Deretter vil jeg skissere noen relevante kategorier. Mine informanter har fortalt om en prosess der de beskriver vanskeligheter og utelukkelse fra flere arenaer, og det blir derfor naturlig å kategorisere noen av de arenaene som de mener seg utestengt fra. Jeg har delt kategoriene inn i å leve i fattigdom, barrierer for deltaking i arbeidslivet, og nettverk og deltakelse i samfunnet. Jeg syntes det er viktig å påpeke at bakgrunnsforståelsen for utkastelsen er vurdert ut i fra mitt ståsted, jf min metodiske, hermeneutiske - fenomenologiske forståelse, og hvordan jeg forstår marginaliseringsprosessen.

6.1 Presentasjon av utvalget:

I dette avsnittet vil jeg presentere utvalget. Først med en oversiktstabell, for så identifisere likheter og forskjeller ut i fra de variablene som er benyttet i presentasjon.

Tabell 6.1.1: Oversikt over kjennetegn ved informantene

Kilde	Alder	Kjønn	Etnisk tilhørighet	Utdanning	Livskilde	Barn	Ant. utkast
1.	52	K	Norge	Vg.skole	Sosialhjelp	1	2
2.	32	K	Norge	Grunnskole	Sosialhjelp	1	1
3.	30	K	Albania	Grunnskole	Sosialhjelp	3	1
4.	27	M	Norge	Grunnskole	AAP	0	2
5.	46	M	Norge	Grunnskole	Uføretrygd	0	2
6.	60	M	Albania	Vet ikke	Sosialhjelp	2	1

Som det fremgår av den skjematiske fremstillingen er det tre menn og tre kvinner i mitt utvalg. De har alle offisiell status som enslige. Kun den ene kvinnen opplyser at hun hadde kjæreste. Inntektskilden for dem alle er offentlige ytelser. Ingen er sjølveiere av bolig, og har heller aldri vært det. Alle, bortsett fra ei av kvinnene, hadde opplevd utkastelse det siste året. To i utvalget var av ikke-etnisk norsk opprinnelse. Fire av informantene, to kvinner og to menn opplyste at de hadde rusproblemer. Alle informantene hadde flyttet mye rundt bortsett fra den ene, som faktisk hadde bodd i samme kommunale bolig i 18 år. På intervjudidspunktet var det to som fortsatt bodde i en kommunal bolig, en av kvinnene var uten fast bolig, mens tre leide privat.

Jeg vil nå videre gå spesifikt inn på de ulike kategoriene. Av utdanningen er det kun ei som hadde videregående skole. De andre i utvalget opplyste at de ikke hadde utdanning, men flere hadde hatt ulike kurs ved mottak av sosialhjelp og attføring/arbeids- og avklaringspenger. Det er kun den eldste informanten som ikke sier noe om utdanning. Det blir ikke eksplisitt fortalt hvorfor de ikke hadde tatt mer utdanning, og informantene syntes ikke å være opptatt av det i denne sammenhengen.

Offentlige ytelser er informantenes inntektsgrunnlag. Alle har lang fartstid som mottakere av ytelser. Fire av informantene mottar sosialhjelp. Den ene begrunner dette med at han ikke har

opparbeidet seg rettigheter i folketrygden de årene han har bodd i Norge. Han vil ved pensjonsalder motta en liten alderstrygd, pluss supplerende stønad fra Folketrygden. Han hadde på intervjutidspunktet fortsatt syv år igjen som sosialhjelpsmottaker. Tre av kvinnene hadde flat sosialhjelp som inntekt, og hadde hatt dette over lang tid. To hadde en omfattende rusproblematikk, samt psykiske problemer. Dette har ført til at de ikke har vært i posisjon til å motta arbeids- og avklaringspenger. En innvilgelse av arbeids- og avklaringspenger krever at vedkommende er i stand til å motta og nyttegjøre seg enten behandling, arbeidsrettet tiltak eller utdanning. Den siste kvinnen i utvalget som mottok sosialhjelp, hadde ikke hatt noen andre former for inntekt enn sosialhjelp. Hun hadde midt på nittitallet kommet på familiegjenforening, etter et giftmål med en fra opprinnelseslandet. Ingen i utvalget ble spurt om de mottar bostøtte, men det må antas at flere har et vedtak på dette.

Fire av informantene hadde barn. De to eldste i utvalget, en mann og en kvinne, hadde voksne barn, mens de to andre kvinnene hadde barn som fortsatt var i grunnskole alder. De to sistnevnte hadde liten eller ingen kontakt med barna. Den ene kvinnen forteller at hennes eneste barn var i fosterhjem, men da de bodde på en annen kant av landet, ble det ikke så mye kontakt. Denne kvinnen ruset seg forholdsvis mye og tett, og det vanskeliggjør kontakten med barnet. Den andre kvinnen som hadde barn i grunnskole hadde ingen kontakt med barna på intervjutidspunktet. Hun begrunner dette med at barnas far forhindrer samvær. De to eldste som hadde voksne barn, beskriver en jevnlig kontakt. Den ene beskriver at det er vanskelig å omgås det voksne barnet sitt, da dette også har en omfattende rusproblematikk.

To av informantene er av utenlandsk opprinnelse. De kommer begge fra samme land, i Balkan - området. De fremstår som dårlig integrert og dette gir seg blant annet utslag i dårlige norskkunnskaper. Slik de fremstår, vil jeg si at den yngste av disse to, en kvinne, har opparbeidet seg mange sosiale problemer, mens den eldste, en mann, viser mer en atferd som tyder på kulturelle problemer. Han fungerer sosialt og greit sammen med mennesker fra hjemlandet, det er systemet han ikke klarer å takle i Norge. Kvinnen forteller om en mer omfattende problematikk, som også handler om relasjonelle problemer innenfor familien.

Alle informantene beskriver ulike helseproblemer. Dette tema ble ikke plassert inn som variabel, da jeg mener det ble noe upresist over deres helsebeskrivelse. Men jeg så fort at dette ville bli et tema, da flere vektla det som et problem i hverdagen. Av den grunn velger jeg

å ta med dette i analysen. De beskrev dårlig helse enten som psykisk stress, somatiske plager, eller rusavhengighet.

Fire hadde uttalt rusavhengighet, og de hadde ulike måter å presentere dette problemet på. To var veldig åpne på sin problematikk. Dette var de to som hadde tilbud i legemiddel assistert rehabilitering (LAR), mens de to andre var mer vage når de snakket om dette tema. LAR brukerne hadde på intervju tidspunktet veldig forskjellig livssituasjon. Kvinnen hadde en ustabil bostituasjon og et ustabilt kjæresteforhold. Hun hadde et omfattende sidemisbruk, og hadde derfor en uavklart situasjon på flere områder. Den andre LAR brukeren hadde en mer stabil og avklart situasjon. Årsaken var at han hadde bolig og fast ytelse i form av uføretrygd. De to andre som hadde rusproblematikk hadde en mer vag fremstilling. Den ene sa at han brukte rus som selvmedisinering mot dårligere nerver, og omtalte ikke rusavhengighet som sitt største problem. Han erkjente bruk, men definerte denne som medisin mot psykiske problemer. Den eldste kvinnen i utvalget hadde ikke definert seg selv som rusavhengig for andre. Dette kommer blant annet til syne ved at hun føler seg feilplassert i en rusbolig. Hele gruppen, bortsett fra informanten som mottar uføretrygd, sier de har mye stress og kroppslig uro. De melder om mange bekymringer i hverdagen, spesielt dette med dårlig økonomi ser ut til å generere ulike kroppslige symptomer hos informantene.

Tre av informantene hadde erfart utkastelse mer enn én gang, og tre hadde erfart det én gang. Av de tre som hadde mer enn én erfaring, var alle rusavhengige. Alle, bortsett fra ei av kvinnene hadde lang fartidstid som leietaker av kommunal bolig. Fire av informantene snakket om andre leieforhold de hadde hatt ved leie av kommunal bolig.

Oppsummert har mine informanter noen fellestrekk. Flere har rusproblemer, de fleste har lang fartidstid som leietaker av kommunal bolig, de har erfaring med utkastelser, de beskriver symptomer på dårlig helse og de opplever økonomien som stram.

Videre beskriver kvinnene at de har hatt ødeleggende forhold til menn. Disse forholdene har ofte vært styrt på mannens premisser, og det har vært utøvd en del vold fra mannens side. Den synlige heterogeniteten jeg vil nevne her, har referanse i alder, kjønn, etnisitet og erfaringer med rus.

6.2 Bakomliggende årsaker for utkastelsen, presentert i et marginaliseringsperspektiv

Da jeg startet intervjuene med informantene var jeg opptatt av hva som var årsak til selve utkastelsen. Dette klarte noen av informantene å svare på, mens ett par av dem ikke kunne redegjøre for den direkte årsaken. Det tegnet seg fort et bilde i beretningene, der de fleste hadde til felles at de ønsket å berette sin livshistorie, spesielt med tanke på hvordan deres bo - karriere hadde utviklet seg. I beretningene kom de inn på ulike arenaer de opplevde seg utestengt fra, og hva dette har gjort og betydd for dem. Ut fra dette materialet har det blitt naturlig å kategorisere de arenaene som informantene snakket om. Mine spørsmål til dem, var selvfølgelig også med på å styre deres svar om bakomliggende grunner til utkastelsen. Hovedtrekkene i datamaterialet ble en beskrivelse av marginaliseringsprosessen. I dag er jeg noe usikker på hvor bevisst informantene så sin marginaliseringsprosess i sammenheng med utkastelsen. Likevel vil jeg anta at de mente dette var viktig å få frem, fordi det var disse prosessene som fikk størst oppmerksomhet i beretningene. De direkte årsakene til utkastelsen ble ikke fremtredende i datamaterialet. Likevel vil dette bli belyst, fordi selve opplevelsen har satt sterke spor hos informantene.

Som det fremgår av faktapresentasjonen, har alle opplevd en prosess hvor de beretter om tap av sosial anseelse. Marginaliseringsprosessen handler om utstøting fra ulike samfunnsarenaer. De tre begrepene sosial integrasjon, marginal og sosial eksklusjon, er begreper som har hver sin plass i den lineære beskrivelsen av en marginaliseringsprosess (Svedberg, 1995). På dette kontinuumet skjer det en bevegelse hele tiden. Forhold og hendelser i den enkeltes liv, fører enten til medvirkning eller hindring av marginalisering eller utstøtning. Begrepet marginaliseringsprosess forteller at dette ikke er en statisk størrelse, men heller et spørsmål om hvilke sentrale områder mennesker faller ut av, og som hindrer deltakelse på de ulike samfunnsarenaene.

6.3 Å leve i fattigdom

Å inneha en svak økonomisk situasjon er ofte synonymt med å føle avmakt. Det siste ti årene har det vært stort fokus på den nye fattigklassen i Norge. Særlig barnefamilier har fått stor oppmerksomhet i forhold til denne problematikken. Når vi ser på mitt utvalg har alle en eller annen form for offentlig ytelse. Fire av informantene har sosialhjelp og kun det som inntekt,

mens én har uføretrygd og én har arbeids- og avklaringspenger. Det er kun to i utvalget som sier de har erfaring fra ordinært arbeidsliv, og dermed også har erfaring med å ha stabil inntekt. Flere av mine informanter sier de sliter med å få pengene til å strekke til i hverdagen. Fattigdom er et sammensatt problem og kan beskrives på ulike måter. Det handler for det første om mangel på mat, klær, bolig og annet til å dekke grunnleggende ressurser og skaffe seg andre verdier (Harsløf/Seim, 2008). Videre handler fattigdom om opphoping av ulike problemer, som lav inntekt, sykdom, dårlig boforhold, familiekonflikter, rusproblematikk og en økende grad av marginalisering (Ibid.). Over tid gjør denne ressursmangelen det vanskelig å komme seg ut av situasjonen. Dette kan generere lav sosial status, avmakt, skamfølelse og stigmatisering.

Når jeg skal peke på et av fellestrekkene til informantene i forhold til økonomi, er det at alle har en eller annen form for offentlig ytelse, og dermed hadde relativt lave utbetalinger i måneden. Alle opplevde at de økonomiske problemene forsterket andre situasjoner. De opplevde det som vanskelig å betale husleien, og de snakket om hvor vanskelig det var å delta på arenaer hvor det koster penger. Slik jeg tolker svarene til informantene var økonomien en sterk styrende faktor, som styrte deres handlingsfrihet. Sett ut i fra et allment perspektiv, vil de fleste si at de lever etter hva de har. Forskjellen på mine informanter og normalbefolkningen, er at flere av disse ikke har penger til det aller nødvendigste. En av informantene var svært opptatt av hvor vanskelig det hadde vært for henne å få kjøpt nødvendige medisiner. ” *Ble innlagt på sykehus, og da jeg ble skrevet ut derfra, måtte jeg gå til sosialen fordi jeg måtte ha støtte til penicillintabletter. Men vet du hva? Der borte klarte de å si at jeg hadde fått en etterbetaling (justering av livsoppholdet, min kommentar) og skulle dermed ha penger til dette selv. Herregud, jeg har aldri følt meg så dårlig behandlet. Svak og syk etter en uke på sykehuset, uten bolig, så måtte jeg tigge og be for å få ut livsnødvendig medisin.* (sier den 52 årige kvinnen gråtende)

Ei 32 årig kvinne sier tydelig noe om hvor viktig det er med stabil og god økonomi ” *Alt handler om god økonomi*”. Denne uttalelsen kom da hun skulle svare meg på hva som var hennes ønsker for fremtiden. Videre sier hun ” *Jeg kan ikke tillate meg å drømme om egen bolig og jobb. Slike som meg må være glad vi bare har et tak over hodet*”. Det hun sier her, er at hun som fattig aldri vil få økonomi til å drømme om egen bolig og jobb. Hennes fattigdom streker seg dypt, og den har vært til stede i hele hennes voksne liv. I samtalen trekker hun

også frem den såre følelsen det er av og ikke å ha penger bursdag - og julegaver til sitt barn. *”Det er så veldig skamfullt å skulle be om ekstra til juletilskudd på sosialkontoret, fordi jeg selv aldri klarer å holde av penger til dette”.*

En annen av informantene, en mann på 60 år, beskriver en situasjon som viser at man mister sin bevegelsesfrihet når man er sosialhjelpsmottaker. *”Da jeg i en lengre periode oppholdt meg hos min datter fordi hun var syk, stoppet de sosialhjelpspengene mine, både til livsopphold og husleien. De sa at jeg måtte oppholde meg i kommunen for å få rett til pengene”.*

Sosialtjenesteloven krever opphold i kommunen, for og kunne motta sosialstønad. For han ble dette en dyr erfaring, da livsoppholdet og husleien stoppet opp. Det ble en veldig vanskelig situasjon, fordi det tok tid før han skjønnte prinsippet i lovverket. Han sier han følte seg straffet, fordi han ville ivareta nær familie i en sykdomsperiode.

Informantene var ikke så opptatt av materielle goder. Ingen fortalte at de ønsket seg materielle ting, som ikke var realistiske eller som lå utenfor det som betegnes som nødvendigheter og normal standard. Likevel, en 27 årig gutt var opptatt av at han ønsket å kunne få penger til å kjøpe innbo til sin lille leilighet *”Jeg ønsker at jeg får råd til fine gardiner og noe pent å henge på veggene. Det hadde vært mye hyggeligere å be noen hjem, hvis gardiner hadde vært på plass. Det er liksom ikke kult når hele rommet bare er et ekko”.*

Oppsummert viser det seg at alle informantene sliter med dårlig økonomi. Og det er ikke bare de spesifikke situasjonene, som betaling av husleie og regninger de opplever som vanskelige. De sliter like mye med en opplevd kroppslig uro. Dette beskriver de som bekymringer, og som fører til mye indre uro. Økonomien ligger på en måte i bunnen, og styrer både deres fysiske begrensninger og deres psykiske velvære. Deres mangel på materielle goder, forringer deres livssituasjon. Det som også kommer frem, er hva slags krav omverden stiller til de som har en marginal økonomi. Blant annet vises dette når den ene kvinnen kommer for å søke stønad til medisiner. Sosialkontoret forventer at hun skal ha full oversikt over sin økonomi, og forventet at hun med en liten etterbetaling skulle klare denne medisnutgiften selv. De færreste av oss ville merket at det var kommet et par hundre kroner ekstra på kontoen. Det forventes det av dem, som har en trøblete og vanskelig livssituasjon. Det forventes også at de

avholder månedlig en sum til strøm, NRK - lisens, kontingenter, aviser m.m. I disse kravene opplever informantene hindringer for deltakelse og innlemmelse i de ulike samfunnsarenaene.

6.4 Diskusjon

Er mine informanter fattige? En diskusjon i fattigdomsforskningen er hva slags mål som skal brukes for å avgjøre dette. Vanligvis måles fattigdom ut i fra objektive kriterier. Det tas da utgangspunkt i inntekt, for å finne ut hvem det er som tjener dårlig og hvor mange som ansees som fattige. Opplysninger om inntekt finnes i offentlige statistikker og er derfor lett tilgjengelige. Av den årsak blir oftest objektive mål lagt til grunn når fattigdom skal måles. Det finnes store registrer med datastudier av fattigdom (Mogstad 2003, Galloway 2000, Fløtten 1999, Fløtten m.fl. 2001). En annen måte å måle fattigdom på, er å ta utgangspunkt i det informantene sier om sin økonomiske situasjon. Da snakker vi om et subjektivt fattigmål. (Fløtten m.fl. 2001). I møte med informantene ble det subjektive målet belyst. Ingen sa direkte til meg, om hva de spesifikt fikk utbetalt i måneden. Dette synes heller ikke informantene opptatt av. Det jeg oppfattet som essensen når de snakket om økonomi, var manglende følelsen av autonomi. Det og ikke kunne bestemme over egen hverdag, plaget flere. Dette bekreftes også i boken til Underlid (2005:211). I sammenheng med hans undersøkelser av langtidsmottakere av sosialhjelp, var det flere begreper som ble beskrevet av brukerne. Mange av hans respondenter sa at de følte seg låst, handlingslammet, ufrie, umyndiggjort, maktesløse og prisgitte et upersonlig byråkrati, som de opplevde og ikke ha ikke kontroll over.

Underlid (2005) anvender begrepet *autonomistøtte*, som er det motsatt av kontroll. I denne konteksten ligger det rom for valg, og dermed reduseres presset om å innta spesielle roller som krever spesifiserte måter å oppføre seg på. Autonomi betyr i denne sammenheng å ha råderett over eget liv. Det vil si at en kan gjøre som en vil, og slippe å gjøre ting man ikke vil, innenfor rimelige grenser.

Informantene beretter om konkrete hendelser de opplever som lite autonomistøttende, spesielt i møte med sosialkontoret. De beskriver heller situasjoner som oppleves som autonominedbrytende. Informantene erfarer at søknader blir avslått, tross for at dette er nødvendig for dem. Det sier seg selv at ikke alt kan innvilges med sosialhjelp, men mine informanter hadde erfaring med å få avslag på ting som var livsviktige for dem. Kvinnen som

fikk avslag på medisiner, forteller at dette fikk store utslag for henne. Hun ble skrevet ut fra sykehuset og hadde ingen andre steder å oppholde seg, enn natthjemmet i kommunen. Dette er stengt på dagtid, og uten medisiner og et sted å hvile, fikk dette store konsekvenser.

Kvinnen opplevde der og da, at ingen brydde seg om hennes situasjon. Dette plager henne fortsatt, noe som kommer frem når hun forteller om hendelsen. Hun klarer fortsatt ikke å prate om dette, uten at gråten tar henne.

En av informantene gir et direkte bilde av hva som skjer, når man ikke lenger har råderett over eget liv. Dette illustreres av han som var borte fra hjemmet sitt over tid, samtidig som han mottok økonomisk sosialhjelp. Informanten opplever at sosialkontoret bruker et skjønn, som ikke er til hans fordel. Antageligvis i mangel av informasjon og kommunikasjon mellom informanten og sosialkontoret, stoppes pengene for å oppnå kontakt med informanten.

Sosialkontoret bruker her makt, og informanten sitter igjen med en avmakt. Informanten er sint når han forteller denne historien. Han opplever også avmakt ved at han ikke har forståelse og kunnskap om hva lovverket sier om plikter og vilkår, ved mottak av sosialhjelp.

Ei av kvinnene opplever at det er vanskelig og flaut å be om penger til juletilskudd, for å kunne kjøpe julegave til datteren ,som bor i fosterhjem. En annen sier han ønsker å kjøpe noe hyggelig inventar til hjemmet sitt. Underlid (2005) har i sin undersøkelse kategorisert flere variabler som viser barrierer mot deltaking og inkludering i samfunnet. I hans undersøkelse kommer det frem at ca en femtedel av de spurte, ikke hadde råd til gavekjøp ved jul og bursdag, og fire femtedeler har ikke penger til å kjøpe nytt inventar, for eksempel møbler. Hans undersøkelse konkluderer med at respondentene er utsatt for relativ deprivasjon. Dette vil si så lave inntekter at de ble utelukka fra de levemåter, tradisjoner og aktiviteter, som ble ansett som normale og ønskelige i det samfunnet vi lever innenfor. Ut fra dette sier Underlid (2005) at autonomisvekkelsen må forstås objektivt og ut fra den nære sosiale konteksten som er lite autonomistøttende.

6.5 Barrierer for deltaking i arbeidslivet.

Ingen av mine informanter hadde ordinære jobber, og det var bare to stykker som hadde erfaring fra ordinært arbeidsliv. Å være deltaker i det ordinære arbeidsmarkedet er viktig av flere årsaker. Den mest åpenbare årsaken er at dette gir lønn, og dermed sikrer den enkelte på en helt annen måte, enn offentlige ytelser (Harsløf/Seim, 2008). I tillegg til inntektssikring, gir

deltakelse i arbeidsmarkedet mennesker en egenverdi. På arbeidsplassen dannes sosiale nettverk, og vennskap igjennom kollegialt samarbeid. Deltakelse i arbeidsmarkedet gir også tilgang på ressurser som gode låne- og forsikringsmuligheter. Mine informanter hadde flere felles barrierer som hindret for deltakelse i arbeidslivet. De færreste hadde utdanning utover vanlig grunnskole, og det var kun ei av kvinnene i utvalget som hadde en yrkesfaglig utdanning. Helseproblemer er en stadig viktigere grunn til at folk havner utenfor arbeidslivet, og alle av mine informanter orienterte om én eller flere plager. Dette gjaldt både psykisk og fysisk helse. Bruk av rus og en kriminell bakgrunn letter heller ikke inngangen til et krevende arbeidsmarked. Fire av mine informanter sier åpent at de hadde rusproblemer og tre av dem er klare på at de også sliter med psykiske problemer.

En av informantene, en 27-årig gutt beskriver en drøm han har i forhold til arbeid og aktivitet.

”Jeg har gjort noen undersøkelser på ... gård her i byen, ja, for du vet hvor den ligger? Tenk, hvis jeg kunne fått med kommunen på å åpne et ungdomshus der. Det tror jeg ville vært veldig bra. Jeg vet at jeg kunne bidratt mye til ungdom som sliter. Jeg vet akkurat hvordan det er å være ung, og ha det kipt. Men jeg innser at dette vil jeg ikke klare med mine dårlige nerver. Men jeg har drømmen altså!”. I dette utsagnet skisserer han noen tanker om hva som er drømmejobben for han, og det er å hjelpe andre som har det vondt. Jeg observerte at han ble veldig ivrig når han snakket om drømmeprojektet sitt. Blant annet fortalte han hvem han hadde innviet i disse drømmene. Han sa at det var viktig for ham og ha noen konkrete drømmer om fremtiden, og at dette på en måte holdt han litt oppe.

For informanten som hadde uføretrygd, en mann på 46 år, var det viktig å få frem at han gjorde frivillig arbeid. *”Jeg handler for de eldre oppe i gården der jeg bor. De stoler fullt og helt på meg, fordi de tør å sende med meg penger på butikken. Om vinteren måker jeg litt snø og sånn, og om sommeren blir det litt plenklipping og raking. Dette syntes jeg er koselig”*. Han uttrykker her det som kanskje er den viktigste verdien i arbeidslivet, det å føle seg nyttig.

En av kvinnene, 32 år, sier hvor vanskelig det er og skulle prøve å konsentrere seg om annet enn det å skaffe penger til mat og husleie ” *”Noen ganger, hvis jeg er litt for mye utpå, glemmer jeg å sende sosialøknaden, og da kommer jo heller ikke husleien til riktig tidspunkt. Dette gjør meg også stresset og gjør meg dårlig”*.

Oppsummert kan man si at mine informanter står langt utenfor arbeidslivet, og at de har stått utenfor lenge, eller aldri vært inkludert. Barrierene som hindrer deltakelse er mange, og de fleste hadde liten eller ingen tro på at de ville komme ut i ordinær jobb.

6.6 Diskusjon

Deltakelse i arbeidslivet har vært og er en viktig pilar for systemintegrasjonen i det norske samfunnet. Å delta i arbeidslivet er nesten fundamentalt for å kunne leve og delta som normal samfunnsborger. Arbeidsmarkedsloven formål er: § 1. ”Lovens formål er å bidra til å oppnå et inkluderende arbeidsliv gjennom et velfungerende arbeidsmarked med høy yrkesdeltakelse og lav arbeidsledighet” (Lov av 10.12 . 2004. nr. 76 om arbeidsmarkedstjenester).

Arbeidsmoralen skal være høy, og det er forventet at nærmest alle i yrkesaktiv alder skal delta (Johannessen, 1997). Arbeidsmarginalisering oppstår når en person ikke blir integrert i det ordinære arbeidsmarkedet, og faller utenfor (Geijerstam, 2001). Det er blitt diskutert om arbeidsledighet kan være årsak til utelukkelse på ulike arenaer, og at dette vil bety at det brytes sosiale bånd, som igjen fører til en sosial marginalisering (Brochmann/Rogstad, 1996). I handlingsplan mot fattigdom (St.meld.nr.6, 2006-2007) er langtidsmottakere av sosialhjelpen trukket frem som en viktig målgruppe. Å skulle styrke denne gruppas tilknytning til arbeidslivet, var en viktig målsetning i meldinga.

I et effektivt og kunnskapsrikt arbeidsmarked ville mine informanter ha mange barrierer mot full deltakelse. Hos mine informanter er det flere integrasjonsbarrierer som rus/kriminalitet, arbeidserfaring og utdanning (Listen er ikke utfyllende) I denne diskusjonen velger jeg å se på en av barrierene som rammer flere av informantene, egenopplevelse av dårlig helse.

Dahl/Lødemel (2003) hevder det er greit å ha en generell ordning, der arbeid syntes å være et universalmiddel for å demme opp for fattigdom og andre levekårsproblemer. Det påpekes at det er for naivt å tro at løsningen bare ligger i arbeidslinja. De fleste som står utenfor arbeidslivet har mange problemer som må være løst, før en inntreden er aktuell.

Harsløf og Seim (2008) henviser til flere rapporter som viser at mottakere av sosialhjelp vurderer sin helse som dårligere enn gjennomsnittsbefolkningen. Helse er en svært sentral dimensjon når levekårene undersøkes. Helse er viktig for den sammenfaller ofte med andre levekårsfaktorer (Bråthen m.fl., 2007). Mine informanter beskriver både fysiske og psykiske plager. I utvalget var det bare én som hadde en stabil inntekt med uføretrygd. Han var den

som beskrev sin hverdag mest positivt. Det eneste han bemerket ved sin helse, var økt kroppsvekt ved bruk av metadon. Han fremsto også som mer fornøyd i sin hverdag. Dette illustrerer han ved å fortelle at han har en betydningsfull rolle i sitt nabolag, fordi han bidrar med gjøremål som naboene setter pris på. Jeg vurderer det slik at han med innvilget uføretrygd hadde en mer avklart økonomisk situasjon, enn hva de andre hadde. Dette medførte færre engstelser og mindre stress for å skaffe penger i hverdagen. Dette bekrefte også i dataene til Harsløf og Seim, (2008) hvor de som er uføretrygdet bekrefter en bedre helse, enn de som ikke var innvilget uføretrygd.

De fire som var på flat sosialhjelp visste bare at de hadde penger ut inneværende måned, eller neste. Deretter måtte de levere ny søknad, og ved hver ny søknad måtte de dokumentere om de fortsatt var stønadsberettiget. En situasjon hvor du ikke vet om du er berettiget inntekt neste måned, genererte stort kroppslig stress hos informantene. En av kvinnene i utvalget beskrev hvor vanskelig det hadde vært for henne å miste atferdspengene sine. Hun beskriver et økende press i hverdagen, og hun syntes noen ganger det er vanskelig å huske å søke sosialhjelp til rett tid. Ved å være mottaker av sosialhjelp og de krav det innebærer, syntes dette å være et hinder for videre progresjon, som for eksempel å starte en prosess mot rehabilitering og aktivitet.

En av informantene berettet om en oppvekst med en voldelig og psykisk syk mor, og at dette førte til at han kom under barnevernets omsorg. Familier som mottar hjelpetiltak eller omsorgstiltak, har mange sammensatte levekårsproblemer Det er stor sannsynlighet for lav inntekt, ingen eller lite utdanning fra foreldre, dårlig helse, både psykisk og fysisk, arbeidsløshet og dårlige boforhold (Helgeland, 2008). Informanten som hadde hatt kontakt med barnevernet, bekrefter disse funnene. Hans biologiske far døde da han var liten, dødsårsaken var overdose. Da ble mor, som hadde store psykiske problemer, alene med to små barn. Informanten forteller om en meget tøff oppvekst, der han både måtte kjempe på hjemmebane, som å unngå vold fra mor, og passe på at et mindre søsken ble skjermet. I fritiden søkte han til gjengene i drabantbyen. Dette var naturlig for han, da det var her han vokste opp. Han forteller at han var medlem av en gjeng, med ungdom fra nærmiljøet. Han sier gjengene besto av forskjellige ikke etnisk norske, og at han da som eneste norsk, følte seg annerledes. Som et resultat av et gjengopprør måtte informanten allerede i ung alder flytte langt hjemmefra, til en fosterfamilie i en annen landsdel. Han sier at han har flyttet mye rundt etter dette, men ender stadig tilbake i den drabantbyen han vokste opp. Helgeland (2008) sier

at barnevernsbarn er en gruppe i samfunnet som har dårlige odds. I møte med meg syntes jeg å møte en reflektert gutt på 27 år, men i motsetning til andre på hans alder, hadde han mistet mye i barndommen og dette preget han som voksen. Han beskrev en svært plaget hverdag, som er preget av psykiske problemer og bruk av rusmidler. Slik jeg tolker ham i møte med meg, har han mye uforløst. Dette kommer til uttrykk som ubrukt energi. Med hans bakgrunn og erfaringer, vil informanten dele med andre, gjerne med utsatte unger og ungdom. Men som han bekrefter selv, hans angstfylte situasjon fører han ikke mot et mål, som kan gi arbeidsaktivitet. Han svarer et veldig klart nei på spørsmålet, om han noen gang vil komme ut i et ordnært arbeidsmarked.

Når informantene snakket om helsen sin var dette ut i fra egenvurdering av helse. Spørsmålet blir da om dette er reelt eller om plagene bare er av subjektiv art? I Bråthen m. fl (2007) blir det bekreftet at egenvurdering av helse viser seg å være relativt treffsikkert. Det har for eksempel vært egenvurdering som har vært den sterkeste ikke – medisinske forklaringsfaktorene når en skal forklare uførepensjonering (Ibid.).

Avslutningsvis vil jeg nevne at helse, bolig og sosiale ulikheter står på den politiske dagsorden. Dette kommer til syne i Helsedirektoratets Gradientutfordring (2005).

Handlingsplanen tar tak i de uforordningene som ligger i forskjellen mellom økonomi og helse.

6.7 Nettverk og deltakelse

Når jeg møtte informantene ble det veldig tydelig at disse hadde få mennesker å støtte seg til, når problemene ble u håndterlige i hverdagen. Det kom tydelig frem under beretningene at de hadde få eller ingen, som kunne hjelpe dem for å unngå utkastelse. Jeg mener derfor at det er viktig å få belyst hva slags nettverk de har støtte seg på. Informantene snakket både om det formelle og uformelle nettverket.

I Norge har vi demokratiske prosesser som deltakelse i lokale og nasjonale valg. Igjennom ytringsfriheten deltar vi i forskjellige ordskifter i ulike fora, som møter og innlegg i pressen. En person som føler seg sosialt inkludert, vil i en eller annen form benytte seg av sine medborger rettigheter, ved å delta i felles beslutningsprosesser innenfor det sosiale fellesskapet. Innenfor velferdsstaten er det viktig å ha kunnskap om rettigheter, plikter og klagerett, for å kunne anvende dette på en korrekt måte. Deltakelse er også viktig på de

uformelle arenaene, som familie, venner, fritid, kollegaer og organisasjonsnettverk (Harsløf/Seim, 2008).

Ingen av mine informanter ga uttrykk for at de var deltakere eller medlemmer av noen organisasjoner, eller hadde en organisert fritid. Slik jeg tolket utsagnene deres følte flere av dem en maktesløshet i forhold til påvirkning av egen livssituasjon. Flere dro frem at de følte seg maktesløse i møte med forvaltningen, og de fremsto med lite kunnskap om hvordan de skulle gripe an saker der de følte seg overkjørte. Mann på 62 år, sa følgende da han skulle fortelle at han hadde prøvd å få belyst sin sak igjennom pressen” *Da jeg ble kastet ut, ville jeg ta kontakt med Tv2, fordi jeg mente at dette var et stort overgrep mot meg, og jeg mener de ikke hadde lov til å kaste meg ut. Jeg tok kontakt med en advokat. Han ringte til den kommunale utleievirksomheten for meg, og etter denne telefonen sa bare advokaten at dette hadde de lov til å gjøre. Da jeg snakket med Tv 2 igjen, sa de til meg at de ikke ville lage noen sak, når ikke kommunen ville stille i reportasjen*”. Hans beretning viser hvor vanskelig det kan være å kjempe, når det er få eller ingen støttespillere.

En kvinne på 30 år, opplevde stor mistillit til de som hadde gjennomført utkastelsen, og uttrykker seg slik ”*Hvordan kunne de gjøre det mot meg*”? Hun var helt uforberedt på at det skulle skje en utkastelse, og hun kom til en plombert dør etter et besøk utenbys. Mistillit var en følelse informantene sleit med. Både til offentlige institusjoner og andre mer private relasjoner. Dette kommer til uttrykk hos flere av informantene når de skal beskrive naboene sine. Jeg lar den 52- årige kvinnens utsagn synliggjøre dette. *De stjeler som ravner*” *Det du eier om morran, kan være borte til natten*”.

Informantene hadde ulike relasjoner til sine familier. Flere i utvalget hadde opplevd samlivsbrudd eller brutte ekteskap. Noen beskrev problematiske familieforhold allerede fra barndommen. De hadde lite kontakt med familie, venner og naboer. Dette innebærer at de har lite å hente av instrumentell og emosjonell støtte i sin hverdag. En av mennene (27 år) illustrerer dette ved å si følgende ”*Jeg orker ikke å ha kontakt med moren min, hun var fryktelig mot meg når jeg var liten, nå er det for sent*”. I intervjuet fortalte denne gutten at moren hadde vært voldelig under hele hans oppvekst. Hun brukte både fysisk og psykisk vold mot han. I denne utrygge hverdagen følte også informanten at han måtte beskytte et yngre søsken. Han sier i dag at han bebreidet seg selv i mange år, fordi han følte at han ikke klarte

denne omsorgsoppgaven. Videre sier han at han i dag, ikke orker å ha kontakt med søsteren, fordi han opplever at hun har adoptert deres mors atferd, og at dette blir for vanskelig for ham å takle. Han har i dag kun kontakt med en nær person fra barndommen, som han kaller for "fatters". Mannen han kalte for fatters var en kamerat av biologisk far, og som hadde prøvd å være en omsorgsperson for han i barneårene. I dag har ikke informanten så nær kontakt med denne personen og illustrerer relasjonen til denne mannen slik " *Men akkurat nå har vi lite kontakt, for han er veldig syk, og det orker jeg ikke å se på. Fatters syntes det også er vondt å komme hit til blokken hvor jeg bor, fordi han syntes jeg har det så stusselig. Han sier det er vondt å se at jeg har så lite*".

En kvinne på 30 år sier at hun ikke får ha kontakt med barna sine, og begrunner dette med følgende utsagn:

"Mannen min har drevet en slags baksnakking av meg, slik at alle tror at jeg driver med narkotika. Selv mine foreldre tror på dette".

En mann på 46 år, begrunner lite kontakt med familie med geografisk avstand, samt at andre nære familiemedlemmer har problemer selv.

"Jeg har lite kontakt med mor, hun bor jo i utlandet, og broren min har sitt og slite med, så det blir lite kontakt med han sånn i hverdagen. Vanligvis tar jeg bussen ned til byen på morran, går litt i byen og er på "Stedet", så tar jeg bussen opp igjen på ettermiddagen."

Informantene skisserte ulike årsaker til lite kontakt med familien. Den 52 årige kvinnens beretninger viser at det ofte er flere forhold som spiller inn.

"De ønsker ikke å ha noe med meg å gjøre. Begge mine foreldre lever, og de bor i nærheten, men jeg tror de er flau over meg. Faren min misbrukte meg som liten, og jeg var med og startet et senter for incest. Hadde et flott forhold til NN, ja, du husker henne, det var hun som startet dette senteret. Nå er det lagt ned, og det er veldig synd. Jeg fikk masse hjelp der. Jeg har jo sønnen min, men han har jo også store problemer, og jeg er redd hver dag for at han skal ta en overdose".

Den ene informanten som hadde utenlandsk bakgrunn, en mann på 60 år, skisserer kulturelle forskjeller, blant annet spennet mellom skam og ære: " *Dette må aldri min gamle mor få vite. Hun ville ta sin død av en slik situasjon. Det ville være veldig skamfullt for henne overfor de*

andre i landsbyen hvor hun bor, at jeg har blitt kastet ut av min bolig. Jeg føler at jeg har sviktet henne”.

Oppsummert kan man si at det de fleste har litt kontakt med sin familie, bortsett fra en som sier han ikke har noe kontakt med nær biologisk slekt. Ingen fremhever familien som personer de beskriver som nære, hverken emosjonelt, eller at noen familiemedlemmer kan være en instrumentell støtte. Kun én sier at han har et nært forhold til han som han kaller for fatters. Av kvinnene er det kun én av dem, som har kontakt med et voksent barn. For henne opplevdes dette som vanskelig, da hun føler angst for å miste ham, fordi han selv har et rusproblem. Når situasjonen er slik at det er lite familiemedlemmer å støtte seg til, blir desto mer det formelle nettverket viktigere som støttespillere, i en vanskelig og marginalisert hverdag. Ingen, bortsett fra én som tok kontakt med advokat etter utkastelsen, har prøvet saken sin i offentlige instanser. Mangel på signifikante personer gjør disse menneskene ekstra sårbare i vanskelige livssituasjoner, hvor det ville være naturlig å motta hjelp og støtte.

6.8 Diskusjon

I møte med informantene ble det tydeligere og tydeligere, at de sto alene i de situasjoner hvor folk flest har familie eller venner å støtte seg på. Når de berettet historier fra deres liv, kan jeg ikke huske at noen av dem fremhevet familie eller nære vennskap som støttespillere. Nå skal ikke jeg si at det aldri har skjedd, men i møte med meg, ble ikke dette fremhevet.

Alle informantene har opplevelser med det offentlige velferdsapparatet, og tilliten til menneskene som jobbet der, var tynnslitt hos flere av informantene. De utrykte også mistillit til selve systemet.

Sosial kapital blir i boken til Rønning og Starrin (2009) beskrevet som et begrep som dekker flere forhold: sosial støtte, sosialt nettverk, sosiale bånd, ressurser, tillitt, trygghet, deltakelse i det sivile samfunn, og medborgerskap. En definisjon er å si at sosial kapital er ressurser som er tilgjengelige for aktørene gjennom deltakelse i sosialt nettverk (Ibid.).

Det gjøres et skille mellom den individuelle og kollektive sosiale kapitalen (Rønning/Starrin, 2009). Den individuelle sosiale kapitalen handler om den relasjonelle kapitalen. Dette er sosial kapital som den enkelte har til andre. Når vi legger sammen disse ressursene, får vi summen av relasjonell kapitalen (Esser, 2008). Denne formen for sosial kapital forstås

igjennom tre nivåer. Posisjonell kapital forteller hvor mange nettverk du har å samhandle med. De fleste vil si at det beste er å være innlemmet i flere nettverk, slik at man har flere å spille på i forskjellige situasjonene. Videre beskrives tillitskapital. Mengden av denne forteller hvor mye du er til å stole på. Tillitskapital henger sterkt sammen med posisjonskapital. Hvis man har et rykte på seg at man er til å stole på, vil det også være lettere å få innpass i ulike nettverk. Den siste kapitalformen i kategoriseringen, er det som kalles forplikningskapital (Ibid.). I denne konteksten betyr det evnen til og forplikt seg, og verdien og ressursene som utkommer av denne forpliktelsen. For ”å spare” opp forpliktende kapital, kreves det at den du samhandler med, har en interesse av denne forpliktelsen. Sosial kapital som begrep operer ikke i et vakuum, den krever en relasjonell kontekst, og det må sees som en dynamisk prosess (Rønning/Starrin, 2009).

Motsatsen til relasjonell kapital er det som beskrives som systemkapital (Esser, 2008). I begrepet systemkontroll ligger de sanksjonene, som oppstår ved avvikende atferd når enkeltindividet handler mot det som er gjeldende normer og verdier i samfunnet. Hvor synlige sanksjonene blir, vil være avhengig av hvor sterk relasjonen er, og hvor tett koplet man er mot den nettverksstrukturen som skal gi sanksjonene. Det andre begrepet er systemtillitt. Det handler om hvilke generell tillitt du har til systemet rundt deg. I dette systemet anvender vi normer og verdier, og dette omtales som systemmoral.

Hvis vi begynner med å se på informantenes relasjonelle kapital, var fellestrekket at de hadde få nære signifikante personer. En utkastelse uten avvergelse, forteller at dette er personer som har lite emosjonell - og instrumentell støtte. Slik jeg oppfattet informantene mine var ikke utkastelsen et tema de diskuterte med andre, og heller ikke i noen grad til familien. I familierelasjonen ligger det ofte en forpliktelse og tillit som er gjensidig (Solheim, 2009). Den eldste i utvalget mitt, var noe atypisk i forhold til de andre i utvalget. Han hadde fortsatt stor respekt for sin mor. Han bekrefter hvor viktig den gjensidige forpliktelsen er overfor familien, når han beskrev følelsene, som oppsto når han ble kastet ut av boligen. Han hadde før dette utsagnet ikke sagt noe forholdet til sin mor, som fortsatt bodde i opprinnelseslandet. Det han formidler under intervjuet, er ikke en emosjonell nærhet, men heller en beskrivelse at man ikke gjør skade på nær familie. Da brytes den gjensidigheten som begge parter er avhengig av. I dette tilfelle, og kanskje også for den andre informanten med albansk opprinnelse, er æresbegrepet viktig. Slik jeg forstår han, er det ikke bare han som settes i skam, men hele

familien ville føle skam. De vil kunne bli påført felles sanksjoner, hvis de fikk rede på utkastelsen.

Som barn opplevde en av kvinnene å miste tilliten til sin far, fordi han misbrukte henne seksuelt. Jeg spurte henne om hun også følte at moren svek henne, da hun ikke klarte å beskytte datteren mot overgrep. Hun sier at dette ble mer vanskelig etter at hun ble voksen. Som barn kunne hun ikke spesifikt gi uttrykk for sin utrygghet. Hun forteller videre at kontakten ble noe bedre når hun selv fikk barn. Slik jeg forstår henne ble hennes barn en årsak for å gjenoppta kontakten. Hun forklarer at hun så på dette som en instrumentell støtte. Når hun jobbet ble barnet ivaretatt av besteforeldrene. Når hennes situasjon ble mer og mer marginal, avtok også kontakten med foreldrene, og de mister til slutt helt kontakten. Til tross for denne situasjonen, snakker hun ikke stygt om foreldrene sine. Tvert om, hun beskriver en oppvekst hvor hun var glad for at foreldrene hadde råd til å kjøpe egen bolig. Dette forstår jeg er viktig for henne å få frem.

Det jeg også observerte i møte med informantene var at flere hadde generelt dårlig tillit til mennesker rundt seg. Spesielt var dette noe som fremkom hos de rusavhengige. I samtalen kom det flere utsagn hvor de devaluerte personer, som for eksempel naboene. Informantene hadde spesielt dårlig tillitt til naboene sine. De hadde alle erfaringer med å bo tett opp til andre rusavhengige, og selv om ikke alle naboene var rusavhengige, var de generelt skeptisk til naboene. De foretok ingen skille. De snakket som alle naboene stjal, og ikke var til å stole på.

Tilliten til det velferdspolitiske systemet og forvaltningen, var sterkt fraværende hos flere av informantene. For hun som mistet boligen uforberedt, ble det et møte med ett system, hvor det var null tillitt igjen. Slik jeg oppfatter henne opplevde hun dette som et overgrep, og hvor hun følte seg helt maktesløs. Hun var den i utvalget som kanskje hadde minst kunnskap om samfunnsstrukturene i det norske samfunnet. Hun fikk lite innflytelse på egen situasjon da hun kom til Norge. Mannen hun giftet seg med, styrte mye av hva hun kunne få tillatelse til. Hun sier blant annet at hun ikke fikk lov av mannen til å starte på norskkurs. Dette virker til å ha fått store konsekvenser for hennes nettverksbygging i Norge. Hadde hun fått lov til å delta på norskkurs den gangen hun kom flyttende, ville antageligvis nettverket hennes vært mer utfyllende og tettere i dag. Språkbarrieren ble et hinder, fordi hun ikke klarte å lese eller forstå

mye norsk. Selv etter mange år i Norge, observerer jeg at hun store språkproblemer og at dette forhindrer henne å si spesifikt hva hun mener. Fravær av norskkurset fratok henne ikke bare muligheten for å lære språket, men også om hvordan det norske samfunnet fungerer. I et norskkurs er samfunnsfag et viktig fag. Her lærer de alt fra demokratiets strukturer, til hvorfor man må være påpasselig med å betale strømregningen og husleien. Alt dette hadde hun gått glipp av. Hennes opphenting av sosial kapital, gikk gjennom ektemannen.

6.9 Oppsummering av marginaliseringsprosessen

I den første del av empiri og drøftning, har jeg sett på bakomliggende årsaker til en utkastelse. Jeg har valgt å se på det å leve som fattig, barrierer for deltaking i arbeidslivet og nettverk og deltakelse. I teoretisk referanseramme og i dette kapittelets begynnelse, presenteres de tre begrepene som er viktige i marginaliseringsprosessen, sosial integrasjon, marginal posisjon og sosial eksklusjon (Svedberg, 1995). Alle informantene beskriver en posisjon som er veldig utsatt, og de fremstår som sårbare. I utgangspunktet betyr ikke det å være marginalisert, at man ikke har innpass på noen samfunnsarenaer, men i de kategoriene jeg har valgt å se på, vil jeg hevde at de står utenfor. I forhold til økonomi er ikke informantene latente marginale, da deres økonomiske situasjon ikke kan beskrives som forbigående. De fleste av informantene beskrev en situasjon der dårlig økonomi påvirket deres helse. Ut fra disse utsagnene mener jeg de opplevde et redusert håp for fremtiden. Deres opplevelse av egenkontroll hadde en sterk sammenheng med deres inntekt.

Informantene har et distansert forhold til arbeid, og slik de vurderer sin egen situasjon, står de langt utenfor arbeidslivet. Til tross for dette, uttrykte noen av informantene et håp om komme i arbeid, da de forbant dette med hevet livskvalitet. Informantene har lite familiært nettverk, og deltar lite på samfunnets arenaer hvor de kan bli sett og hørt. De forteller et lite nettverk på individnivå, men når det gjelder systemnivå har de kontakt med flere aktører. Informantene opplever ikke at disse aktørene som samarbeider seg i mellom. Tilliten til både individet og systemet er redusert etter flere vanskelige opplevelser.

6.10 Beskrivelse og opplevelse av utkastelsen

I dette delkapittelet vil jeg gå nærmere inn på utkastelsen for å finne svar på det spørsmålet jeg stiller i problemstillingen, hvordan de opplevde selve utkastelsen. Her vil jeg gjøre et

skille. Informantene vil beskrive det som skjedde, og de vil beskrive de følelsene som oppsto under og etter utkastelsen. Slik jeg oppfattet mine informanter var det ikke hva som direkte skjedde under utkastelsen og hvordan den ble gjennomført, som var det viktigste å berette om, men det de satt igjen med av følelser etter denne erfaringen. I diskusjonen vil jeg ta hensyn til dette, derfor vil opplevelsen av utkastelsen få størst plass i diskusjonen. Likevel vil jeg påpeke at det vurderes som viktig og også få frem beskrivelsen. Dette vil hjelpe oss til å forstå de følelsene de beskriver i etterkant. Det skilte seg ut tre grupperinger under utkastelsen: De som bevisst var hjemme da det skjedde, de som valgte å holde seg vekk, og til slutt de som ikke visste at det skulle gjennomføres en utkastelse. Jeg velger å presentere beskrivelse og opplevelse i samme avsnitt for å holde tråden i det de beretter. I diskusjonsdelen vil jeg vektlegge deres opplevelser av skam. De konsekvensene som informantene opplevde ved tap av bolig, vil bli diskutert i en sluttdrøftning i eget kapittel.

Informantene har ulike historier å fortelle om den dagen de ble kastet ut, og hvordan de opplevde møte med de som sto for gjennomføringen. De hadde valgt ulike strategier for hvordan de skulle håndtere denne situasjonen. Fire av seks informanter var ikke til stede den dagen utkastelsen ble effektivt. Av de som ikke var hjemme var to klar over utkastelsen, mens de to andre var helt uforberedt.

Det var bare to som kunne beskrive hvordan utkastelsen foregikk, da de selv hadde vært tilstede. De fire andre hadde mer en formening om hva de trodde hadde skjedd. De som hadde utenlandsk bakgrunn, fremsto med svakest kunnskap om hva som formelt skjer under en utkastelse. De forsto at døren var blitt plombert, men de visste ikke av hvem. Det som fremkommer tydelig fra alle informantene, er at de mener sosialkontoret har stor makt til å forhindre utkastelse. Informantene mener sosialkontoret kan ordne opp, uavhengig av hva som er tvangsgrunnlaget for utkastelsen. Som nevnt i kapittel to, hvor jeg beskriver den juridiske gangen ved bruk av tvangskraft, er det kun i de sakene som omhandler ubetalt husleie sosialkontoret kan forhindre utkastelse. I de sakene som gjelder husbråk og utgåtte leiekontrakter, er det kun utleier som kan fornye kontrakten eller trekke begjæringen. Når en utkastelse skal effektiviseres er det på forhånd gjennomført en juridisk prosess i henhold til tvangsfullbyrdelsesloven. Når dagen er kommet for å gjennomføre utkastelsen, er det noe ulik praksis på hvem og hvor mange som reiser ut til adressen. Av ulike årsaker kan det være aktuelt å ta med politiet. Blant annet ved mistanke om psykisk ustabile personer m. m

En av informantene, gutt 27 år, valgte å være hjemme under utkastelsen og beskriver sin opplevelse slik. ”Under utkastelsen kom det fire stykker, to fra politiet, en fra namsmannen og en fra det kommunale eiendomsselskapet. Jeg lå og sov når de kom. De gikk rett inn i leiligheten min. (Namsmannen har alltid med seg låsesmed på utkastelser, min kommentar). Tror det er rutine at de har med seg politiet”. Informanten forteller at han lå og sov da politiet kom inn på soverommet hans. Han ble spurt om han viste hva som skulle skje, noe han bekreftet. De spurte han om det var noe han ønsket å pakke ned før de plomberte døren ”Jeg kledde på meg, og tok med meg katten som sto i buret sitt. Fiskene ble stående igjen. Satt dem forresten i gangen, slik at jeg kunne hente dem senere. Jeg tenkte jeg skulle hente ut tingene mine senere, men jeg er ikke så god til det. Organisering og slikt er liksom ikke helt min greie”.

Informanten beskriver selve hendelsesforløpet av utkastelsen objektivt og rolig. Han forklarer at han ble kastet ut av boligen fordi det ble for mye husbråk. Videre, når han skal si noe om hvordan dette opplevdes for *han*, starter han med en rettferdiggjøring av systemet ”Det var ikke mennesker som gjorde dette, men systemet”. Han sier videre at politiet og namsmannen gjorde en god jobb den dagen de kastet han ut. Da jeg ba han utdype dette litt nærmere, sier han at han ser på politiet som sine venner, og at de har hjulpet han i flere vanskelige situasjoner. Jeg spurte etter hvert litt mer nærgående om ikke dette gjorde noe med han, om det påvirket han å bli kastet ut? ”Jo, når jeg tenker på det nå i ettertid, syntes jeg det var litt trist å miste hjemmet mitt” Det som jeg kanskje syntes er litt rart i dag, nå som jeg har fått tenkt litt på det, er at ingen spurte meg hvor jeg skulle gjøre av meg etter de hadde låst meg ute, og jeg syntes det var litt flaut at de kom i politibil inn i gårdsplassen, de kunne jo brukt sivil bil. Naboene blir både nysgjerrig og redde når politiet kommer uniformert”.

Den andre informanten, ei 52 årig kvinne, som bevisst valgte å være hjemme under utkastelsen, sier det slik

”Da namsmannen kom for å låse døren var det to stykker fra det kommunale eiendomsselskapet og to fra namsmannen. De oppførte seg litt strengt, og jeg skjønner ikke hvorfor de måtte være hele fire stykker for å kaste ut lille meg på 1. 50 m høy. De oppførte seg verdige mot meg, namsmannen altså, de to andre fra det kommunale eiendomsselskapet sa ikke noe særlig. Det jeg syntes er så vondt, er hvordan jeg har blitt behandlet, både før og

etter denne utkastelsen". Denne kvinnen hadde blitt tildelt en leilighet hun absolutt ikke ønsket å bo i, og hennes protestmiddel mot dette, var og ikke betale husleien. Slik jeg tolker henne, håpet hun med dette protestmiddelet å få tildelt en annen kommunal bolig. Denne strategien fikk ikke ønsket effekt ved at resultatet ble utkastelse, istedenfor ny bolig. For henne ble opplevelsen av utkastelsen voldsom og hun beskriver det slik *"Når jeg skjønnte at jeg ikke lenger kunne være i leiligheten min ble jeg helt nummen. Jeg hadde jo ingen andre steder å gjøre av meg" Jeg hadde aldri trodd at de rett og slett ville kaste meg ut på gata, men det var det som skjedde. Jeg syntes det var ganske nedlatende og skamfullt å bli kastet ut"*.

Mann på 60 år, var ikke klar over utkastelsen og var heller ikke hjemme. Han beskriver det slik *"Det hang en lapp på døren min fra namsmannen om at døren var blitt stengt. Telefonnummeret til hun dame på politiet sto også på lappen"* (namsmannen, min kommentar). Informanten kan ikke beskrive hvordan utkastelsen spesifikt gikk for seg, fordi han ikke var hjemme. Den første befattningen han hadde med utkastelsen, var den dagen han kom hjem og fant døren plombert. Jeg stilte han flere spørsmål om hvorfor han ikke hadde kunnskap om det som skulle skje, men han kunne ikke svare på dette. Han sier han ikke hadde mottatt brev, eller andre varsler som skulle gjort han kjent med at det skulle gjennomføres en utkastelse. I samtalen med han, sier jeg noe om prosessen i en utkastelsessak, og han begynner å reflektere litt høyt *"Jeg oppholdt meg utenbys i det tidsrommet jeg ble utestengt fra min bolig. Kanskje noen naboer tok posten min, fordi jeg aldri mottok noen brev som fortalte meg at jeg ikke kunne bo der lenger"*. Informanten ble svært oppbrakt da han mistet boligen sin, og han gjentok stadig i møte med meg, at det hadde ikke kommunen lov til å gjøre mot han. Han sliter med å gå i byens gater etter dette, fordi han føler at han har mistet verdigheten, og at han kjenner på en stor skamfølelse. Han er også sint og oppbrakt over behandlingen han mener kommunen er ansvarlig for. Dette kommer tydelig til uttrykk når han forteller om hvilke umiddelbare konsekvenser utkastelsen fikk *"Jeg måtte sove noen netter i moskeen og rundt hos venner og bekjente. Det var en grusom tid, før jeg fikk meg egen leilighet igjen. Jeg mistet ikke bare boligen, jeg mistet også alle møblene mine. Jeg har i 18 år bygd stein på stein og bygd meg et hjem. Det tok kommunen en dag å rasere dette"*.

Den andre av informantene, ei 30 årig kvinne, var verken hjemme eller visste om utkastelsen, hun beretter sin opplevelse med disse ordene. *"Jeg vet ikke hvem som gjorde dette mot meg."*

Da jeg kom hjem var døren låst. Jeg ble veldig fortvilet. Jeg viste ikke at de skulle stenge døren min". Informanten visste ikke på utkastelsestidspunktet hvorfor hun var blitt utkastet. Hun kunne heller ikke fortelle hvem det var som sto bak utkastelsen, eller hva som var årsaken. Hennes første bekjentskap med utkastelsen var når hun kom hjem til en plombert lås. Hun beskriver at hun ble helt lamslått og redd, fordi hun ikke hadde nære venner eller familie som hun kunne ta kontakt med. Hun beskriver det første døgnet etter utkastelsen slik. *"Da jeg kom hjem og oppdaget at låsen var byttet ut, visste jeg ikke hvor jeg skulle sove den natten. Jeg hadde ingen jeg kunne overnatte hos, så det eneste jeg kunne gjøre var å ringe politiet for å høre om de kunne hjelpe meg. De sa jeg kunne sove på "natthvilen" der borte"*. Kvinnen fremstår uforstående til utkastelsen og kan heller ikke på intervjuetidspunktet si noe om hvorfor hun ble utkastet. Hun sier at hun ble veldig skamfull over at hun ikke lenger hadde et eget sted å bo.

Den siste grupperingen var de som bevisst holdt seg borte den dagen utkastelsen skulle effektueres. Kvinnen på 32 år, forklarer hvorfor hun tok dette valget. *"Jeg valgte og ikke å være hjemme. Hvorfor skulle jeg ønske å møte disse personene som skulle gjøre dette mot meg?"* Nei, Jeg ville spare meg for den skammen det var å være hjemme, når de kom for å låse. Tror forresten ikke det hadde hjulpet meg noe særlig. Det hadde vært bestemt lenge at jeg skulle kastes ut". Informanten forteller at hun før utkastelsen hadde fått flere brev som informerte hva som ville skje. Hun forteller at hun prøvde å ringe den kommunale utleievirksomheten, men at de henviste henne bare til å ta kontakt med sosialkontoret. Denne kvinnen fikk ved innflyttingen en husleiekontrakt med en varighet på tre mnd. Hun sier at dette bidro sterkt til utkastelsen. *"Han som var borettslagsformann fikk med en gang et inntrykk av hvem jeg var med den kontrakten. Det er liksom et vitnesbyrd på at du ikke klarer å oppføre deg, når du får så kort leiekontrakt"*. Hun mente seg forfulgt av borettslagsformannen og naboer med en gang hun kom flyttende. Det samlet seg opp flere og flere klager på henne, og til slutt bestemte borettslagsstyre at hun skulle sies opp. Informanten var dypt uenig i alle disse klagene, og mente de fabrikkerte hendelser på henne. Slik at de fikk et tvangsgrunnlag for utkastelse. For denne kvinnen fikk det store konsekvenser å miste boligen. Hun beskriver tiden etterpå slik *"Da jeg ble kastet ut, måtte jeg på hospits i Oslo. Det var en helt for jævlig tid. Jeg begynte og ruse meg mye mer, og jeg mistet plassen min i LAR. Det var jo helt umulig å følge opp noe i hjemkommunen når jeg bodde på hospits i Oslo.*

Ikke hadde jeg penger til buss heller. Jeg fikk også tilbake blærekattaren min, fordi jeg gikk så mye ute på dagtid, orka ikke å være så mye inne på det hospiset”.

Den siste informanten, en mann på 46 år, hadde et annet utgangspunkt den dagen han ble kastet ut. Dette var en styrt handling fra informantens side, og han sier det slik. *”Jeg var ikke hjemme dagen døra mi ble avlåst. Jeg hadde selv latt det gå så langt, og var ikke interessert i å møte opp. De kom vel mannsterke for å låse tenker jeg”.* Han sier at han ikke så noen grunn til å møte til utkastelsen, fordi dette var en styrt prosess fra hans side. I samtalen med meg viser han litt flauhet over at han ikke avsluttet boforholdet, før namsmannen foretok en utkastelse. For denne informanten var situasjonen utløpt kontrakt, og han hadde ikke søkt denne fornyet. Hadde han fulgt normal prosedyre, som og vasket ned leiligheten og levert nøkkelen til utleier til avtalt tid, ville denne utkastelsen aldri blitt igangsatt. Han er selv klar over at dette kunne vært unngått, og dette sier han også noe om i samtalen med meg *”Det var jævlig sløvt av meg at jeg ikke fiksa dette før de kom for å skifte lås, Jo, det er jo litt flaut å tenke på”.*

Oppsummert vises det at informantene hadde ulik faktakunnskap om hvilke prosedyrer som gjelder ved utkastelse. To av informantene hadde dårlige kjenneskap til regelverk, og hadde ikke kunnskap om hvorfor de var blitt kastet ut. De som har valgt å holde seg borte ved fravikelsen, viser at de forstår hva som skulle skje, men da de ikke lenger kan påvirke utfallet, velger de heller å holde seg borte. Den informanten som velger å være tilstede begrunner dette med at hun ikke hadde andre steder å reise. Den siste informanten som valgte å være hjemme, velger det fordi han har problemer med å organisere sin hverdag, og klarte dermed ikke å flytte ut. Når informantene trekker frem sine emosjonelle opplevelser av utkastelsen, er det flere som beskriver sinne og skam over situasjonen. Videre beskriver flere tap over egen situasjon, da de ikke visste hvor de skulle sove neste natt. Dette skapte for flere en angst over hva som ville skje med dem i fremtiden. Situasjon uten bolig, genererte mange nye problemer.

6.11 Diskusjon

Skam handler ikke om gode eller onde intensjoner, men om relasjoner (Frønes, 2001:77). Dette viser mine informanters beretninger når de forteller om de følelsene som oppsto i møte med utleier, namsmannen og politiet. Det er i møte med andre skammen oppstår. Skylden for utkastelsen kan de legge over på de som igangsetter og utfører, men skammen forblir plassert

hos informanten. Flanering, hvor to parter observerer hverandre og forholder seg til hverandre på samme territorium, kjennetegner at det er en tredjepart til stede (Frønes, 2011). Denne tredjeparten er usynlig, men kommer frem i kraft av en institusjonell rolle. Denne rollen skaper en distanse mellom igangsetter/ utfører og informanten som ble kastet ut. Det er denne tredjeparten som skaper det offentlige blikket og konstituerer skam og ære mellom de impliserte partene i utkastelsen. Skammen er en sosial kategorisering. Man kan selv utføre noe skammelig, men sanksjonene settes av omverdenen. Skammen styres av symbolbruk. Dette ble godt synlig etter andre verdenskrig. Jentene som hadde falt for fienden, ble skamklipt fredsvåren. Symbolet på skammen blir for mine informanter at de blir stående uten bolig. Noe som er svært synlig, fordi situasjon krever hjelp fra andre, og dermed blir det vanskelig å gjemme seg bort. Tidligere var skammen knyttet til familien og til roller, nå har den et mer individualistisk preg. Skamdynamikken er mer hvordan *min* identitet blir dannet i forhold til hvordan jeg fremtrer. I dette bilde blir også skammen mer ensom, da det er vanskelig å tilkjenne skammen som enkeltindivid (Ibid.).

Som det har fremkommet tidligere, valgte noen av mine informanter å være tilstede under utkastelsen, mens andre igjen ikke visste om utkastelsen, eller bevisst holdt seg borte. Den mannlige informanten på 27 år, er hjemme under selve utkastelsen, og har innledningsvis i samtalen en objektiv beskrivelse av utkastelsen. Han mener at dette ikke er utført av personer, men av systemet. Slik jeg opplever ham setter han bevisst merkelapper på sine følelser for å kunne håndtere dem (Hochschild, 2003). Han velger antageligvis å fortelle meg at det var systemet som utførte utkastelsen, fordi han mener han *bør* føle slik. I møte med meg er det kanskje det han mener jeg forventer å høre, og at det samtidig vil få meg til å forstå at han i bunn og grunn er en reflektert person, som tar ansvar for egne handlinger. Som nevnt har denne informanten lang erfaring med offentlige instanser, og dette kan ha medført til at han har lært seg en rasjonell strategi i disse møtene. Når han velger denne måten å takle følelser på, kan det også være en god måte å holde skamfølelsen i sjakk.

Skårderud(2001 a) beskriver skamfølelsen som en regulator, som holder oss i sjakk ved utførelsen av handlinger som vi vet omverden reagerer på. Strategien fjerner informanten fra skamkroken og han synliggjør seg selv, og gir tredjeparten en slags anerkjennelse for godt utført jobb. Likevel, i samtalen med meg trekker informanten frem at han følte flauhet over at det kom politibil og uniformerte betjenter inn på gårdsplassen. Han sier det ble flaut overfor

naboer. Scheff (1990) påpeker at skammen ikke bare bør settes inn i en kontekst hvor kriser, vanære og tap ære er tilstedeværende. Han mener vi bør operasjonalisere begrepet mer, slik at det blir en differensiering i skammen. Informanten bryter opp skambegrepet, og sier han føler flauhet. Når han bruker et annet ord enn skam, vil han kanskje lettere kvitte seg med den. Det som ofte skjer med skamfølelsen er at den lever med den personen som bærer skammen, mens omverden t etter hvert glemmer. Forfatteren Dag Solstad (1999) illustrerer dette godt i boken T. Singer. Hovedpersonen i boken kan plutselig bli slått i bakken av en historie som for lengst har gått ut av minne hos dem han omgås, men som lever i beste velgående når T. Singer får en assosiasjon fra fortiden.

Den ene av informantene som valgte å være hjemme under utkastelsen, hadde ikke sikret seg andre bomuligheter, og dermed heller ingen andre steder å reise til. Ved å oppholde seg hjemme, håpet hun at utkastelsen ville utsettes eller stoppes. Men denne tilnærmingen til situasjonen, kommer Hochschilds (2003) begreper til syne. I den ekspressive situasjonen kommer det til uttrykk hvordan aktørene håndterer situasjonen, som å bedømme de følelsene som oppstår. Slik jeg forstår informanten, håper hun at hennes fysiske tilstedeværelse skal appellere til namsmann og utleier. Informantens fysiske tilstedeværelse ble for henne en politisk dimensjon hvor hun håpet å bli sett og hørt. Dette lykkes hun ikke med, og det resulterer i at hun blir bostedsløs. Kvinnen sitter også igjen med en stor skamfølelse, når hun mister boligen.

Denne kvinnen hadde erfart brist i selvbildet sitt, ved at hun hadde blitt seksuelt misbrukt i barndommen. Skårderud (2001,b) sier at vi søker omsorg og bekreftelse fra våre omsorgspersoner. I mangel av dette kan et dårlig selvbilde utvikles. Videre sier han at godt selvbilde ikke alltid betyr at individet føler seg tilstrekkelig og lykkelig, men et godt selvbilde gir deg ressurser til å håndtere vanskelige situasjoner. Fravær av kjærlighet og omsorg kan føre til at vi har et umodent handlingsmønster. Hennes appellerende atferd vil av mange bli oppfattet som umodent i situasjonen. En slik oppfatning blir forsterket i de situasjonene hvor barn også er involvert. Det er ikke uvanlig at namsmannen møter både voksne og barn når de skal effektuerer utkastelser.

For den eldste i utvalget ble utkastelsen en voldsom opplevelse, da han ikke var klar over at det skulle skje. I møte med meg er han sint og plasserer skylden på systemet, spesielt

sosialkontoret er han sint på. Det han sitter igjen med, er skamfølelsen og tap av ære, som er skammens motstykke. Slik ære forstås i de ikke muslimiske landene, er dette noe som er individualistisk, og som vi erverver ved for eksempel å skaffe oss fine ting, eller tjene mye penger (Frønes, 2001). For han var ære noe som ble opparbeidet kollektivt, som å ivareta familien og ikke foreta normbrudd, som kunne skade de innenfor storfamilien. ”Begreper om ære (og skam) står gjerne sterkt i tradisjonelle samfunn, der familie og klan er viktige sosiale institusjoner og mer moderne nasjonale og regionale enheter, som rettsvesen og politi, er mindre utviklet. Det enkelte individ og den enkelte familie må i stor grad selv hevde og forsvare sin materielle og sosiale posisjon, om nødvendig med fysisk makt” (<http://snl.no>). Informanten sier i møte med meg at han føler skam ved å gå i denne byens gater, og har derfor valgt å trekke seg unna og oppsøker byen svært sjelden. Slik jeg opplever informanten, uttrykker han det Skårderud (2001 a) beskriver som skamreaksjon. Denne følelsen oppstår når vi er avslørt. Og handlingen eller situasjonen blir synlig overfor omverdenen. Som informanten forteller, gjør vi en tilbaketrekning, og prøver å unngå de situasjonene som kan forsterke skammen.

En av informantene velger å holde seg borte fra utkastelsen, fordi hun ikke vil utsette seg for den skammen det er å møte de som skal kaste henne ut. Etter utkastelsen bar informanten på mange følelser, som frustrasjon og sinne. En påminnelse av utkastelsen, gjenskaper mange av de følelsene hun opparbeidet seg i prosessen mot utkastelse. Slik jeg opplever hennes situasjon, prøver hun å holde disse følelsene under kontroll i hverdagen, og hun sier at det var en situasjon hun var dømt til å tape. Denne informanten bar på mange følelser etter utkastelsen som hun aldri hadde fått kommunisert ut.

Når vi oppretter en tilstand, hvor det ikke er harmoni mellom ytre og indre følelser, kan det føre til stress. I forsøket på å minske forskjellen på disse følelsene, prøver vi å forandre på det vi føler, eller forandre på det vi viser fram, ansiktet utad. Når situasjonen krever ansikt utad, må vi ofte forandre følelsene innad (Hochschild, 1983).

Informantens beretning er en beskrivelse av emosjonell dissonans, og hvordan hun velger å håndtere den. Informanten vet at det ikke nyttet å protestere på utkastelsen, og setter opp et ansikt utad. Hun sier til meg at hun nesten ikke kan snakke om dette, for hun kjenner så sterkt på sinnet sitt. Hun tar ikke sjansen på å vise de følelsene hun egentlig er i besittelse av.

6.12 Oppsummering av skammen

De fleste av informantene følte seg blottlagt, og de følte krenkelsen som vanskelig å bære i ettertid. Det er begrenset hvor mye vi tåler av skam, og dermed lager vi en beskyttelse for å slippe å møte skammen (Skårderud, 2001 a). Informantene synliggjør dette, når de forteller hvor vanskelig det er å oppsøke steder og personer, som reaktivere skammen. Informantene viser at skammen er taus. De har fortalt lite om hvordan de opplevde utkastelsen. Deres erfaringer viser at skammen er plassert hos enkelt individet, hvor det er lite beskyttelse fra tradisjonelle institusjoner, som for eksempel hos familien. Informantene viser at skammen erfares dypt ubehagelig, og den sitter lenge. Få andre emosjoner får et slikt fotfeste som skammen. Jeg mener å tro at informantene prøver å bli kvitt skammen ved å plassere skyld hos de andre som var implisert i utkastelsen. Fire av informantene plasserer skylden over til Sosialkontoret eller utleier. Begge disse begrepene har hemmet informantene å komme videre. Skyld forhindrer handling, mens skammen begrenser selvfølelsen.

7.0 Sluttdrøftning - Konsekvenser av å være marginalisert på boligmarkedet.

I dette siste kapittelet vil det legges hovedvekt på hvilke konsekvenser det har fått for informantene å miste boligen sin. Hovedmålet er å få frem boligens betydning, og hva dette tapet genererer av problemer. En bolig av tilfredsstillende størrelse og standard, som beboeren ser på som sitt eget hjem, er en viktig faktor for å føle egenverd og inneha en livskvalitet (Dyb m.fl. 2004). Egen bolig er det utgangspunktet de fleste trenger for å føle sosial samhörighet. Ved å ha egen bolig er man inkludert i et lokalsamfunn, som igjen generer naboer og et nærmiljø. I hjemmet vernes privatlivet, og hjemmet skaper identitet. Innenfor husets fire vegger har man et privat rom for måltider, søvn og hvile (Ibid.). Ved fravær av bolig mister man ikke bare reelt det å ha tak over hodet, men også muligheten for å ivareta det som bli betegnet som primærbehovene, samt muligheter for deltakelse på andre viktige samfunnsarenaer.

Som tidligere presentert har alle mine informanter hatt ustabile bo - situasjoner før utkastelsen, kun én i utvalget sier han hadde bodd 18 år i samme kommunale bolig. De andre hadde flyttet mye rundt, og den ustabile bosituasjonen hadde også vedvart etter tildeling av kommunal bolig. Det var ulike erfaringer med dette å ha et hjem versus det å ha et tak over

hodet. Noen beskriver at de hadde opplevde å bo i en bolig de trivdes med, og som de opplevde som et hjem. Andre beskrev den kommunale boligen som et sted de bare oppholdte seg for å sove. Det og ikke å føle seg tilfreds med boligen var et tema som ble berørt, og to mente de var feilplasserte. Når de beskrev denne feilplasseringen var det ikke boligens standard de mente som ødeleggende, men boligens beliggenhet og hvem de måtte dele oppgang med.

Fire av informantene sa at de likte å bo i den boligen de hadde blitt kastet ut av, og følte dette som et tap når utkastelsen skjedde. Oppbrudd og flyttinger har fått store konsekvenser for deres organisering i hverdagen, samtidig har utkastelsen forsterket deres marginale posisjon. De opplevde tap av helse og de følte seg ekskludert fra andre arenaer.

Det å ha et tilfredsstillende sted og bo er et grunnleggende behov og en forutsetning for helse, utdanning, arbeid og samfunnsdeltakelse (NOU 2011:15). Vi ser her at betydningen av bolig er nevnt som et viktig poeng for å gjennomføre intensjonene i arbeidslinja.

Å ha en adresse er ofte også en forutsetning for å kunne være i kontakt med hjelpeapparatet. En adresse gir andre tilgjengelighet til deg.

Det boligpolitiske målet er at flest mulig skal eie sin egen bolig. I dag eier 80 prosent sin egen bolig (Ibid.). Det å skaffe seg bolig er først og fremst et personlig ansvar, det er kun midlertidig bolig kommunen er lovforpliktet til å gi (NAV § 27). Dette fratar likevel ikke kommunens ansvar for innbyggerne når de først bor. Kommunen har et ansvar for å tilby helhetlige og individuelt tilpasset bo - og tjenestetilbud til dem som trenger det (Kvinge/Medby, 2011). Dette krever samarbeid mellom de ulike tjenesteyterne som NAV, spesialisthelsetjenesten, kriminalomsorgen, samt private og frivillige aktører. I forbindelse med løslatelse eller utskrivning fra spesialisthelsetjenesten er det kommunen som har ansvaret for etableringen. Erfaringene generelt er ikke bare positive, da det kan være samarbeidsproblemer mellom kommunen og spesialisthelsetjenesten (Kvinge/Medby, 2011). Til tross for alle disse gode intensjonene, er det ikke alltid fagfolk kan avverge de erfaringene mine informanter har. Hvilken sårbare faser er mest synlig hos mine informanter når det gjelder deres stilling på boligmarkedet? Mange problemer har vært knyttet til oppsigelser, samlivsbrudd og utkastelser. Andre sårbare overganger kan blant annet være institusjonsopphold og soning (Taksdal mfl, 2006). Beretningene viser også at innflytting eller utflytting til annen bolig også må betegnes som sårbare overganger. To av informantene

mistet boligen relativt raskt etter innflyttingen: hun som kom i klammeri med borettslagsledelsen og naboer, og han som måtte flytte til en overgangsbolig, grunnet oppussing av boligen han bodde i 18 år.

Det som karakteriserer noen av mine informanternes historie, er hvor store konsekvenser et brudd med boligen generer. En bestemt situasjon setter i gang et ras av nye problemer. Historiene deres forteller at boligen er en grunnpilar, og når denne blir borte, trues hele deres eksistens. Slike historier finner vi også hos Taksdal (2006) og Underlid (2005). I mitt utvalg er det spesielt kvinnene som har fått store konsekvenser ved plutselig tap av bolig. Hvorvidt dette handler om kjønnsforskjeller diskuteres ikke i denne avhandlingen. Til tross for at to av informantene hadde kunnskap om at det skulle skje en utkastelse, hadde de ikke klart og mobilisere andre alternativer for bolig. Den ene av informantene sier hun hadde kommunikasjon med utleier, men at de deretter henviste henne til sosialkontoret. Utleier hadde ikke lenger noe å tilføye hennes sak, da det var borettslaget som krevde henne utkastet. Motstanden mot kommunale leietakere i borettslag er ofte begrunnet med at de som får utdelt kommunal bolig, ikke klarer å følge husregler og eller holde ro og orden rundt seg (Dyb, m.fl., 2004). Utleier mente det var sosialkontoret som hadde plikt til å finne en ny midlertidig løsning for denne informanten. Hvis hun skulle ønske en ny kommunal bolig måtte hun søke på nytt. Hennes søknad vil da bli behandlet i et tildelingsforum, representert ved ulike kommunale instanser.

Hennes situasjon illustrer forskjellen på boligpolitikk kontra sosial - boligpolitikk. Den generelle boligpolitikken har fokus på nok boliger, livsløpsstandard og et godt bomiljø. Den boligsosiale - politikken er mer innrettet på de individuelle løsningene for de vanskeligstilte på boligmarkedet (Bang, 2004). I denne saken illustres interessekonflikten som oppstår når allmenne og individuelle behov møtes. Hun mister sin bolig, fordi andre normale folk skal få slippe å forholde seg til en uønsket atferd, og de slipper en forringelse av bomiljøet ved at hun flyttet ut. Dette medførte videre at informanten ble plassert på et hospits i Oslo. Slike midlertidige løsninger blir i Dyb m.fl. (2004) sammenlignet med det gamle legdsystemet. Det var innrettet slik at bønder tok i mot de som var hjemløse. De fikk mat og seng. De oppholdt seg på gården i en periode, for så å vandre til neste gård. I dag behandles bostedsløse annerledes, men fortsatt må en bostedsløse være forberedt på mange ulike midlertidige løsninger. For de som er blitt bostedsløse, blir det ofte mange flyttinger rundt i den perioden

vedtaket for midlertidig bolig gjelder. Det kan være at de får et hotellopphold en helg, men må ut av hotellet ved ukens begynnelse, da ofte hotellene er fylt opp med kurs og konferanser i ukedagene. En annen faktor som også gjør seg gjeldene når man mister boligen, er et økt rusinntak. De blir ofte gående å drive i gatene på dagtid. Dager som sikkert kan virke endeløse og da blir økt rusing et alternativ. I USA hvor de har kommet langt med Housing First prosjekter, viser flere studier reduser rusinntak, ved tildelig av fikk egen bolig (Ulfrstad, 2011).

Når vi ser på informantens sosiale nettverk har ikke dette vært sterkt nok til å forhindre utkastelse. Til tross for svake familiebånd, fungerer ofte familien som siste sikkerhetsnett, når man står uten tak over hodet. Dette var ikke informantenes situasjon. Det bekreftes også i Dyb, m.fl. (2004), hvor de hjemløse blir betegnet som ensomme mennesker, med få venner. Da blir de som står uten bolig avhengig av offentlig innsats. Det offentlige har som nevnt plikt til å skaffe midlertidig husvære. I andre undersøkelser har det fremkommet at kommunen har en klar oppfatning av den pålagte oppgaven, samtidig er det ulik oppfatning av hva videre oppfølging skal innebære.

En av informantene opplevde at hun måtte inn til Oslo for å få tak over hodet. Hun påpeker at det ble helt umulig for henne å følge opp de tiltakene hun hadde i hjemmekommunen. Eksemplet viser hvor vanskelig det blir å holde kontakten med nødvendige tjenester, når hun mister boligen.

Mine informanter ble stående uten bolig av ulike årsaker. Beretningene viser at tap av bolig er et sammensatt problem. De fleste har dårlig økonomi, egendefinert dårlig helse, står utenfor arbeidslivet og har et dårlig sosialt nettverk. Bakgrunnen for å ha kommet i en vanskelig bosituasjon, må sees som et komplisert samspill mellom flere faktorer. Derfor er det viktig og ikke å se på boligproblematikken som et isolert fenomen, men i samspill med de bakomliggende betingelsene som er delt i denne undersøkelsen.

Informantenes historie viser at man er avhengig av å ha bolig for deltakelse og medvirkning i samfunnet. De er marginale og er ekskludert fra flere viktige arenaer. Flere av informantene er psykisk syke og har en omfattende rusproblematikk. Dette har medført et nomadeliv, hvor de stadig må finne nye boligløsninger. Informantene ønsket seg en bolig hvor de kunne bo stabilt, og hvor de kunne føle seg trygge. Funnene i denne undersøkelsen viser at i de sårbare

overgangene, trengs det mye oppfølging, opplæring, og sterk motivasjon til å beholde boligen sin.

Litteraturliste:

Askheim, O.P. & Starring, B. (2007). *Empowerment I teori og praksis*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Bang, H. (2004). *Boligsosialt arbeid*. Thyness, P. A. (red). Kommuneforlaget.

Brochmann, G. & Rognstad, J. (1996). *Integrasjon, underklasse og marginalisering – Noen refleksjoner omkring dagens innvandringsdebatt*. Tidsskrift for samfunnsforskning, nr 4. Universitetsforlaget. Oslo.

Brodtkorb, E. (2001). *Bostedsløse i grenseland. Bostedsløshet blant mennesker med psykiske lidelser i storby*. Oslo: Diakonhjemmets Høgskolesenter.

Bråthen, M., Djuve, A.B., Dølvik, T., Hagen, K., Hernes, G., Nielsen, Roy. A. (2007). *Levekår på vandring*. Fafo – rapport 2007:05

Dahl.E., & Lødemel, I. (2003). *Tiltaksplan mot fattigdom – en vurdering*. Tidsskrift for velferdsforskning, 6 (2), 125 - 130

Dahlgren, L. & Starrin, B. (2004). *Emotioner, vardagsliv & samhalde. En introduktion til emotionssociologi*. Liber.

Dyb, E. (2002). *Bostedsløshet i Norge – forklaringer på marginalisering*. TemaNord nr. 558: Bostedsløshet som problem och politikk - Aktuell nordisk forskning.

Dyb, E., Solheim, L.J. og Ytrehus, S. (2004). *Sosialt perspektiv på bolig*. Abstrakt forlag, Oslo.

Dyb, E. (2005). *Prosjekt bostedsløse – Evaluering av et fireårig nasjonalt prosjekt*. Byggforsk. Norges byggforskningsinstitutt. Byggforsk skriftserie 7 – 2005.

Dyb, E., Helgesen, M. K. og Johannessen, K. (2008). *På vei til egen bolig*. NIBR- rapport 2008:15. Norsk institutt for by – og regionforskning.

Dyb, E. & Johannessen, K. (2009). *Bostedsløse i Norge 2008 - en kartlegging*. NIBR- rapport 2009:17. Norsk institutt for by - og regionforskning.

Elias, N. (1989). *Civilisationsteori del 1. Sedernas historia*. Stockholm: Atlantis.

Esser, H. (2008). The two meanings of social capital.I: Dari Castiglione, Jan W. Van Deth og Wolleb Guglielmo (red). *The Handbook of Social Capital*. Oxford: Oxford University Press.

Esping- Andersen, G. (1990). *The Tree Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.

Fløtten, T. (1999). *Sosial ulikhet. Fattigdom i Norge*. Fafo rapport 303. Det 21 århundrets velferdssamfunn. Centraltrykkeriet AS.

Fløtten, T., Dahl, E., og Grønningsæter, A. (2001). *Den norske fattigdommen: Hvordan arter den seg, hvor lenge varer den og hva kan vi gjøre med den?* Fafo - notat 16, Oslo.

Fløtten, T. (2003). *Hvordan har de fattige det?* Samfunnsspeilet 6: 2 - 8. Oslo.

Frønes, I. (2001). *Skam, skyld og ære i det moderne* i Wyller, T. (red.), *Skam - Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*, Fagbokforlaget, Bergen, s. 69 – 80.

Galloway, T. A (2002). *En studie av fattigdom basert på registerdata*. Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning, Rapport 1/2002, Oslo..

Geijerstam, C, Af (2001). *Tidlig arbeidsledighet og marginalisering*. Rapport 5/2001. Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning. Oslo.

Halvorsen, K. (red) m.fl. (1996). *Mestring av marginalitet*. Cappelen Akademisk Forlag.

Halvorsen, K. (2000). *Sosial eksklusjon som problem*. Tidsskrift for velferdsforskning. Nr 3.

Halvorsen, K. (2005). *Grunnbok i Helse - og Sosialpolitikk*. Universitetsforlaget.

Hammer, T. (2004). *Ungdom, ledighet og marginalisering i Europa. Skotsk og finsk ungdom kommer dårligst ut*” SSB magasinet 4. mars. Oslo – Kongsvinger.

Hansen, T. & Knudtzon, L.C. (1997). *Lav inntekt og boforhold. Boforholdundersøkelse av lavinnteksfamilier i Oslo, Bergen, Trondheim og Drammen*. Prosjektrapport 210. Oslo: Norges Byggforskningsinstitutt.

Hansen, I. L.S. (2006). *Bo - og tjenestebehov hos personer med psykiske lidelser*. FAFO – rapport 519. Oslo.

Hansen, T.(2007). *Bolignormer, helse og velferd*. SINTEF Byggforsk/NOVA. Prosjektrapport 7.

Harsløf, I. & Seim, S. (red). (2008). *Fattigdommens dynamikk*. Universitetsforlaget.

Helgeland, Ingeborg Marie (red) (2008). *Skolens oppgaver for barn med sosiale og emosjonelle vansker. I: Forebyggende arbeid i skolen – en pedagogisk utfordring. Om barn med sosiale og emosjonelle vansker*, red. Ingeborg Marie Helgeland. Oslo: Kommuneforlaget.

Hellevik, T. & Nordvik, V. (2004). *Forskning på vanskeligstilte på boligmarkedet*. Byggforsk/NOVA skriftserie 4/04

Hochschild, A.R. (1975). *The Sociology of Feeling and Emotion: Selected Possibilities I Another Voice*. Millman, M. & Kanter, R.M. (red). New York. Anchor.

Hochschild, A. R. (1983.) *The Managed Heart – commercialization of human feeling*. Berkeley. University of California Press.

Hochschild, A.R. (2003). *The Commercialization of intimate Life*. Berkeley and Los Angeles. University of California Press.

Holm, A. (2001). *Utkastelser. En studie av utkastelser i større norske byer*. Prosjektrapport 296. Norges byggforskningsinstitutt.

Holm, A. & Dyb, E. (2001). *Boliger for vanskeligstilte. En studie av boligutviklingen i Oslo og Akershus*. Oslo: Norgesforskningsinstitutt.

Holm, A. & Astrup, K. C (2009). *Utkastelser og tvangssalg*. NIBR- rapport 2009:26. Norsk institutt for by - og regionforskning.

Johannessen, A. (1997). *Marginalisering og ekskludering – samme eller forskjellige fenomener?* HIO – notat nr 6. Høgskolen i Oslo (19).

Kjøsterud, T. W. (2005). *Hvordan målene ble nådd*. NOVA. Teamhefte 1/05

Kontra Utkastelser (2008). Sluttrapport pr 31.12.08. Moss Kommune.

Kunhle, S. & Kildal, N. (2011). *Den norske velferdsstaten*. A, Hatland., Kunhle, S. og Romøren, T.I. (red). Gyldendal akademiske.

Kunhle, S. & Solheim, L.J. (1991). *Velferdsstatens vekst og omstilling*. Oslo: TANO.

Kvale, S. (1997) *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, Steinar (2006) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oversatt til norsk av Tone M. Anderssen og Johan Rygge. 9.opplag. Otta: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Kvale, S. & Brinkmann, S.(2009) *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Lund: Studentlitteratur.

Kvinge, T. & Medby, P. (2011). *Sosial boligpolitikk i Norge – kartlegging av offentlig ressursbruk*. Norsk Institutt for by - og regionsforskning. NIBR- rapport 2011:3

Malterud, K. (2003). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning - en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.

Mogstad, M. (2003). *Analyse av fattigdom og inntektsulikhet basert på registerdata*. Hovedoppgave ved økonomisk Institutt, Universitetet i Oslo.

Nordvik, V. (2010). *Boligpolitikk – i går, i dag og i morra* i Husbankens tertialrapport 1/2010.

NOU 2002:2. *Boligmarkedene og boligpolitikken*.

NOU 2011:15. *Rom for alle*.

Næss, A. (1999). *Livsfilosofi. Et personlig bidrag om følelser og fornuft*. Oslo. Universitetsforlaget.

<https://www.politi.no/tjenester/tvangsfullbyrdelse/>

Riksrevisjonens undersøkelse av tilbudet til de vanskeligstilte på boligmarkedet. (2007 – 2008). Dokument nr. 3:8

Rundskriv 1-1/93 Lov om sosiale tjenester mv. Sosialdepartementet.

Rundskriv U – 10/2002: *Boligsosialt arbeid – bistand til å mestre et boforhold*. Justisdepartementet, Kommunal – og regionaldepartementet. Sosialdepartementet.

Rønning, R. & Starrin, B. (2009). *Sosial kapital i et velferdsperspektiv*. Gyldendal.

Scheff, T. J. (1990). *Microsociology. Discourse, Emotion, and social structure*. Chicago: The University of Chicago Press.

Skårderud, F.(2001 a) ”*Tapte ansikter*”, i Wyller, T. (red.), *Skam – Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*, Fagbokforlaget, Bergen, s. 37-52.

Skårderud, F.(2001 b) ” *Det tragiske mennesket*”, i Wyller, T. (red.), *Skam: Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*, Fagbokforlaget, Bergen, s. 53-67.

Solheim, L. (2009) *Marginalitet og sosial kapital*, i Starrin, B. (red) *Sosial kapital i et velferdsperspektiv*. Gyldendal, s. 59 – 70.

Solheim, L. (2000). *Vår tids legdefolk? Bustadsløyse i mindre kommuner*. ØF – rapport 14. Lillehammer: Østlandsforskning.

Sosial – og helsedirektoratet (2005). *Gradientutfordringen: Sosial - og helsedirektoratets handlingsplan mot sosiale ulikheter i helse*: Sosial – og helsedirektoratet.

<http://snl.no>

Stamsø, M. A. (2002). *Privat profesjonell utleie til sosialhjelpsmottakere*. Byggforsknotat 52, Bolig, bygd, miljø og samfunn. Oslo: Norges Byggforskningsinstitutt.

Starrin, B. (2009). *Emosjoner i forskning og læring*. Tiller, T. (Red) Eureka forlag. Universitet i Tromsø.

St.meld. nr. 6 (2002 – 2003). *Tiltaksplan mot fattigdom*. Sosialdepartementet.

St. meld. nr. 23 (2003 – 2004). *Om boligpolitikken*. Kommunal og regionaldepartementet.

St.meld. nr. 49 (1997 – 1998). *Om boligetablering for unge vanskeligstilte*. Kommunal og regionaldepartementet.

Svedberg, L. (1995). *Marginalitet – ett sosialt dilemma*. Lund: Studentlitteratur.

Taksdal, A. Breivik, J - K., Ludvigsen, K., Ravneberg, B. (2006). *På randen av å bo*. Rokkansenteret, Rapport 1:2006.

Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen. Faktabokforlaget.

Thyness, A. (2004). *Bolig sosialt arbeid*. Kommuneforlaget.

Torgersen, U. (1987). "Housing: The Wobbly Pillar under the Welfare State". I Turner, B, J. Kemeny, L. Lundqvist (ed) *Between State and market: Housing in the Post Industrial Era*. Stockholm, Almqvist & Wiksell.

Ulfrstad, M. (2007). Boligpolitikken og velferdsstaten. *Under tak mellom vegger*, Brodtkorb, E. og Rugkaasa, M.(red) Oslo: Gyldendal Akademiske.

Ulfrstad, M. (2011). *Velferd og bolig*. Kommuneforlaget.

Underlid, K. (2005). *Fattigdommens psykologi*. Samlaget.

Øistensen, B. (1998). *Boligetablering. Analyse av problemer og evaluering av virkemidler*. Prosjektrapport 232 – 1998. Norges byggforskningsinstitutt.

Østenberg, D. & Engelstad, F. (1995). *Samfunnsformasjonen. En innføring i sosiologi*. Pax forlag AS. Oslo.

Øverås, S., Fyhn, A. B. og Sandlie, H. C. (2005). *Trenger du hjelp? Oppstartevaluering av Samarbeidsprosjektet - færre utkastelser*. Fafo rapport 469.

Vedlegg 1

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfages gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tlf: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Liv Johanne Solheim
Avdeling for helse- og sosialfag
Høgskolen i Lillehammer
Postmottak
2626 LILLEHAMMER

Vår dato: 30.04.2009

Vår ref: 21696 / 2 / AMS

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 27.03.2009. Meldingen gjelder prosjektet:

21696	<i>Läste dörr. Menneskene bak fravikelsesproblematikken</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Lillehammer, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Liv Johanne Solheim</i>
Student	<i>Unni Skretteberg Finsrud</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

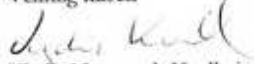
Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2010, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

for Anne-Mette Somby

Kontaktperson: Anne-Mette Somby tlf: 55 58 33 48
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Unni Skretteberg Finsrud, Austadveien 114, 3034 DRAMMEN

Prosjektvurdering - Kommentar

21696

Utvalget er inntil 12 personer som har bebodd en kommunal bolig og som har opplevd å bli kastet ut av boligen. Førstegangskontakt opprettes av huseier av kommunale boliger.

Det skal gis skriftlig informasjon og innhentes skriftlig samtykke. Informasjonsskrivet vurderes som tilfredsstillende utformet i henhold til vilkårene i personopplysningsloven. Behandlingen kan derfor skje med hjemmel i personopplysningsloven §§ 8 første alternativ og 9 a (samtykke). Det registreres sensitive opplysninger om helseforhold, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8 c.

Når resultatene publiseres skal enkeltpersoner ikke kunne gjenkjennes.

Innen prosjektslutt 31.12.2010 skal datamaterialet anonymiseres. Det innebærer at indirekte personidentifiserende opplysninger i transkripsjoner/notater slettes eller skrives om. Lydopptak og navneliste slettes.

Vedlegg 2

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave

Jeg er masterstudent i Velferdsforvaltning ved Høyskolen i Lillehammer og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er utkastelse fra kommunal bolig. Jeg har valgt å fokusere på to hovedområder i oppgaven: Opplevelsen av selve utkastelsen og bakomliggende årsaker til utkastelsen. Jeg jobbet i 2004-2006 i et prosjekt, der fokuset var å forhindre utkastelser. Videre har jeg et nært samarbeid med de som leier ut og tildeler kommunale boligen i x- kommune, da min daglige jobb er ved x- sosialkontor.

For å finne mer ut av prosessen rundt en utkastelse, ønsker jeg å intervju 8-10 personer som har opplevd dette. Den kommunale utleievirksomheten vil trekke ut de personene som skal være med i undersøkelsen, og sender forespørselen til de som er trukket ut. Din identitet vil først bli kjent for meg, når det tas kontakt via telefon eller svarbrev.

Spørsmålene vil dreie seg om de tre temaene jeg har nevnt overfor. Når vi møtes til intervju har jeg skissert en del spørsmål som handler om disse temaene.

Intervjuet vil ta omtrent en time, og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli anonymisert. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2010. Jeg vil betale deg kroner 200, hvis du stiller til intervju.

Dersom du er villig til å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen, og legger den i svarkonvolutt som følger denne forespørselen.

Svarfrist innen ...

Hvis det er noe du lurer på, kan du ringe meg på 99 44 75 55, eller sende en e-post til unni.finsrud@xx.no

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen

Unni Skretteberg Finsrud

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien av utkastelses fra kommunal bolig, og ønsker å stille på intervju.

Signatur ..... Telefonnummer .....

Vedlegg 3

Purring på forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med masteroppgave.

Hei!

Før jul fikk du en forespørsel, der jeg spurte om du er villig til å stille til intervju. Jeg er masterstudent i Velferdsforvaltning ved Høyskolen i Lillehammer, og temaet for oppgaven er utkastelse fra kommunal bolig.

Jeg har til nå intervjuet fire personer, men jeg trenger flere som er villig til å dele sine erfaringer rundt utkastelsen.

I intervjuet vil jeg fokusere på prosessen som førte til utkastelse, og litt på hvordan du opplevde selve utkastelsen.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli anonymisert. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og slettes når oppgaven er ferdig.

Jeg betaler kroner 200, hvis du stiller til intervju. Intervjuet vil vare fra en halv til en time. Tid og sted for hvor intervjuet skal foregå, avtaler vi nærmere.

Hvis du er villig til å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte **samtykkeerklæringen** og legger den i **svarkonvolutten** som følger denne forespørselen, eller du kan ringe meg på **99 44 75 55**

Studiet er meldt til personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S

Drammen 04.02.10

Med vennlig hilsen

Unni Skretteberg Finsrud.

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien av utkastelse fra kommunal bolig, og ønsker å stille til intervju.

Signatur.....Telefon.....

Intervjuguide:

1. Navn
2. Alder
3. Sivil status
4. Arbeid
5. Trygd
6. Siste utkastelse

Utkastelsen:

1. Når du ble kastet ut, var du klar over at det skulle skje?
2. Var du selv hjemme når namsmann kom for å stenge døren? (oppfølgingsspørsmål, hvorfor valgte du det slik eller slik..)
3. Syntes du namsmann møtte deg med respekt og verdighet? (På hvilken måte)
4. Hvis det var andre å tilstede under selve utkastelsen, hvilken rolle hadde de, og hvordan forholdt de seg til deg?
5. Opplevde du at de som sto for utkastelsen var bekymret for deg? (Følg opp med hvorfor tror du det er slik..)
6. Ble det sagt noe til deg som du opplevde som krenkende, under selve utkastelsen?
7. Hvis du opplevde situasjonen som vanskelig/krenkende, hva kunne du ønsket annerledes?

Bakomliggende årsaker for utkastelsen utkastelsen

1. Kan du beskrive hvordan din bosituasjonen har utviklet seg opp igjennom årene?
2. Hvilke forhold mener du er bakgrunn for utkastelsen
3. Hvis bosituasjonen tidvis har vært dårligere/bedre, hvilke forhold mener du har bidratt til dette?

4. Når du har hatt en vanskelig bosituasjon, hvordan vil du si dette har påvirket din deltagelse på andre arenaer. a) jobb b) familie/familieliv, c) fritidsaktiviteter, d) kontakt med det offentlige, helsetilbud ect)
5. Du endte med å miste boligen din. Vil du si at dette bidro til en større opphopning av problemer, eller ble det et vendepunkt for deg? (På hvilken måte)
6. Endret familie, nettverk og offentlige instansers holdning seg til deg etter utkastelsen? (Hvordan da?)
7. Etter utkastelsen opplevde du tap av selvfølelse, identitet og tilhørighet? (Hvordan artet dette se?)
8. Har du på noe tidspunkt hatt kontakt med andre som har opplevd å bli kastet ut(Følg opp med spørsmål om dette vært være ønskelig, og hvorfor det?)